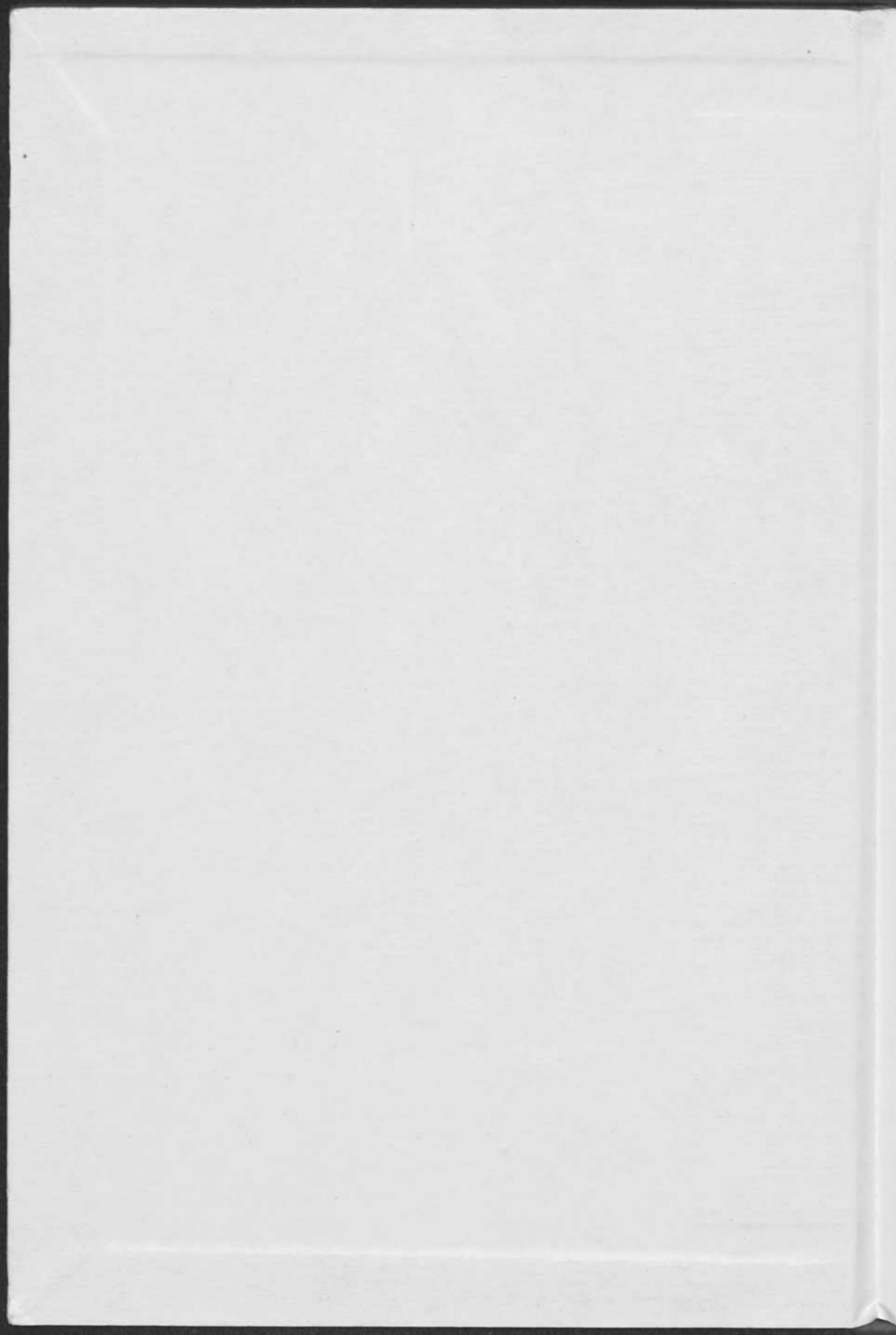
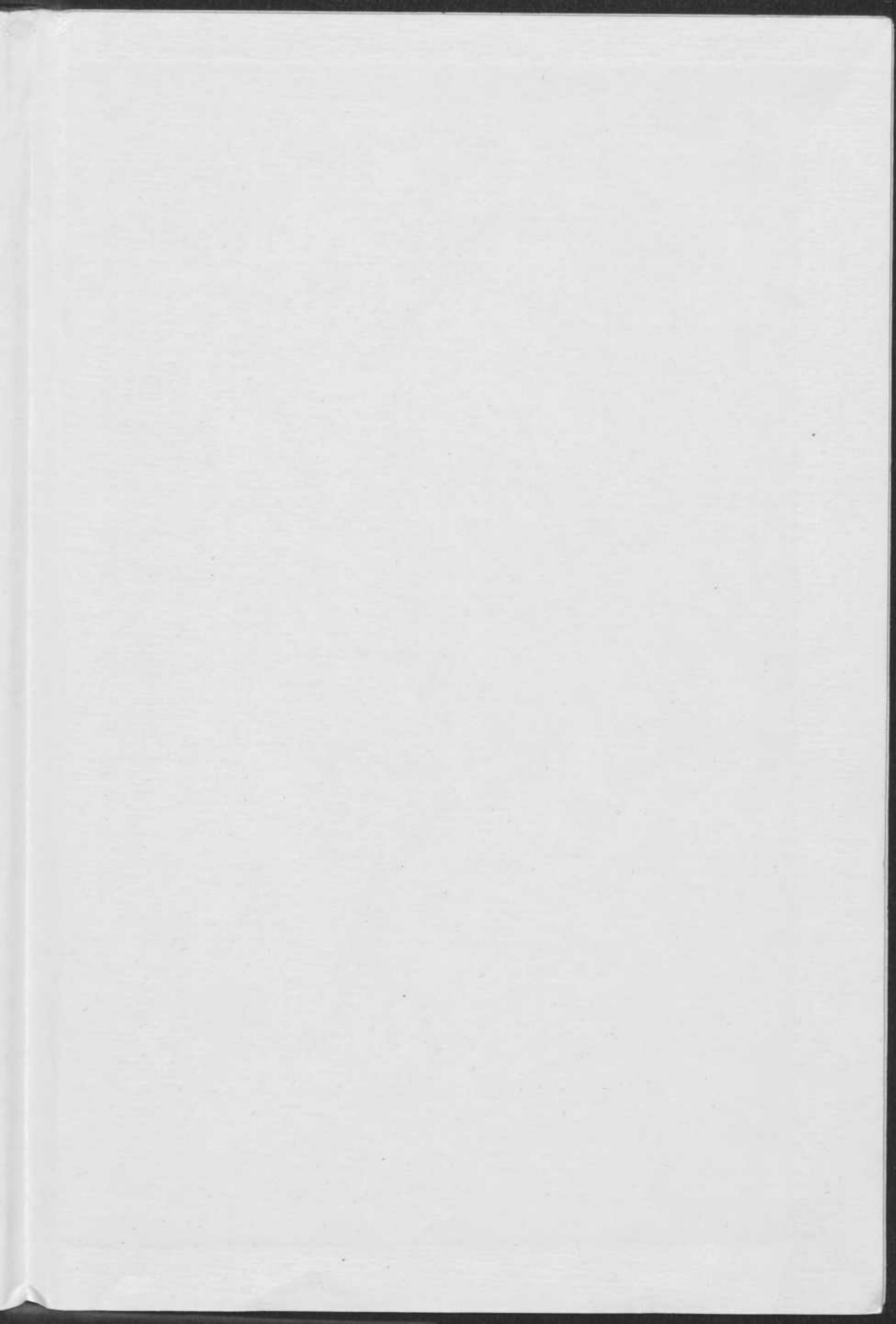
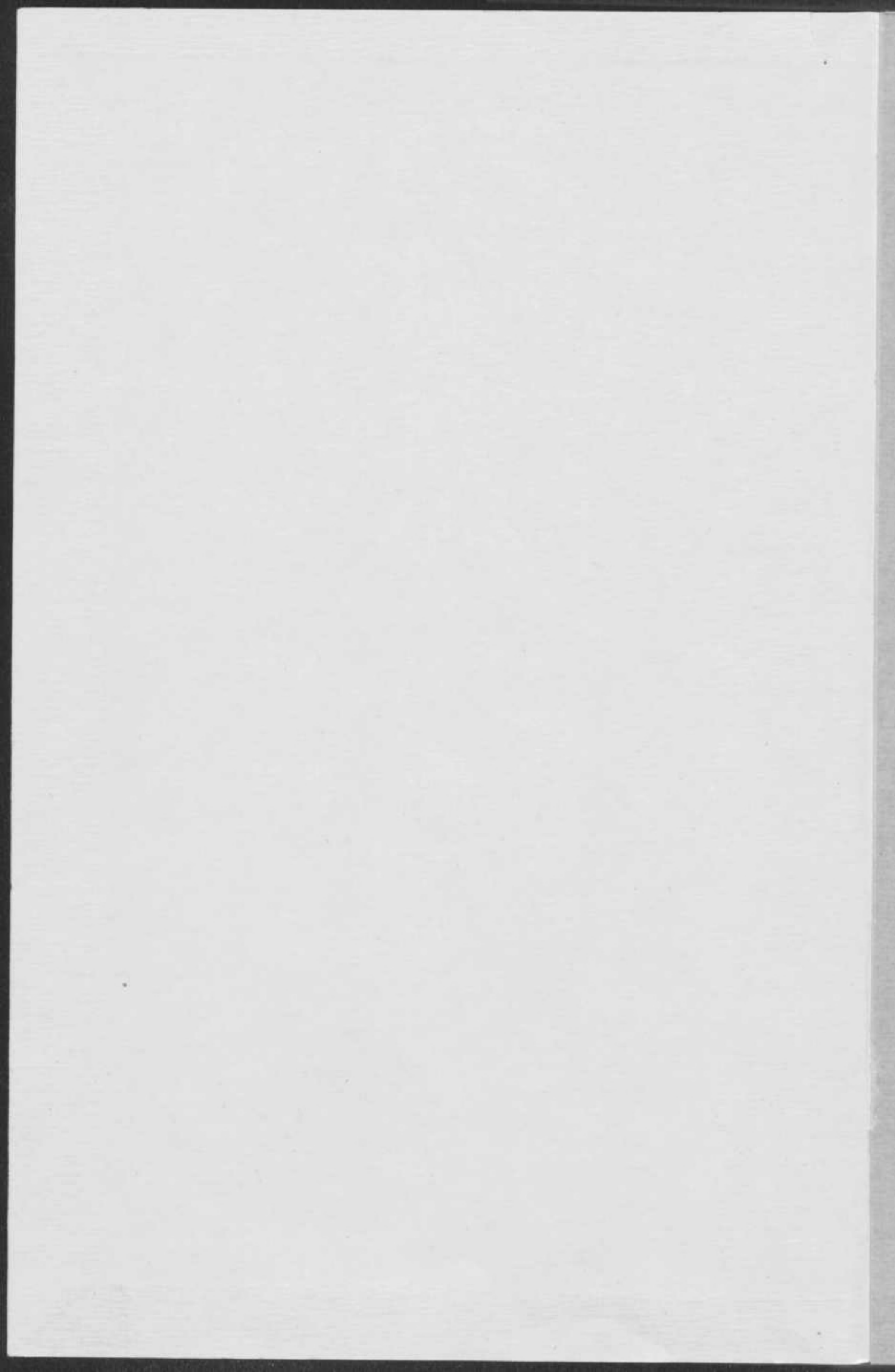

S

7

Oom Ambon VAN HET K.N.I.L.

DOOR

G. W. T. DAMES

Maj. Inf. K.N.I.L. b.d.

'S-GRAVENHAGE 1954

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0764 4906

OOM AMBON
VAN HET K.N.I.L.

1871, March 15
1871, March 15

8841947

MAS
777

OOM AMBON VAN HET K.N.I.L.

DOOR

G. W. T. DAMES

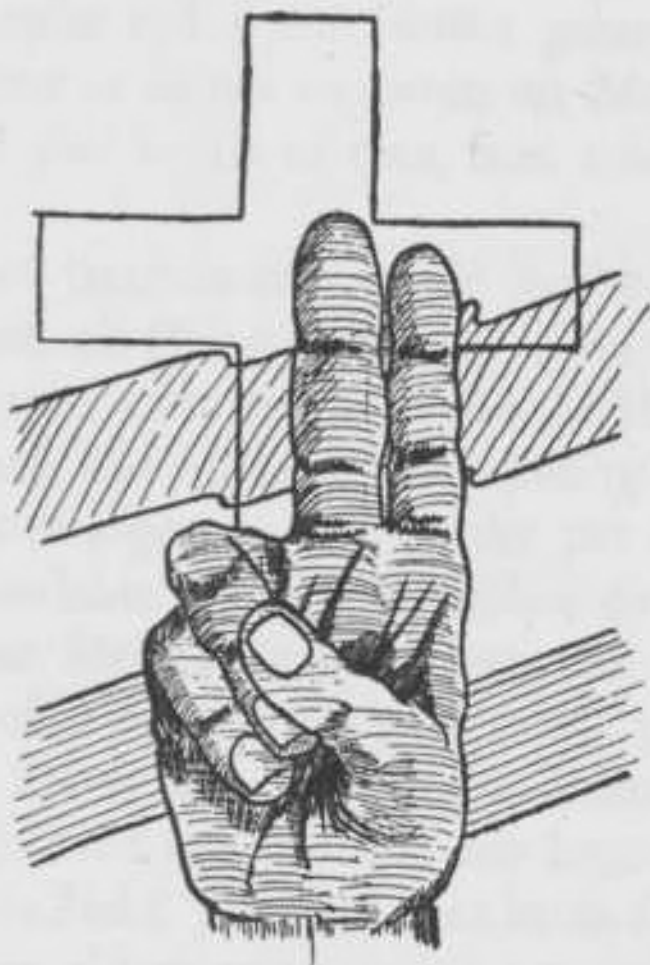
Maj. Inf. K.N.I.L. b.d.

'S-GRAVENHAGE 1954

OOM AMBON
VAN TET KIL

*Aan Prins Maurits heeft Oom trouw beloofd,
die trouw is door eeuwen bewaard;
door hem wordt in Onze Vader geloofd
en dat heeft ons zijn trouwbreuk bespaard.*

After this, the first of the great
the world is now a new world.
The world is now a new world.
The world is now a new world.

BIJ ONS . . .

ER zullen zeker lezers zijn, die Hotel de Boer niet kennen. Dat is heus geen bezwaar; het heeft maar heel weinig met het verhaal te maken. Het was het eerste hotel van Medan, gelegen op de Noord-West hoek van de Esplanade, het grote plein aldaar. Het heeft een roemrijke historie in de planterswereld van Sumatra's Oostkust; op de hari-besar, de tweemaal per maand voorkomende betaaldag, welke dan werd gevolgd door een vrije dag, werden daar in de oude tijd grote feesten gehouden. Doch ook op de gewone dagen trof men er dames en heren uit Medan en omgeving in de lobby of op het platje, met koffie of thee, bier, split of pait, zoals het oude bittertje heette.

In het jaar 1933 of daaromtrent zat de kapitein, commandant van de 1e Divisie Marechaussee uit Blang Kedjeren, op de Soos in Koeta Radja een groot verhaal af te steken over een belevenis in Hotel de Boer gedurende zijn doorreis. (De Blang had zijn snelste verbinding over Medan; dan hoefde men maar drie dagen te lopen en kon verder per auto: een paar honderd kilometer door de Alasvlakte en de Karolanden, over Koeta-Tjané, Kaban-Djahé en Brastagi naar Medan, vanwaar men met de trein in twee dagen in Koeta-Radja, de hoofdplaats van het gewest was.)

Als iemand in die tijden een verhaal ging vertellen en hij betwijfelde enigszins of hij wel geloofd zou worden, dan begon hij in Nederland met de woorden: „Bij ons in Indië”; was hij daar in de Oost, dan hielp: „Bij ons in Atjeh” heel aardig en aldaar waren er nog twee mogelijkheden, te weten: „Bij ons op de Westkust” en „Bij ons op de Blang”. Maar daarmee waren dan toch alle kansen op het aannemelijker maken van sterke verhalen wel uitgeput.

Daar sprak dus de commandant van de Blang.

De kapitein had uit de Blang zijn beide dardanellen meegenomen, we zullen het er later nog wel meer over hebben wat dat zijn; nu kan worden volstaan met mee te delen dat lieden, die dardanellen met iets uit het Nederlandse leger willen vergelijken, geneigd zijn hen officiersoppassers te noemen, terwijl zij, die er wat meer van weten, eerder denken aan een tweemanslijfswacht. Deze twee dardanellen nu waren jaren terug op de Blang gekomen en steeds daar gebleven. Eerst nu kwamen ze eens in de bewoonde wereld terug.

De kapitein ging naar de Boer, en hoewel hij wist dat dit eigenlijk niet zo hoorde, ging hij, zonder zich eerst verkleed te hebben, in de lobby zitten achter een grote fles bier, die na de tocht uitstekend smaakte. Maar hij zat in het grijsgroen en niet in het wit, zoals daar verwacht mocht worden.

weldra kreeg hij het zeer onaangenaam gevoel over zich dat de hele zaal naar hem zat te kijken. Hij vond dat men in Medan wel erg kleingeestig was om het zo zwaar te nemen, dat hij in veldtenu was, want overigens was het een heel net pak wat hij aanhad. De aardigheid ging er voor hem af, het liep hard in de richting van zich-weg-laten-kijken; in plaats van het rustig genieten van zijn bier werd het een verwerken met

grote slokken. Totdat het tot hem door begon te dringen, dat men eigenlijk niet naar hem, doch langs hem keek. Toen draaide hij zich om en zag, dat links en rechts achter zijn stoel, daar in dat grootste en chiqueste hotel van Medan, een Marechaussee stond met getrokken klewang en de karabijn in de aanslag.

Het verhaal van de kapitein was niet waar. Maar hij heeft het verteld en met zeer groot succes. Hij heeft het zo verteld, dat men hem geloofde. Hierbij waren degenen, aan wie hij het deed, Atjehmensen, die ook dat hotel kenden. Zij hebben het grootste plezier gehad bij het zich indenken van een dergelijke situatie in Hotel de Boer. Zij hebben het niet voor onmogelijk gehouden.

Dit laatste nu is voor ons het belangrijke. Het is het bewijs, dat men zich ervan bewust was, dat onder deze soldaten een dusdanig plichtsbesef kon zijn en dat zo'n plichtsvervulling mogelijk was, dat de grenzen van het belachelijke verre konden worden overschreden; in onze ogen althans, want men wist ook dat die grenzen bij hen heel anders lagen dan bij ons en dat wij dan nog lang niet altijd gelijk hadden.

*

Wat wij nu beogen is iets te vertellen van de geest en van het doen en laten dezer oude K.N.I.L.-soldaten en van de Ambonese in het bijzonder. Wij zullen niet de methode van bovengenoemde kapitein volgen, niet trachten te zien hoever men met fantasieën kan gaan. Wij willen naar waarheid vertellen van Oom Ambon.

Daarbij zullen we verhalen over het gewone leven, zoals dat in het K.N.I.L. geleefd werd, ook op rustige plaatsen en in rustige tijden. En er zullen verhalen komen over de troep in actie. Daarbij zullen enkele aanhalingen komen uit de heel oude doos, over Atjeh in de tijd van de Atjeh-

oorlog en daarna, daarbij zal ook nog wat worden verteld over de jaren van 1945—1949.

In hoofdzaak zal het gaan over de Infanterie, het Wapen waaronder ook het Korps Marechaussee van Atjeh en Onderhorigen behoorde.

Er zal worden verhaald van Oom voor de vijand, maar ook van Oom in het bivak en zijn gezin.

Mogen de lezers Oom Ambon uit deze regels leren kennen en hem de genegenheid toedragen, die schrijver dezes ertoe bewoog, zijn dankbare herinnering aan hem op papier te zetten.

G. W. T. DAMES

VAN RECRUUT TOT PENSIOEN

DAAR waar de bevolking vreemd staat tegenover de militairen, de noodzaak van hun vak niet begrijpt en zijn beschermers slechts beschouwt als geuniformeerde gewapenden, is het niet eenvoudig om voor de beroepsdienst mensen van een behoorlijk gehalte te krijgen.

En een beroepsleger, zoals het K.N.I.L. was, heeft een geregelde aanvulling nodig. Overal in de Oost keek de bevolking wel hoog tegen de soldaten op, maar toch beschouwde men het meegaan met de werfagenten meestal als een noodsprong, omdat het betekende: het loslaten van de oude en hechte kamponggemeenschap. Men vond het veelal slechts iets voor hen, die daar beter maar konden verdwijnen om een of andere reden. Juist zoals men in de oude tijd in Nederland dacht over het tekenen als koloniaal in Harderwijk.

In Ambon en de Minahassa was dit volkomen anders. Daar was het militaire beroep in hoog aanzien en het dienstnemen volkomen normaal, zelfs een eervolle daad. Iedereen had er een aantal militairen in zijn familie en in iedere negorij woonden vele gepensioneerden, zodat er aan verhalen over de dienst geen gebrek was. Ridders Militaire Willemsorde, dragers van de Medaille voor Moed en Trouw en van het Kroontje (de Eervolle Vermelding), waren de trots van hun kampong of negorij. Degenen, die in dienst gingen, lieten hun negorij niet los, maar leefden van heinde en verre mee met hen, die er achterbleven; en ook de negorij liet hen niet los, doch volgde hun wedervaren door de gehele Archipel. Daarbij waren vooral de verlofgangers de verbinding, briefschrijvers zijn het niet erg, maar vertellers wel. Zelfs indien, zoals vaak voorkwam, de Ambonees zijn negorij

nooit had gezien, omdat zijn familie reeds enige geslachten lang niet thuis was geweest, dan wist hij waar dat thuis was en wat er daar gebeurde, terwijl men in de kampong wist, waar hij zat en hoe het hem ging.

Komt men in Nederland na twintig jaar vrijwel als een vreemde in zijn geboortestad, dáár kon een achterkleinzoon na een eeuw „thuis” komen.

Daar stelde dan ook de jeugd er een eer in het uniform van „de kompanie” te mogen gaan dragen en beschouwde zij een afkeuring voor de dienst als een grote schande, als een bewijs van minderwaardigheid. Zij meldde zich met graagte en wij zullen nu eens vertellen, wat er geschiedde, indien alles „normaal” verliep, zoals niets in het leven normaal verloopt, maar dat men zo noemt, omdat het eigenlijk zo behóórt te gaan en ook zo zou gaan als het leven het leven niet was en een wispelturig karakter had.

*

Zo kwam dan de jonge Patty, om en bij de achttien jaar oud, in dienst en vertrok naar Java, naar een der depôtbataljons, waar hij zijn recrutenopleiding ontving, dus leerde exerceren en zijn wapens te gebruiken en waar hem de beginselen van de militaire tucht en orde werden bijgebracht. Alles bij elkaar duurde dat een maand of acht. Dan kende hij ook de eenvoudige verplaatsing van de man in het terrein en het optreden als post, maar een volledige africhting was het nog lang niet.

Devoltooiing moest geschieden bij een veldbataljon bij de troep op Java, die daar paraat moest zijn, zowel voor de strijd tegen een eventuele buitenlandse vijand als om ingezet te worden, indien er ergens in het uitgestrekte eilandrijk onlusten zouden uitbreken, iets waarvoor in de oude tijd vele expedities moesten worden uitgezonden, doch wat later niet meer voorkwam.

Bij zo'n bataljon werd onze Patty dus geplaatst en hij kreeg er een volledige soldatenfunctie, al was hij dan ook nog maar pas aankomend broekmannetje. Maar hij deed mee tussen de ouderen en, hoewel het kader van zijn brigade en de sectiecommandant speciale aandacht aan hem besteedden, werd er toch vooral verwacht, dat hij van de „Ooms” heel wat zou leren.

„Oom” was een oud soldaat 1e klasse. Dat hij „Oom” was, had natuurlijk met de leeftijd te maken, maar toch nog véél meer met het gezag, dat hij had; een gezag dat berustte op kennis, ervaring en persoonlijkheid. Want de jonge Patty zou wel iedere soldaat 1e klasse, die tegen de tijd van zijn pensioen aanliep, met Oom aanspreken, — voor een algemene erkenning als zodanig was een werkelijk overwicht beslist vereist. Zoals dat bijvoorbeeld had de tamboer van de 1e Compagnie van het 1e Bataljon te Magelang in de jaren omstreeks 1930, die zelfs door de Generaal met Oom werd aangesproken.

Oom kende het klappen van de zweep, hij liep al vele jaren mee en zijn tijd zat er bijna op. Maar dit was geen reden om het nu maar een beetje te geloven en kalm aan te doen; het bracht integendeel mede, dat hij verantwoordelijkheid droeg.

Men lache niet om het idee van de verantwoordelijkheid van een eenvoudige soldaat 1e klasse. Hij was verplicht een voorbeeld te zijn voor de jonge fuseliers en mede ervoor te zorgen, dat daarvan iets behoorlijks terecht kwam, terwijl hij tevens de korporaal in diens functie moest kunnen vervangen. Hij besepte dit en aanvaardde dit alles.

Zo heb ik het in 1938 te Ambarawa meegemaakt, dat ik een gepensioneerd Javaans fuselier namens de Legercommandant moest gaan gelukwensen naar aanleiding van het feit, dat hij 30 jaar Ridder M.W.O. was. Hiervoor werd een uittreksel stamboek toegezonden, waarin in korte officiële notities de carrière stond aangegeven. En daarin stond óók de aanstelling tot Infanterist 1e klasse vermeld, doch kort nadat hij het kruis voor Moed, Beleid en leid en Trouw had ontvangen, was er de verbazingwekkende mutatie: „Op zijn verzoek teruggesteld tot soldaat 2e klasse”.

Ik vroeg hem, waarom hij dat verzocht had en deze man, die zich voor de vijand zo uitnemend gedragen had, antwoordde, dat hij maar een eenvoudig mens was en dat de verantwoordelijkheid hem te zwaar had gewogen, daar hij voor zijn gevoel het niet aankon om een goed spandri te zijn. Want spandri was de naam voor de soldaat 1e klasse en duidde heel wat meer aan dan iemand, die gerechtigd was tot het opstrijken van een iets hoger gadjie (gage).

Maakten Patty en zijn kornuiten fouten, dan kwamen daar de korporaal, de sergeant en de luitenant wel aan te pas, maar de oudste spandries kregen van hun collega's van de andere brigades te horen, dat er bij hun maar heel weinig van klopte en dat was een zware smet op hen persoonlijk, zodat ze er maar liever behoorlijk achterheen zaten.

Zodoende werd onze Patty behoorlijk opgeleid tot hij om en bij de twee jaar in dienst was en daarmee rijp voor de buitengewesten.

Niet meer de grote stad met de grote tangsi (kazerne), maar het bivak in de binnenlanden, ergens tussen Sabang en Merauke. Op Java oefeningen, alleen om te leren; hier het patrouillelopen met tevens de verantwoordelijkheid voor orde, rust en veiligheid in het gebied, benevens het voortdurend gereed zijn om uit te rukken en op te treden, als die veiligheid werd bedreigd.

O! dat leven daarbuiten was zoiets geheel anders... Men was er nog veel meer aangewezen op de eigen kleine militaire gemeenschap en in het bijzon-

der op de eigen brigade, dat groepje van twintig man met de bijbehorende vrouwen en kinderen van de gehuwden, waarmee men woonde in één barak en alle lief en leed samen had te delen.

Daar op Java bestond de hele compagnie, uitgezonderd wat Europese officieren, onderofficieren en korporaals, slechts uit mensen van de eigen bangsa (landaard). Maar hier trof men ook in de brigade alle landaarden aan: Ambonezen, Menadonezen, Timorezen, Javanen, Madoerezen, Soendanezen, enz., zij waren allen verenigd in hetgeen, als alles in orde was, één groot gezin vormde. En dat klopte als regel ook wel, maar toch maakte dit een geweldig verschil, want de verscheidenheid van bangsa bleef steeds een van de wezenlijkste dingen van het bestaan. En als Patty op Java eens een domheid beging, waarom zijn brigade hem uitlachte, dan kon hij nog wel meelachen onder de eigen mensen, doch als hier ook al die anderen zich vrolijk maakten om een onhandigheid van hem, was het of hij door de grond ging, omdat hij het voelde als een blaam voor zijn bangsa.

Zo voelden trouwens zijn landgenoten het dan ook en dus was er meer dan ooit reden voor hem om zich in te spannen om een goed figuur te slaan en voor Oom om hem onder zijn toezicht te nemen. Maar er waren er maar enkelen van één landaard bij elkaar en dus werd het echt een tref, wie of de leidsman zou zijn. Temeer als er onder het kader van de brigade niemand van de eigen bangsa was. Doch allen hadden dezelfde leerschool doorgeemaakt en het verantwoordelijkheidsgevoel was groot.

Patty had dan ook goede kansen en leefde in op de post, al dan niet in een gebied waar nog verzet voorkwam, iets wat een belangrijk verschil uitmaakte voor die samenleving, omdat men anders tegenover elkaar leert staan, als men gezamenlijk werkelijke gevaren onder ogen heeft te zien en op elkaar moet bouwen voor het behoud van het naakte leven. Maar langzamerhand werd het zo, dat er nergens meer verzetsgebied was, daar het K.N.I.L. zijn taak werkelijk vervulde en overal de rust, de orde en de veiligheid bracht.

Als Patty op Atjeh was gekomen en zo goed had voldaan, dat hij bij het Korps Marechaussee was geplaatst, dan kon hij er lang blijven, mits hij zijn verlof uitstelde. Bovendien kon hij daar vragen om na zijn verlof terug te komen, maar dat werd lang niet altijd toegestaan. En anders zat na vier jaar de eerste buitenbeurt erop en moest hij naar Java terug. Bovendien had hij gelijktijdig ongeveer zijn zes jaar dienst volbracht en dus recht op verlof naar zijn kampong. Dan stapte hij op een boot van de K.P.M. en, al moest hij misschien nog enige keren overstappen, kwam hij op Ambon aan, waar hij voor twee maanden verlof naar zijn kampong kon vertrekken.

Dan bracht hij daar zijn verslag uit en vertelde van al die anderen, die hij had ontmoet, of waarvan hij had gehoord.

Zulke twee maanden zijn eigenlijk zo om, als er belangrijke dingen te doen zijn. En zo'n eerste verlof was niet alleen de tijd voor familiebezoek, maar eigenlijk vooral om zich een levensgezellin te nemen. Dat vond men thuis trouwens ook en, aangezien men wist dat hij maar zo weinig tijd zou hebben om eens rond te kijken, had men dat maar vast voor hem gedaan en enigszins uitgemaakt wie er het meest in aanmerking kwam, zodat bij een accord gaan van Patty en het jonge meisje, alles vlot kon verlopen.

De huwelijksreis ging naar Java en daar volgde een indeling bij een veldbataljon, een mitrailleurcompagnie of de Java Marechaussee, ook genoemd de Marechaussee-Asphalt. En het was nu de tijd voor een zeer belangrijke beslissing: het al dan niet proberen op de kaderschool te komen om te trachten een rang te behalen.

De laatste twaalf jaar voor de oorlog was het al zo, dat er verwacht werd dat Patty reeds spandri was, want voor Ambonezen en Menadonezen hoorde dit na zes jaar het geval te zijn, een bepaling die helaas de waarde van het spandrischap niet ten goede kwam. Tot twaalf jaar dienst kon men op de kaderschool komen, maar om het tot sergeant te brengen was het nodig om er snel bij te zijn, omdat na de cursus voor korporaal eerst nog een of meer jaren in die rang moest zijn gediend, voordat men voor sergeant op kon gaan, want ook binnen de twaalf jaar moest zijn geschied.

Doen of niet?

Veel hing ervan af wat de vroegere schoolopleiding was geweest. Was dat meer dan de gewone kampongschool, dan was de dienstneming meestal geschied met het vooropgezette doel om het zeker tot sergeant te brengen. Waren dan de kansen niet verknoeid door een uitgebreide straflijst of gebleken ongeschiktheid, dan was er geen twijfel, dan werd het getracht. Want het blééf proberen, eenvoudig was het niet en het aantal beschikbare plaatsen was beperkt. Vooral moesten de beoordelingen van de commandant zeer goed zijn, anders kwam men niet verder dan het zich opgeven.

Was de schoolopleiding maar gering geweest, dan was er gelegenheid tot het volgen van een korpskaderschool, waar men in zijn vrije tijd les kon krijgen teneinde zover te komen, dat er bij het toelatingsexamen enige kans op slagen zou zijn. Want ook daar vielen er nog heel wat af.

Ook waren er onder hen, die het zonder betere schoolopleiding hadden moeten doen, heel wat die deze aspiraties voor een rang niet eens hadden. Hierin schilde dan geen gebrek aan belangstelling voor de dienst, geen gebrek aan eerezucht ook, maar wel de overtuiging dat ook een goed soldaat zijn plaats in het leger met ere bezet; dezelfde opvatting als een goed vak-

man heeft, die zich niet geroepen voelt om naar bedrijfsleiderschap te streven.

Zo bleef onze Patty dan maar spandri en diende weer een drietal jaren op Java. Nog niet „Oom Patty” maar wel behorend tot die middengroep, die het vak kent en voor vol wordt aangezien. De groep ook, die fysiek op het hoogtepunt staat en waarvan verwacht wordt, dat zij op het gebied van sportprestaties de eer van de compagnie ophoudt. De atletiekwedstrijden van het garnizoen, de voetbalcompetitie, het afleggen van de Zware Vaardigheidsproef en die voor het N.O.C., dat waren de gelegenheden, waar Patty hoorde op te treden.

En dan, na een drietal jaren, ging het weer naar buiten voor de tweede buitenbeurt van drie jaar. Daar behoorde hij dan tot de oude groep.

Bij de Marechaussee trof men zeer velen aan ouder dan hij, terwijl het elders ook vaak voorkwam dat soldaten, in afwijking van het schema, veel later deze buitenbeurt vervulden of, in verband met tekorten op de buitengewesten, een verzoek om een derde beurt toegestaan hadden gekregen.

Maar Patty behoorde tot de ouderen en het was zijn tijd om „Oom” te zijn. Buiten waren de Ooms „normaal” niet zo erg oud en de jongsten nooit zo erg jong. Slechts bij de Marechaussee dienden meerderen tot aan hun pensioen en bleven nog wel nadienen tot zij het maximum ervan hadden bereikt, als er tenminste niet weer eens een tijd van inkrimping was en dit niet toegestaan kon worden.

Na drie jaar buiten zat dit er voor Patty dan weer op en tevens was de tijd aangebroken voor zijn tweede verlof. Dus trok hij weer naar zijn kampong met zijn vrouw en de kinderen, die er intussen waren verschenen, om na afloop weer naar Java te gaan, waar nu verwacht werd, dat hij er tot zijn pensioen zou blijven.

Als Oom was dit geen vooruitgang. Weliswaar zouden de jongens, die als afgeëxerceerd recruit bij zijn compagnie kwamen, hem zeer zeker als zodanig aanspreken, maar het ècht „Oom-zijn” nam nog wel wat jaartjes; zeker tot „de zilveren gesp.”

Dat wil zeggen: tot na achttien jaar dienst, want na zes jaar had hij de bronzen medaille voor trouwe dienst ontvangen, na twaalf jaren werd die vervangen door de zilveren en na achttien kreeg hij op het lint daarvan de zilveren gesp. En ging hij na twintig jaar niet met pensioen, doch bleef in dienst, dan vond het zilveren jubileum als militair zijn bekroning in de gouden medaille.

Wilde hij precies na twintig jaar met pensioen gaan, dan kon er van een derde verlof als regel net niet meer komen, want anders moest hij bijtekenen

voor nog minstens een jaar na het verlof. Volgens het boekje zou dat derde verlof binnen de tijd hebben gekund. Maar hij werd altijd een tikje bestolen, want hij mocht pas verlof aanvragen, als de zes jaar vol waren en dan ging er nog wel wat tijd mee heen voordat de beschikking afkwam.

Velen dienden na de twintig jaar nog door, veelal totdat de oudste zoon het uniform kon aantrekken. Maar als dat ging gebeuren, was het zaak om in de eigen kampong te zijn, want die zoon kreeg later alleen verlof op de plaats, waar hij was of naar de streek, waar hij had getekend. Velen hadden daar vroeger geen rekening mee gehouden en daardoor hadden nogal wat Ambonezen hun eigen kampong nooit kunnen bezoeken.

Doch Patty ging naar zijn negorij terug en op Koninginnedag en alle mogelijke gelegenheden droeg hij er alle medailles en alle schietprijzen, welke hij in zijn diensttijd had vergaard, op de trouwe borst.

MOEILIKHEDEN OP DE WEG.

HET kan voor de soldaat allemaal zo prachtig uitgekend zijn, op een departement kunnen mensen zitten, die schitterende bepalingen voortbrengen om te maken, dat zijn leven keurig geordend is en zijn potje altijd gereed staat, — er zijn altijd wel dingen, die roet in het eten kunnen gooien.

Het minst erge daarvan is nog wel, dat het departement dat zelf doet. Men stelt zo'n lijn op, hoe het behoort en gaat er dan weer in veranderen en nog eens veranderen. Ieder, die daar op een krukje komt, heeft weer andere denkbeelden en probeert dus die lijn in een andere richting te buigen. En al waren die heren dan ook meestal erg stoelvast, toch maakte de soldaat wel meer belangrijke wijzigingen in de bepalingen van zijn dienstverband en voor zijn levensvoorwaarden mee, dan hij broeken versleet. Met een broek moest hij zes maanden doen, al ging het zuinig-aan wel wat langer mee, maar al die bepalingen waren bedoeld als een soort van Eeuwige Edicten. Het tijdelijke wint het zo vaak in tijd.

*

In de oude tijd waren er de Java-oorlog, de Padri-oorlog, de Atjeh-oorlog en ontelbare expedities. De troepen gingen daarheen, waar ze nodig waren en het opmaken van een schema voor de beste indeling van een dienstdienst had geen zin. Dat begon pas zo in en na de eerste Wereldoorlog, toen ook de gedachte aan een buitenlandse vijand ernstiger naar voren kwam, de gedachte aan Japan.

Doch toen kregen we het tijdvak van „nooit meer oorlog”, terwijl in Indië orde en rust volledig gevestigd waren en je er practisch overal zonder gevaar kon rondlopen, mits je maar zorgde, dat je bij harde wind geen klapper op je hoofd kreeg. Vanuit Nederland werd de sterkte van het K.N.I.L. bepaald, uitgaande van het standpunt, dat het ideaal van „geen man en geen cent” zo spoedig mogelijk moest worden bereikt. Bezuinigen en verminderen.

Gelukkig vonden de communisten in 1926, dat dit ver genoeg was gegaan en begonnen een paar opstanden, terwijl op de Westkust van Atjeh nog wat nasmeulend verzet even oplaaide, zodat de bittere noodzaak wat verbetering bracht in de vorm van een snel tenietdoen van een deel van de opgelopen achterstand. Toen brak echter de crisis uit en gemakshalve werd het communisme maar als een afgedaan iets beschouwd en de legermacht van 36.000 man voor een uitgestrekt eilandenrijk met 70 miljoen mensen moest maar weer eens met 6000 verminderd worden. En na 1936 maar weer uitbreiden . . .

De gewone soldaat van het leger volgde alle verwikkelingen niet zo precies; hij deed zijn plicht en handhaafde orde en rust.

Toch hadden ze wel invloed op zijn leven. Een schema, dat voor zijn dienst was opgesteld, had als uitgangspunt een geregelde, „normale” aanvulling. Die werd echter zéér ongeregeld en de politionele taak, dus de dienst op de buitengewesten, was nummer één. Er kwamen dus vervroegde buitenbeurten, verlengde buitenbeurten en extra buitenbeurten. Oom sleep zijn klewang en deed zijn plicht!

Er moest bezuinigd worden, ook op de vijftig tot vijf en tachtig cent per dag van de soldaat, op zijn voeding- en zijn kledinggeld; het trof hem zwaar, maar hij deed zijn plicht en zorgde ervoor dat het land rustig bleef.

Het is onvermijdelijk dat de stemming, welke een Regering ten aanzien van het leger koestert, daarin van hoog tot laag wordt gevoeld en zijn invloed doet gelden. Een ieder voelde toen wel aan, dat deze dikwijls heel ver beneden peil was, maar steeds kon van het K.N.I.L. worden gezegd: „de geest is goed”, het bleek onder al die omstandigheden gereed en bereid om de plicht te vervullen.

Het had echter wel een heel onmogelijk leger moeten zijn, indien er nooit en nergens communistische infiltratie was geweest. Die was er natuurlijk, waar is hij trouwens niet? Maar hij is steeds zeer minimaal geweest en zeer vlot beëindigd. Een klein aantal militairen is daarvoor ook eruit gezet en daaronder was juist het getal der Ambonezen volkomen onbetekenend, want het communistisch gewroet is nu precies iets, wat hen helemaal niet ligt.

Toch hebben juist de Ambonezen het grootste aantal van de, overigens slechts weinige, grotere ongeregeldeheden, waarbij een groot aantal soldaten van een bepaald onderdeel betrokken was, op hun naam staan. Zij hadden dan ook de naam van „lastig” te zijn, zodat het voor officieren en kader het moeilijkst was om bij hen te dienen.

Dit laatste wil ik hier graag tegenspreken, al hadden degenen die dit zeiden gelijk in wat zij bedoelden. Want zij wilden er steeds mee aangeven, dat het bij de Ambonezen het gemakkelijkste was om je nek te breken, daar eventuele ongeschiktheid daar meestal zeer duidelijk aan het daglicht kwam, terwijl deze bij de andere landaarden veel meer kans had om verscholen te blijven.

Wij willen graag vertellen, wij willen graag doen weten, dat als men een groep van duizend Ambonezen uit het oude K.N.I.L. neemt, men een ploeg prima militairen bij elkaar heeft, dat het gehalte aan eerlijke en betrouwbare mensen daaronder uitzonderlijk hoog is, maar wij gaan heus niet trachten voor te spiegelen, dat men dan duizend engeltjes voor zich heeft. Erg gemakkelijk zijn ze dikwijls niet, maar dat brengt hun aard mee.

Als ze zich onrechtvaardig behandeld gevoelen, of tekort gedaan, kunnen

ze dat niet verkroppen. Het moet eruit, en snel ook. De andere landaarden, uitgezonderd de Timorezen, waren niet zo.

Een Menadonees, die herrie kreeg met een ander soldaat, kon weggaan, erover gaan piekeren, wat hij zou gaan doen en dan misschien een klewang of een mes gaan halen en de vent alsnog aanvallen; de Javaan kon weggaan en zich verder nooit meer met hem bemoeien; de Ambonees echter zou onmiddellijk opspringen en hem met de vuist gaan bewerken.

Had hij iets tegen een korporaal of een sergeant, dan zou zijn militair gevoel hem daarvan weerhouden, maar hij zou toch onmiddellijk iets gaan doen en rechtstreeks naar de sergeant van de week lopen om rapport aan te vragen om zijn beklag te doen. Maar in ieder geval iets doen, direct!

Tegenover een officier, vooral tegenover de compagnies- of bataljonscommandant, werd dat veel moeilijker. En als het daartegen ging, waren het allicht zaken, die de Ambonezen met z'n allen aangingen. Zoiets werd dan even besproken en daarbij waren de gemoederen in een ommezien verhit tot ver boven kookpunt. Dan kwamen als regel een paar betrekkelijk jongeren, zo tussen zes en tien jaar dienst, die neiging hadden om haantje de voorste te spelen, doch wier voornaamste kenmerk was een volslagen gebrek aan bezadigdheid, even met een paar opgewonden toespraakjes voor de dag. Dan kon zelfs Oom er niet meer tussen komen, want alles joelde en schreeuwde door elkaar heen en dra weerklonken de kreten van „Belediging voor de bangsa Ambon!”, „Dat kunnen we niet nemen!” en even later bleven de Ooms verslagen achter, met nog wat jongeren om zich heen, die hen angstig vroegen, wat dit ging worden. De rest van de compagnie ging „de straat op”, zoals dit werd genoemd. Maar het was iets heel anders, dan wat men er in Nederland onder verstaat.

Een opgewonde bende verliet de tangsi in de richting van het huis van de kolonel of de generaal. Onderweg kwamen de gemoederen iets tot bedaren, doch aan terugkeren werd niet gedacht; dan zouden ze zich belachelijk hebben gemaakt. Kort voor dat huis werd dan model de colonne geformeerd

en daarna verder opgemarcheerd om onder commando van een paar van de belhamels keurig de houding aan te gaan nemen om beklag te gaan doen. De kolonel of de generaal liet dan de officieren van piket en de garnizoenswacht opdraven

en het zaakje draaide de bak in, met alle gevolgen van dien. De belhamels raakten de spandristrepen kwijt, anderen kregen ze niet, ze hadden de kans op kaderschool verspeeld voor een jaar of vier en verder streng arrest.

Dit is het algemene beeld van een vertoning, zoals er op Java meermalen met Ambonese compagnieën heeft plaats gehad. In Djokjakarta hadden ze eens bezwaren tegen de Bataljons-, tevens Plaatselijke Militaire Commandant. Geen nood, ze gingen 's avonds op stap en stonden de volgende ochtend, zes en dertig kilometer, verder in Magelang bij de Generaal voor het huis. Om zes uur.

In Magelang trokken ze in 1930 eens naar het huis van de kolonel. Dat was een gevalletje, waar een communist de hand in had gehad en er blijkt uit hoe doortrapt deze lui ook van de geaardheid der Ambonezen gebruik trachtten te maken.

Ambonezen en Menadonezen hadden onder de inheemse troepen een bevoorrechte positie. Die was voor de vijand verdiend, daar er getoond was, dat er soldatenbloed in zat. Hun recrutentijd op het depôt was dan ook korter dan die van de anderen omdat zij er aankwamen met een flinke dosis militair gevoel en begrip voor de zaak. Zij waren indertijd de eerste inheemse militairen, die op schoenen liepen, zij hadden een hoger soldij en voedinggeld, voor welk laatste zij dan brood kregen voor het ontbijt en tweemaal in de week een aardappelmaaltijd, tegenover de anderen ketan (kleefrijst) en altijd rijst. Dat ze verder varkensvlees kregen en de anderen niet, lag aan de anderen, die het als Mohammedaan niet aten. Zij waren Christenen. Door dit Christendom voelden zij zich echter inderdaad dichter bij de Europeanen en zij waren dan ook buitengewoon gesteld op deze voorrechten, die hun positie officieel erkenden. Daar mocht dan ook niet aan getornd worden.

Nu kregen de compagnieën voor de menage het voedinggeld en een richtlijn voor het menu en zorgden zelf voor de rest, waarbij ze evenwel gebonden waren hun spullen te betrekken van aannemers van het garnizoen tegen prijzen, die bij contract waren vastgesteld. Ze konden er echter nog wel heel wat verschil in leggen en de ene dag gaf men wat meer uit en de andere wat minder.

Nu was er hier een hele tijd zuinig aan gedaan en het saldo menage liep op tot bij de tweehonderd gulden, zodat er zou moeten worden teruggestort.

Dat was dan een buitenkansje voor 's lands schatkist, maar het voedinggeld werd zeer nauwkeurig en heus niet te royaal berekend, zodat iedereen het er wel over eens was, dat zoiets op een tekortdoen van de mensen neerkwam. Dus greep de kapitein, aan wiens onvoldoende toezicht deze toestand

overigens te wijten was, eventjes krachtig in en gelastte dat het royaler moest. Dat ging wel heel gemakkelijk en dag in dag uit stond er op het lijstje het aankomend bedrag en het benodigde, dat flink daarboven uitging. Verder keek de kapitein niet: „Goed zo, menagemeester, ga zo door”.

Zeer snel was het menagesaldo nadelig, iets wat helemaal niet mocht. Dus nu kreeg de menagemeester er behoorlijk van langs. Hij moest zuinig zijn, erg zuinig. Moeizaam zat de goede man gebogen over zijn berekeningen van de menu's.

Toen kwam onze communist op de proppen en ging eens met de menagemeester praten. „Waarom krijgen we toch die aardappelen? Ze zijn maar duur en eigenlijk houdt niemand ervan en hebben we allemaal liever rijst”. Het klonk logisch en de menagemeester trapte erin; dan liep hij aardig op het tekort in en zou met het fonds weer gauw binnen zijn... En de kapitein tekende het menu voor Vorst en Vaderland; het ging met het geld in de goede richting.

De communist was de enige, die ervan wist, maar nu ging hij er in het dagverblijf en op de kamers eens over praten. Als hij nu gewoon gezegd had: „We krijgen vandaag rijst in plaats van aardappelen”, had niemand het erg gevonden. Maar zijn: „We krijgen geen aardappelen meer, maar hetzelfde menu als de Javanen!” maakte het volslagen anders. Dat kon niet geslikt worden, immers: „Bêta competeer”, „ons competeert”, „wij hebben recht op”, is iets wat de Ambonees in de mond bestorven lag. Hoog laaide de woede op; hier paste nog slechts een demonstratie, want het was noodzakelijk om zijn rechten te doen gelden. Kome ervan wat kome!

Toen dus het uur van etenhalen was aangebroken, gingen ze naar de tafel bij de keuken, waar de gevulde etenspannetjes klaarstonden. Het deksel werd opgepakt, er werd een vernietigende blik op de rijst geworpen en met een klap ging het deksel er weer op, waarna meteen de tangsi werd verlaten. Even later stond de ploeg voor het huis van de kolonel, nog wat later zaten ze in arrest, nog later hoorden ze, hoe ze beetgenomen waren en jarenlang heeft het hun bezuurd.

Omdat de kans op zulke dingen bestond, noemde men de Ambonees „lastig”. Vaak wilde men daar dan rekening mee houden en alleen de beste officieren bij de Ambonese compagnie plaatsen.

Daartegenover heette een Javaanse compagnie het gemakkelijkste. Daar hoefde je inderdaad zoiets niet te verwachten. Want wat deed de Javaan als de gang van zaken in de dienst hem niet beviel? Hij onttrok er gewoon zijn belangstelling aan, was er op de gezette tijden en deed precies zoveel als nodig was om zijn commandant niet erg boos te maken, want kwade en foeterende mensen vond hij hoogst onaangenaam. Na de dienst was hij ieder

moment, dat het kon, buiten de tangsi en leefde zijn eigen leven. Alles was uiterlijk rustig, want er zat geen sprankje leven meer in de compagnie en hij werd militair een volkomen waardeloos geheel.

Toch was er zeer zeker van een Javaanse compagnie iets goeds te maken. Maar daarvoor waren er werkelijk prima officieren nodig. Er moest gevoel voor de zaak, belangstelling en eerezucht worden bijgebracht. Men moest de militaire geest erin brengen en dat is verre van eenvoudig; de Ambonezen brachten hem al mee en daar moest je alleen maar niet van die erg stomme dingen doen.

Als het er werkelijk om ging om iets goeds van de troep te maken, was de dienst bij de Javanen veel en veel moeilijker en bij de Ambonezen zelfs vrij eenvoudig.

Dan kon de soldaat, precies als ieder ander tenslotte natuurlijk ook nog volkomen op eigen gelegenheid zijn loopbaan in het honderd gooien. Daarvoor waren er ook altijd honderden manieren, waarvan de meest voorkomende was, dat de druk welke het zwakke geslacht wist uit te oefenen te sterk was voor de man, zoals het gewoonlijk overal elders ook is.

Voor de Ambonees was het zo vaak voorkomende „vrijgezel-blijven-tot-het-eerste-verlof" dikwijls niet vol te houden. Dan werd het nogal eens een optrekken met meisjes van de vlakte. Soms liep dat goed af, maar veelal hadden ze op de gezondheid een hoogst-verderfelijke invloed, waaronder ook het moreel blijvend te lijden had.

Verder konden ze wel op Java of elders zich een vrouw kiezen uit de bevolking, maar ook dit bracht hen niet veel voorspoed, want ze werden er door de landgenoten altijd kwalijk op aangezien en de vrouw zou nooit werkelijk in de kring bij de bangsa worden opgenomen. Als hij er met haar verscheen, ging het gesprek over op iets anders; zij moest buiten de interne zaken worden gehouden. En het gezag, dat een Oom behoort te hebben, zou hem nooit deelachtig worden, daar het met een Tante behoorde te worden gedeeld. Dus vergalde dit de man veel van zijn leven en dat werkte altijd en overal door.

Erger was het nog, als hij zich buiten op de post niet wist te beheersen en zich vergreep aan vrouwen van kameraden. Dan lag hij er voorgoed uit en het minste, wat hem kon overkomen, waren zware douwen en straf-overplaatsingen.

Dit alles kon voorkomen en kwam voor. Maar het gebeurt overal en onder alle volkeren. De Ambonees is op dit gebied heus niet slechter dan anderen. Het is slechts vermeld om aan te geven, dat hem niets menselijks vreemd is.

TANGSI EN TANTE

HET K.N.I.L. zorgde voor huisvesting van al zijn leden.

Allen volgens rang: Zijne Excellentie de Legercommandant in zijn paleis te Bandoeng, een ongeclassificeerde woning; woningen 1e klas voor Generaal-Majoor, 2e klas voor Kolonel, 3e klas voor Overstes en Majoors, 4e klas voor kapiteins, 5e klas voor luitenants en onderluitenants, 6e klas adjudanten en sergeanten-majoor, 7e klas sergeanten en sergeanten 1e klas, 8e klas sergeanten 2e klas en Europese minderen, waarbij aangetekend moet worden, dat van militairen beneden de officiersrang alleen de gehuwden een woning kregen toegewezen. Voor iedere klas woning waren nauwkeurige voorschriften voor aantallen kamers in hoofd- en bijgebouwen, vierkante meters vloeroppervlak en kubieke meters inhoud.

En allen, die geen woning kregen, huisden in de tangsi. Voor de ongehuwde onderofficieren waren daar speciale kamers aanwezig en dan waren er dus verder nog de ongehuwde Europese minderen en alle inheemse minderen.

Van deze laatsten was het merendeel gehuwd en het aantal kinderen mocht er als regel nogal zijn, ook al is het niet zó gek als men vaak in verhalen wil voorstellen! Het liep niet in de tientallen, al kon er wel eens een enkele bij zijn, die het ook voordeliger vond per dozijn. Maar ook daar werd een echtpaar met meer dan zes spruiten gerekend tot de grote gezinnen en behoorde dan thuis in een stel van de speciale kamers, die daarvoor in het kampement bestemd waren.

De overigen woonden gewoon „op de secties” (de kamer heette naar de eenheid). De sectie van vroeger bestond uit drie brigades, totaal 51 man, waarvan de commandant een luitenant of hogere onderofficier was. De

compagnie bestond uit drie secties en had in het bataljonskampement een eigen gebouw.

Het centrum daarvan was het dagverblijf, waaraan in het verlengde het compagniesmagazijn en de bureaux van commandant en administrateur waren aangebouwd, terwijl er verder op uitkwamen de drie secties: langwerpige loodsen, waarin de mensen gelegerd waren. Op het eind ervan was een ruimte voor slaapzaal van de boedjangs, de ongehuwden; verder was er een middenpad en was de zaal aan weerszijden door, liefst verplaatsbare, schotten verdeeld in hokjes, bestemd voor de gezinnen. Aan de zijde van het middenpad konden deze hokjes met gordijnen worden afgesloten voor onbescheiden blikken.

Daar had men dan de woning van de soldaat met zijn gezin; bepaald vrij en onder elkaar leefde de familie dus niet, maar wie wat op de hoogte is van de toestanden, waaronder men in het Oosten in de kampongs veelal bij elkaar leeft, zal begrijpen, dat het nog niet eens zo gek was.

Bedden had men er niet; er werd geslapen op slaaptafels, gewoon tafelbladen op schragen geplaatst: slaaptafels éénmans en slaaptafels gehuwden. Daarover een ligmatje. Als beddegoed behoorde tot de uitrusting de spreij, een heel dun, blauw-wit gestreept, moltonachtig dekentje, terwijl in de koude streken ook „woldek” werd verstrekt, gewone wollen dekens. En vooral een klamboe, het in de tropen onmisbare muskietennet.

Met een 'hangkast-kazerne' en een model uitrustingskist was de officiële inrichting klaar. Een ieder wist en erkende dat men daarmee toekon en vond het dus logisch, dat er niet meer ontvangen werd. Wel was het echter begrijpelijk, dat allen streefden naar een iets luxueuzer inrichting, daarvoor spaarden en zich langzamerhand inrichtten.

Het eerste, wat er dan binnen werd gebracht, was een bultzak met een paar kussens, want, hoewel de bevolking in de kampongs ook gewend was gewoon op bamboe of houten baleh-baleh's *) te slapen, vond een ieder het toch veel geriefelijker liggen op een matras. Het volgende was dan een klein tafeltje met één of twee stoelen en tenslotte hoorde bij een dure inrichting nog een staande kast. Met enige foto's aan de wand was dan de inrichting klaar.

Het binnenbrengen van meer bullen zou ook beslist niet worden toegestaan, want hiermee was de ruimte volledig gevuld, vooral als er voor Moeder de vrouw nog een naaimachine aanwezig was, een instrument dat voor hen wel een geweldig bedrag vertegenwoordigde, maar waarvan ze

*) Baleh 2: inh. 'slaaptafel', veelal gemaakt van gespleten en platgeslagen bamboe, rustend op bamboeschragen.

tenslotte wel bemerkten, dat het zijn kosten opbracht. Hiervoor zaten er dan ook heel wat jaren in de afbetaling.

Ook werd er steeds behoorlijk op gelet, wat er naar binnenkwam, want de strijd om ongedierte en besmettinggevaar buiten de tangsi te houden was zwaar en duurde onophoudelijk voort. Zo mocht er geen oude smerige bultzak ergens in de kampong of een tweedehandszaakje worden opgeduikeld en binnengehaald, of moesten vermolmd, door houtwurm en witte mieren aangetaste tafeltjes, stoelen en kasten angstvallig worden geweerd en moest er rondom de mensen enige ruimte blijven. Het was op de sectie na de dienst toch al een gewirwar, vooral met overal van die rondspringende en rondkruipende kinderen er tussendoor.

Tijdens de ochtenddienst, van half zeven tot elf uur in de regel, was het er stil. Dan was er niemand anders aanwezig dan één man kamerwacht. De troep was uit voor velddiensttoefening of op het exercitieterrein en de vrouwen en kinderen waren in de vrouwenloods of op de passar, behalve dan natuurlijk de schoolgaande jeugd, waarvan de hersens in die tijd met wijsheid werden opgevuld.

Dan zag het er op de sectie ook piekfijn uit. Want dagelijks voor het uitrukken moest alles gereed zijn voor inspectie. De reveille was om half zes, maar op dat uur was het leven er al lang in volle gang, er werd dan ontbeten en de schoonmaak begon. Tussen zes en kwart over zes verdwenen de vrouwen met alle kroost door het hek van de vrouwenloods en niemand van hen kwam weer binnen vóórdat om half twaalf het eten van de menage en „Afslag” was geblazen.

Dan legde de soldaat nog de laatste hand aan het werk, waarbij de brigadecommandanten toezicht hielden. Tenslotte kwam nog de sectiecommandant controleren of alles wel was, als het behoorde en of het een onverwacht bezoek van de kapitein of de bataljonscommandant kon doorstaan.

Niets slingerde er meer rond, alle kleine voorwerpen, die geen voorgeschreven plaats op het kastje hadden, waren erin en het was erbinnen nog netjes ook en kon de opdracht tot openmaken verdragen. Die werd ook vaak gegeven; dat ging weer om de gezondheidszorg, want werd het een tijdlang nagelaten, dan was het gevaar groot, dat daar weer pannetjes met etensresten werden bewaard, waar men in een dergelijke gemeenschap in de tropen nimmer te streng tegen kan waken. Koekjes, zuurtjes, chocolade en dergelijke in blikjes opbergen deugde zelfs niet, de mieren kwamen er toch bij; daarvoor was alleen de glazen stopfles geschikt, waarvan er dan ook meestal enige in de kastjes stonden.

Het beddegoed was keurig in een rol, de schoenen waren gericht en ook

de gordijnen waren open. Ieder vakje onder twee ringen zat netjes in de vouw en ze waren met een riempje tegen de palen bevestigd. De vensters waren geopend en alles kon doorwaaien.

De vrouwen waren dus naar de loods; een heel mooie inrichting.

Het domein van de vrouw en dus in de eerste plaats keuken. Deze was onder een afdak, al dan niet met een wand langs een der lange zijden. Ieder had er een vaste plaats met een eigen kastje en eigen kookgelegenheid. En dan een paar gezamenlijke afwasplaatsen.

De vrouwenloods lag aan de achterzijde van het kampement en was geheel omrasterd, met in het hek twee poortjes, één naar het kampement, het ander naar 'buiten'. Die waren in beginsel nooit gelijk open, alleen even tussen zes en half zeven, de tijd van de trek naar de loods.

Dan vertrokken ze van de kamer met in de handen de rantang, een etensdrager met boven elkaar in een beugel geplaatste pannetjes, een krandslang (hengselmand) met verdere potten, pannen en borden, en op de rug de jongste spruit in de slendang en de andere kinderen met de knuistjes aan de sarong geklemd of eromheen huppelend.

In de loods werd eerst de jongste 'in de wieg' gelegd, dat wil zeggen, dat het kind in een doek lag als in een kleine hangmat, die was opgehangen aan een stevige spiraalveer. Af en toe een ruk aan de veer verschaft de kleine dan weer voor een tijdje de wiegeschommeling.

Dan werd de meegebrachte vaat gewassen en de loods door het andere hek verlaten voor de gang naar de passar, waar de dagelijkse inkopen werden verricht. Een hoogst ernstige zaak, waarbij, naast warenkennis, de kunst van loven en bieden uiterste vaardigheid vereiste, aangezien hier de halve cent een hoogst belangrijke rol speelde. Want zelfs indien bruin het op dat moment wel zou kunnen trekken, dan bleef het toch een moeilijk uitwisbare schande om deze kapitale som meer betaald te hebben dan een ander; hetgeen onherroepelijk zou blijken bij de straks in de loods komende nabeschouwingen over de marktsituatie.

Want na de passar werd de weg terug aangevangen naar de loods, waar dan gekookt moest worden voor het gezin. In de keuken van de compagnie werd het eten bereid voor de boedjangs en ook de gehuwden zonder kinderen waren nog verplichte deelnemers aan de menage.

Was het gezin echter verblijd met de geboorte van één of meer kinderen, dan werd er vrijstelling van menage verleend, als een tegemoetkoming. Want het was toch altijd iets voordeliger, als de vrouw het voedingsgeld van de man zelf kon besteden, want de gehuwden- en kindertoelagen waren wel minimaal, maar de prijzen van de aannemer, die de menage moest

kopen, waren altijd iets hoger dan die van de passar. Aangezien ze voor geruime tijd moesten worden vastgesteld, was de mogelijkheid van een prijsstijging erin berekend, terwijl de aannemer zichzelf ook op de passar moest voorzien, doch meestal zijn inkopen ergens buiten in een goedkopere buurt deed en van de afzet verzekerd was.

In verband met de vrijstelling van menage waren er natuurlijk vele bepalingen omtrent het houden van toezicht op voldoende voeding. Bij het lezen daarvan zou men de indruk krijgen, dat het normaal was, dat de soldaten nu verder met vrouw en kroost op houtjes gingen zitten bijten, teneinde het voedinggeld over diverse balken naar onnutte zaken te gaan smijten. Niets was minder waar dan dat. Als de luitenant van de week of de sectiecommandant zo eens rondging en rechts en links eens keek, wat er gegeten werd, dan kon hij niet anders constateren dan dat het er heel goed van genomen werd.

Slechts een doodenkele keer kon het wel eens mis zijn. Dan gaf manlief zijn vrouw de duiten niet en trok met de centjes de kampong in; dan was er dus met het huwelijk ook wel iets niet in orde. Het was altijd echter heel snel bekend en dan werden er wel maatregelen getroffen, dat hij genoeg geld voor het eten gaf, of in het uiterste geval werd hij gedwongen weer in de menage te gaan. Als er vijf man in het hele leger hiertoe verplicht waren, was het veel. Maar als men de voorschriften las, zou men gaan denken, dat er slechts een zeer klein percentage buiten menage behoorde te zijn! Maar ja . . . waar worden er anders bepalingen voor gemaakt?

Moeder de vrouw had heus wel goed voor de zaak te zorgen, de hele buurt zag wat ze haar laki (echtgenoot) voorzette en als daar commentaar op werd gegeven, had ze het heus niet prettig. Mocht ze te weinig geld ervoor krijgen, dan wist de rest dat ook; ze werd beklaagd en men nam ook wel maatregelen, dat het hogerop bekend werd. Het eenvoudigste was de aandacht van de vrouw van de korporaal erop te vestigen. Het was zelfs haast onmogelijk die hierover in onwetendheid te laten, daar zij gewoon tussen de anderen haar plaatsje in de loods had. Dan ging het volgens de hiërarchie weg naar de korporaal en van deze naar de baas, de sergeantsbrigadecommandant. Tot diens taak behoorde het de betrokken soldaat even aan te spreken en mocht dat niet helpen, dan werd het aan de sectiecommandant gemeld en wist ook de compagniescommandant het, de Vader van de compagnie, die van alles op de hoogte moest zijn en in alles leiding moest geven, tot in de echtelijke onenigheden van zijn compagnieskinderen toe.

Velen denken, dat zij hier of daar wel het toppunt hebben gezien op het gebied van een bende snaterende vrouwen. Als zij nog nimmer een voor-

oorlogse tangsiloods hebben meegemaakt, is het hoogstwaarschijnlijk, dat slechts bescheidenheid in hun uitlatingen hierover hen past. Daar was het een bereddering en een gedoe; met wassen van groente, lombok tot sambal wrijven, nog wat nastampen van de rijst om die witter te krijgen, wat officieel niet mocht wegens beri-beri gevaar, en dan het koken zelf met het braden van vlees; dat alles geschiedde op de hurken voor een paar lage houtskoolvuurtjes. En daarbij maar praten en praten, allemaal aan het woord en allemaal aan het proberen zich boven de anderen uit verstaanbaar te maken, riboet-riboet terlaloe-é!...¹⁾

Een stukje vlees kon maar niet zó in de pan: eerst moest de kwaliteit aan een stelletje anderen getoond worden, die het hare toch maar beter vonden en dat moesten vergelijken, zowel het vlees als de betaalde prijs. En met de andere waren ging het al niet anders.

Daartussen en daarrondom scharrelden dan de kinderen, die in het kruiptijdperk leefden, iets hoger dansten de tientallen zeer kleinen aan hun veren op en neer en buiten het hek speelden degenen, die over één of twee jaartjes naar school moesten, of vakantie hadden. Maar zij kwamen toch geregeld met dit of dat even naar Moeder toe.

Zou het dan ook niet een geweldig wonder geweest zijn, als er niet af en toe eens een paar boze woordjes gevallen waren? Nu! Drees was nog niet aan de regering en wij beleefden weinig wonderen.

Overigens was het in het overgrote deel der gevallen niet zo erg; een onderling scheldpartijtje gaf wat fleur aan het leven en de orde kon wel weer worden hersteld. Om die orde te handhaven of eventueel te herstellen was er dan ook een speciaal iemand aanwezig.

Alle gehuwde soldaten waren om toerbeurt „planton loods”. Deze planton had de sleutels op zak en maakte tussentijds het binnenhek open als sergeant, luitenant of kapitein van de week de loods bezochten. Verder lette hij erop, dat er geen ongerechtigde personen de loods binnenkwamen en had hij toezicht op het groepje vrouwen, dat ook „planton loods” had en het geheel, buiten de persoonlijke gebiedjes, moest schoonhouden. En dan nog even de zaak in orde maken, als er een stelletje vrouwen aan het kijven was. Een pracht van een baantje, als je zo een dag niet mee hoefde uit te rukken.

Nu mochten ze elkaar heel veel zeggen, tot aan het feit toe, dat een varken zich verontwaardigd zou afwenden van het eten, dat de ander aan haar laki voorzette, — het was alles nog te sussen, slechts één woord mocht er niet vallen of er kwamen onherroepelijk ernstige gevolgen. Dat was het

¹⁾ Riboet: lawaai; terlaloe: verschikkelijk.

woordje „lonté”, dat hetzelfde betekent als dat heel lelijke Nederlandse woordje van vier letters, waarbij een leeftijdsaanwijzing er een zeurkous van maakt.

Was dat woord, dat toch zo gemakkelijk in de mond lag, gevallen, dan moest het recht zijn beloop hebben. Ook al behoeften de kemphennetjes niet eens uit elkaar gesleurd te worden, dan moest er toch beklag gedaan worden en de volgende dag verschenen beide dames met hare echtgenoten op het compagniesrapport. Een hele gebeurtenis en ze kwamen dan ook in paradetenuë, de beste sarong, de mooiste kabaja en alle sieraden, waarover werd beschikt.

Ze kwamen heel kleintjes binnen op het bureau van de toean en als die nu het verhaal moest horen van de ruzie, dan begon het met een paar angstig, aarzelend uitgesproken woordjes. Doch ook bij de Ambonese vrouw verloochende het bloed van Ambon zich niet. Ze leefde zich weer volledig in, in hetgeen er de vorige dag had plaatsgevonden en, zoals boven in de bergen de grond eerst alleen vochtig is, dan enkele waterdruppels schuchter tussen bladeren en steentjes hun weg zoeken om zich bijeen te voegen tot een straaltje, een stroompje, een bruisende rivier, die zich met haast onweerstaanbaar geweld zeewaarts spoedt, zo ging het ook hier met de woordenstroom.

Dan bruiste ook in de ander verontwaardiging op, dat dit alles van haar gezegd werd en dan nog wel tegen de Toean Kapitein. Zij vergat zelfs volledig, dat het de Toean Kapitein zelf was tegen wie zij het woord ging voeren om de leugenachtigheid van de ander aan te tonen.

Maar de Toean Kapitein wist heus wel, dat hij het niet te lang door moest laten gaan, anders werden weer vrouwen hyena's gelijk en liep hij de kans voor zijn ogen de kostelijke kabaja's in stukken te zien rijten en de ordonnans opdracht te moeten geven haarplokken en een paar uitgerukte ogen van de vloer op te vegen.

Hij gelastte dus stilte en als dit niet onmiddellijk doordrong gaven de heren laki's van terzijde wel een paar stevige porren, die de woordenvloed deden stollen en het tafereel deden overgaan in het meest overtuigende bewijs, dat blikken niet kunnen doden.

Dan was voor de kapitein het moment aangebroken om recht te doen en zijn vonnis bekend te maken. Slechts één ding stond hierbij onherroepelijk vast: dat degeen die „lonté” gezegd had schuldig was en de zwaarste straf verdiende. Had de ander echter ook het hare bijgedragen tot het ontstaan van de ruzie, dan mocht ook zij niet vrijuitgaan en konden beide worden gestraft met enkele dagen tot een week extra „planton loads”. Dan moesten ze zusterlijk tesamen de loads aanvegen en onder duidelijk blijkend leed-

vermaak van de rest maar een gevoel opbrengen van saamhorigheid in tegenspoed.

Dat enkelen elkaar blijvend niet kunnen „zetten”, komt in de beste kringen voor. Dan moesten ze maar uit elkaars buurt worden geplaatst in de loods. Doch het Ambons bloed is niet haatdragend. Ruzies zijn meest fel, hevig doch kort.

Ook echtelijke moeilijkheden werden wel eens voor de kapitein gebracht en die had zoveel gezag, dat het vaak kon gebeuren, dat hij een oplossing ervoor teweegbracht. Hoogst tactvolle staaltjes zag men op dit gebied zelfs vertonen door mensen die in eigen huis vaak de grootste ruzies hadden.

In het K.N.I.L. merkte men het heus wel, dat men niet alleen met soldaten te doen had. Wie daar diende, had ook met vrouwen en kinderen te maken. Die hoorden er onverbrekkelijk bij. Zij leefden met en in het leger, zij trokken mee van garnizoen tot garnizoen, van post tot post. Het leger kon ook niet buiten hen. De gezinnen waren een stimulans en een steun voor de soldaat, die hij node kon ontberen. Dat er af en toe eens een paar lastige gevallen tot voor de tafel van de kapitein kwamen, deed hier niets aan af.

En waar Ooms waren, waren er Tantes. Vele Tantes zijn er geweest, die niet alleen op de eigen man, maar op de hele brigade, de hele sectie, tot de hele compagnie toe, een grote en uitstekende invloed hebben doen gelden. Dikwijls hadden de vrouwen nog meer dan de mannen gevoel voor traditie en voor de eer van de bangsa. En dan wezen zij er ook op, wat een goed militair had te doen en na te laten en vooral wat er van een soldatenvrouw verwacht mocht worden.

Naar Tante werd er geluisterd en voor Tante past een eresaluut, dat hierbij naar de herinnering aan haar van harte gaat!.....

*

Intussen was de troep op oefening. Zoals gezegd waren de normale tijden van half zeven tot elf en dat lijkt maar heel weinig, eigenlijk maar een halve dag. Maar ook hier verdient het woordje normaal weer aanhalingstekens.

In de eerste plaats kwam er zo een of tweemaal per week nog een uurtje theorie bij, dat maakte het nog niet zwaar. Maar ook waren er altijd vele vierentwintiguurswachten tussendoor en die zijn wél behoorlijk zwaar. Verder nog minstens tweemaal per maand nachtoefeningen, die zo als extra'tje kwamen. En bovenal was halfzeven lang niet altijd het uur van uitrukken en elf uur dat van terugkeer. Het léék er niet naar . . .

Ieder jaar werd er een volledig oefenschema afgewerkt. Altijd waren er

weer recruten bijgekomen, pas van het depôt af, altijd waren er mensen van buiten terug, die veel van de Javadienst waren vergeten en de nieuwste snufjes van de zich steeds wijzigende tactiek tegen de buitenlandse vijand nog nimmer geleerd hadden.

November was de stille maand; begon met het einde van het oefenjaar, eindigde met het begin van een nieuw.

Afsluiting was het van het schietjaar en schieten was een zaak, die de volle belangstelling had, vooral van de man zelf. In de loop van het jaar kon hij op de karabijn en, als hij daarbij was ingedeeld, ook op de karabijn-mitrailleur het brengen tot A, B, C of achterlijk schutter. Dit maakte voor hem heel wat uit.

Bij de beoordeling voor de kaderschool of voor spandri werd hier bijzonder op gelet en de C-schutter maakte verreweg de beste kansen, de achterlijke was zonder meer uitgesloten en kreeg ook in de middaguren verplichte „mik-mik”, richtoefeningen en wapengymnastiek met de karabijn. Een A-schutter was maar matig, een B-schutter behoorlijk en een C-schutter goed. Deze laatsten konden ook nog deelnemen aan de speciale proef voor scherp-schutters en dat was je van hêt. Voor scherp-, B- en C-schutters zat er dan ook nog extra verlof aan vast.

Voor een ieder waren de schietprestaties van zeer hoog belang, ieder schoot met zijn eigen wapen en ieder voelde dan ook voor dat wapen. Slecht onderhoud kwam practisch niet voor. Na het schieten, na uitrukkende dienst, vooral als het wapen nat was geworden, was het eerste bij thuiskomst het doorhalen en invetten van de loop, zelfs na zeer zware dagen en als het hele wapen niet binnen zes uur een grondige beurt had gehad, dan moest het al heel raar lopen.

De wapeninspecties leverden dan ook vrijwel nooit moeilijkheden op, behalve de grote inspectie van de geweermaker, die met zijn maten kwam en er altijd wel een aantal lopen uithaalde, die vernieuwd moesten worden.

Als bij de eerste oefening geschoten werd en de resultaten matig of slecht waren, dan werd de karabijn daarna altijd even geprobeerd door een goed schutter; de man moest beslist wéten, dat minder goede resultaten niet aan het wapen waren te wijten. Werd er dan bij die prima schutter ook afwijking geconstateerd, dan ging de karabijn naar de geweermaker voor inschieten door de 'bokschutters', wat veelal een kleine reparatie aan de korrel tengevolge had.

Plotselinge achteruitgang tijdens het schietjaar werd ook maar niet direct aanvaard. Vaak had dan de korrel, die bij de Model 95 onbeschermd was, een tik gehad en moest worden hersteld, maar ook is er wel door geconstateerd, dat er iets aan 's mans ogen mankeerde.

In begin November kwam als slot van het schietjaar het prijsschieten, het schietfeest voor het bataljon. Zij, die voldeden kregen, een schietprijs, een zware zilveren plak, die als medaille werd gedragen. Hij droeg het nummer van het aantal keren, dat het ereteken was behaald. Kreeg men er een met een hoger cijfer, dan werd de oude door het leger teruggekocht, zodat er ook nog wat aan verdiend werd. Bovendien bracht hij ook verlof of 'vrij van dienst' op.

De menage moest met het prijsschieten rekening houden, want er behoorde wat limonade verstrekt te worden en een feestdagmenu.

Het bataljon had er die dag recht op om van de baan afgehaald te worden met de regimentsmuziek, de prijswinnaars liepen dan voor aan hun compagnieën met een bosje bloemen in de loop. Langs de weg was er belangstelling en velen namen nauwkeurig op, hoe het bataljon en de compagnieën het er af hadden gebracht, want in de garnizoenen waren heel wat oud-militairen en het medeleven met het garnizoen was in vele andere kringen ook heel behoorlijk.

En in het bataljon zelf liep er geen man bij, die niet wist hoe de prijzen-verhouding tussen de compagnieën was en hoe daarbinnen zijn sectie en zijn brigade er voor stonden.

Verder was November de maand voor de binnendiensten. Er werd veel gedaan aan exercitie en sport; de oefenstof van de depôtbataljons werd weer eens even opgefrist. Voor de sportbeoefenaren werden de proeven van de Zwarte Vaardigheid afgelegd, vrij dicht komende bij de eisen van het Nederlands Olympisch Comité. Er was een medaille en extra verlof mee te verdienen.

In de overige maanden was er voor hetzelfde soort diensten in beginsel één dag per week uitgetrokken, verder op Zaterdag ook nog exercitie en dan schoonmaak en inspectie, één dag schieten en drie dagen uitrukkende dienst.

In December werd er begonnen met de groep in het terrein, dan de brigade, de gevechtsgroep en de sectie. Geleidelijk aan ging het in hoger verband en kwamen de compagnies- en bataljonsoefeningen, terwijl er in de maanden Augustus, September en October ook enige regiments- en divisieoefeningen plaatsvonden.

Bij de sectieoefeningen begon het al, dat de uitruktijden danig verlengd konden worden bij compagniesoefeningen onder leiding van de bataljonscommandant kon het gauw al eens iets worden van twee uur 's morgens uit en vijf uur 's middags thuis en voor bataljonsoefeningen onder leiding van de regimentscommandant was zoiets heel gewoon. En meestal heel behoorlijk poot-aan spelen in zwaar terrein.

Dat was ook altijd het geval bij de meerdaagse velddienstoefeningen. Een

paar weken per jaar werden er in een schietbivak gevechtsschietoefeningen gehouden, maar ook al was het vaak 's nachts schieten, toch was dat niet zwaar te noemen. Trokken het bataljon en het regiment er evenwel voor meer dagen op uit, dan werd de troep wel even stevig aangepakt. Ik herinner me nog wel, dat we bij zoiets, buiten de eigenlijke oefening om, in twee dagen 72 kilometer hebben afgelegd in het bergterrein rond Magelang op Midden-Java. In dezelfde week vielen nog twee grote oefeningen en slechts één rustdag. Bij zoiets is een vierdaagse kinderspel.

Neen!, die uren van half zeven tot elf waren niet het kenmerk voor de dienstitijden. Als de Novembermaand aanbrak had de troep het als regel wel verdiend om even op adem te komen. Hij bleef er echter, evenals buiten, steeds bij gewend aan extra inspanningen en was dan ook daartoe in staat, mits hij niet geforceerd werd.

De hoofdzaak bij al deze oefeningen was de mogelijkheid van strijd tegen een 'buitenlandse vijand'. Doch ook de positionele taak bleef de aandacht houden en werd zowel bij dag als bij nacht beoefend. Hiertoe hoorde ook, dat de secties zo af en toe voor één of twee weken het terrein ingingen om een oefenpatrouille te lopen. Maar een patrouille was op het dichtbevolkte Java toch meestal maar een surrogaat van wat het buiten was, zodat we er hier niet over willen uitweiden. Wel mocht de soldaat zelf het altijd graag, want hij begreep er altijd meer van dan van het werk uit de grote oorlog, zeer zeker dan van de opzet van een divisieoefening. In die kleine oorlog zag hij zijn eigen taak duidelijker. Alle verhalen die hij kende van vroegere gevechten spraken daarvan. Het andere werd hem als lesje bijgebracht, hij leerde erover, maar het bleef altijd iets onwerkelijks voor hem.

Totdat de Jap kwam.

*

Een doodenkele keer werd de troep op Java ingezet voor actie of voor hulpverlening bij natuurrampen, kampongbranden e.d., Om maar eens een voorbeeld te noemen: in 1930 bij de uitbarsting van de vulkaan Merapi.

Van alle compagnieën in Magelang werden direct keukenwagens met koks en hulpkoks er heen gezonden en binnen de dag kon men dertig duizend vluchtelingen van eten voorzien. Ook bouwde men opvangkampen en de compagnieën trokken terrein in tot dicht bij de lavastroom om de bevolking te helpen bij het ontkomen aan het alvernielende gevaar, in het bijzonder de zieken en ouden van dagen. En toen er roversbenden kwamen opdagen om te plunderen, beschermden zij de achtergelaten bezittingen: de dienende taak van het leger!

Toen omstreeks 1928 op de Tangkoeban Praboe bij Bandoeng een paar

jongelui in een stikstofkuil van de krater waren omgekomen, hebben enige bergbekimmers hun lichamen geborgen. Zij hadden een Javaans fuselier bij zich en die is met een touw om het lijf naar beneden geweest en heeft hen eruitgetrokken. Nog jaren later werd het optreden van de redders genoemd met de namen van de Nederlanders erbij. De inheemse soldaat was vergeten of naamloos, zoals de soldaat meestal zijn werk naamloos verricht en vergeten wordt.

Hij heette Mad.

Verzet was er op Java practisch niet, hier en daar waren nog steeds wel een stel rampokkers en rovers. Eigenlijk was het optreden hiertegen zuiver een politietaak, doch de Marechaussee deed daar steeds aan mee. In het Krawangse, ten Oosten van Batavia, heeft men nooit het rampokkwaad volledig uit kunnen roeien en daar zaten dan ook een paar speciale posten, van waar uit voortdurend achter de bende werd aangezet. Maar de bevolking werkte er niet mee, een gevolg van de toestanden uit vroeger tijden toen daar grote particuliere landerijen waren gevestigd, waarop de bevolking in een staat van horigheid verkeerde, iets wat pas laat weer is opgeheven en lang doorwerkte. Bovendien waren de voornaamste bendeleiders hadji's, die godsdienstige motieven in het spel brachten.

In andere streken trokken de Java-Marechaussees er vaak op uit om op te treden tegen diefstallen van koffie en suikerriet van de ondernemingen. Want steeds hebben die daarvan te lijden gehad. Door de bevolking werd het weghalen van zoiets uit tuinen, waarvan men de eigenaar niet in levende lijve aanschouwde, niet zozeer gezien als diefstal. Zijn er trouwens ook hier te lande niet nog velen, die het ook héél 'anders' vinden, of iets van een particulier wordt weggenomen of van „de fabriek” dan wel „de staat”, in welk laatste geval het zelfs wordt beschouwd als te zijn van „niemand”?

Van 1906 tot '27 is het op Java nog even op een paar punten wat gevaarlijk geweest toen de communisten, met Soekarno (u kent hem wel!) en zijn handlangers, hun slag wilden slaan. Djokjakarta was toen ook een broeiest, maar daar hebben ze vrijwel niets kunnen bereiken en alleen in Bantam is werkelijk van opstand sprake geweest. De garnizoenen waren geconsigneerd, doch in hoofdzaak kon toch alles door de Marechaussee worden opgeknapt.

Ook in 1924 was er in het Bantamse, West van Batavia, een gevalletje waarbij men een ideaal rijk wilde vestigen en er een gevecht ontstond tegen een in geestvervoering verkerende bende, en verder heeft ook Java nog wel eens een militair vertoon te zien gekregen bij een spoorwegstaking of zo . . .

Moeilijk zal men echter kunnen beweren, dat er in de jaren tussen 1900 en 1940 op het eiland Java ernstiger toestanden zijn voorgekomen dan bij-

voorbeeld in Amsterdam, waar ook enige malen militaire hulp nodig is geweest. Ook niet dat het er onveiliger was. Zelfs de rampokkerij in het Krawangse moet men zich niet erger indenken dan indertijd in de omgeving van Oss het optreden van Toon de Soep en zijn kornuiten.

Het leger had er dan ook heel weinig te doen op dit gebied, al stond het daar dan ook vlak achter de politie, veel dichter althans dan hier te lande.

Zo was Java dus rustig en kwam het voor de troep neer op oefenen en nog eens oefenen.

Was de oefening van de dag afgelopen, was er afslag geblazen en het hek van de loods geopend, dan begon het lieve leventje op de sectie en op de compagnie.

Eerst werd er gegeten en daarna was het een paar uren nog betrekkelijk rustig. Want ook daar werd de Indische middagrust gehouden.

Het betrekkelijk geringe aantal, dat daar niet aan meedeed, was dan vooral te vinden in het dagverblijf. Daar was een oude soldaat als beheerder aangesteld, en hij verkocht er bier, limonade, chocolade en dergelijke, die hij uit de garnizoenscantine betrok en koekjes of andere kleine eetwaren, benevens koffie voor eigen rekening. Ook had hij het beheer over damspelen enz., zomede over het biljart, als er tenminste een compagniescommandant zo verstandig was geweest zo'n ding aan te schaffen. Dat spel was geweldig in trek en de tafel stond dan ook vrijwel nooit ongebruikt, terwijl de spelers altijd op een flink aantal toeschouwers konden rekenen. De inheemsen hielden er vooral van, als het in het eigen dagverblijf werd gespeeld. Zij gingen maar zelden naar de garnizoenscantine, waar men meer de Europeaan aantrof. Want daarvoor moest het uniform worden aangetrokken en hier bleven ze huiselijk gekleed en bleven ook 'bij huis'.

Bij de inheemse compagnie werd dan ook altijd een flink deel van de soldij in het dagverblijf besteed. Geregeld bier kon niet betaald worden, maar na de uitbetaling op Zaterdag kon er zo eens in de week toch meestal wel een fles af. In de latere jaren was het meest pilsener van een van de fabrieken op Java, maar in vroeger dagen was het Haantjes-bier of vooral Vollenhovens Stout: bier itam, het zwarte bier, dat door de cantine via de intendance in vaten werd ontvangen en door een corveeploeg van soldaten afgetapt. Dan ging Oom Ambon met Tante naar het dagverblijf en nam een fles bier, een fles limoen en twee glazen. Dan ging de bierfles in de rechterhand, de limoen in de linker en uit beide flessen tegelijk werd het glas ingeschonken. Dat smaakte zo nog goed ook!

Op die tractementsdag kwamen ook de kinderen er bij, die moesten koek-

jes, zuurtjes of chocolade hebben. Ze hadden heel wat in te brengen en daar in de Oost konden ze nogal eens aardig verwend worden.

Ze speelden op het middenpad van de sectie en er buiten omheen. In de hokken kropen ze rond onder de slaaptafel. En hoewel er per zoveel kinderen ook wel een slaaptafel bijkwam, sliepen ze toch ook vaak daar onder op de vloer, op een matje. Dat matje was iets uitstekends, vocht trok er beslist niet door op, dat kan dan nog vrij snel door een stapel van twaalf dekens gebeuren, bij zo'n eenvoudig matje had het geen kàns!

De ruimte onder de slaaptafel heet de kolong. Soldatenkinderen heetten dus anak-kolong en inheemsen, die willen aangeven dat zij hun jonge jaren in de tangsi hebben doorgebracht, zullen ook later vrijwel nooit zeggen dat hun Vader soldaat was, maar dit aangeven door te vertellen, dat ze zelf anak-kolong zijn.

Onze soldaat was gek op zijn kinderen. Hij zat vaak met de kleintjes op schoot hen te liefkozen en liep met de iets groteren op de schouders rond. En hun toekomst lag hem na aan het hart. Hij wist, dat ze met een gewoon volksschooltje ook wel soldaat konden worden, maar hij wist vooral, wat voor waarde een betere schoolopleiding voor hen kon hebben. Voor hem was het dan ook van zeer veel belang naar wat voor school hij hen kon sturen. Veelal had hij gelegenheid om langer in de buitengewesten te blijven en trok zijn hart daarheen, doch was de school voor zijn kinderen de reden, dat hij op Java trachtte te blijven. Vaak ook, als hij ergens geplaatst was, waar niet meer dan een volksschool was, ontzegde hij zich vrijwel alles om zijn jongens elders op een goede school te hebben.

Deze drang naar behoorlijk onderwijs voor zijn kinderen was het sterkst bij de Ambonezen. In de meeste garnizoenen hadden we later zelfs een speciale 'Ambonse school' waar ook Nederlands werd geleerd en een vooropleiding voor de Mulo werd gegeven. Heel wat soldatenkinderen hebben dan ook het Mulodiploma gehaald en de Ambonese onderofficieren, die dat zelf hadden, gingen er vaak toe over om thuis Nederlands te spreken om hun kinderen op de Europese school te krijgen en later op de H.B.S. en zo mogelijk nog verder.

Die drang naar geestelijke ontwikkeling heeft veroorzaakt, dat men, behalve bij leger en politie, ook zovele Ambonezen vond onder de lagere ambtenaren, die het, op hun beurt, zelf er ook niet maar van namen, doch alles ervoor over hadden om hun zoons te laten studeren. De Ambonezen en Menadonezen waren de meest ontwikkelde volken van Nederlands-Indië. Men kan heel eenvoudig het koloniale bewind de achterstand van de anderen als verwijt aanwrijven, maar het maakt toch een heel groot verschil of het volk zelf aandringt op onderwijs of dat men een zachte dwang moet

uitoefenen om de kinderen naar school te krijgen, zoals elders meest het geval was.

Nu was het overigens niet zo, dat onze Amboneesjes vanuit de tangsi maar op eigen houtje naar school trokken. De ouders zouden het niet graag gezien hebben, de weg van huis naar school en terug is overal een gevaarlijke, niet alleen wat het verkeer betreft, doch vooral in verband met de kans op vechtpartijen. En als zoiets tussen de plaatselijke jeugd en een groepje anak-kolong plaats had, kwamen direct ouderen zich ermee bemoeien en waren er bangsageschillen.

Daarom was een der oudste Ooms aangewezen als kindergeleider, een baantjesgast dus. Nu waren er met de dienstdag van twintig tot vijf en twintig jaar practisch geen oudere soldaten dan vijfenveertig. Maar de gemiddelde leeftijd was daar heel wat lager dan hier en na twintig jaar, waarin de rimboe van buiten en de sawahmodder van Java heus niet in de koude kleren waren gaan zitten, waren velen eigenlijk reeds oude mensen, al kon dan ook een aantal nog wel langer mee. Zodoende waren er altijd wel enigen rijp voor een 'baan': dagverblijfhouder of 'toekang dapperblèk', (bij wiens keuze ook de geschiktheid van Tante zwaar meetelde), verder schijvenherstellers op de schietbaan, kindergeleider en enkele andere, waaronder kantooroppassers.

Zo'n oude snorrebaard bracht dus de kinderen naar en van school en ga nu vooral niet denken, dat hij dan maar met een drom dreumesen om zich heen wandelde of dat het leek op een wandeling van een Nederlands kinderpensionaat.

De 'troep' liep model in het gelid, daarnaast Oom met zijn martiale snor en met rottinkje in de hand. Als er een officier aankwam, klonk het commando „Geeft acht!“, gevolgd door „Hoofd Rechts!“ en de uitvoering ervan 'klopte'. Werden ze onderweg lastig, dan werd de troep ook in de houding gedrukt en was het behoorlijk in de pas marcheren, waarbij Oom telde van „Links-twee-drie-vier“. Iedereen kon heus wel zien dat het kompanie was, wat daar langs kwam. Ook het tenue was behoorlijk in orde, de jongens met een broekje en blousje, de meisjes in een katoenen jurkje en alles netjes gewassen en gestreken. Want tenslotte deed Moeder daar in die loods nog wel iets meer dan alleen koken en kwebbelen.

De anak-kolong konden de oude adatsfeer van de kampong missen, de tangsi gaf hen een eigen sfeer, een eigen adat, een eigen 'stijl' . . .

's Middags tegen drie was het in de tangsi met de rust gedaan. Dan werd er gebaad, een bezigheid die daar mandiën heet. Allen trokken met de gajoengs, (kleine emmertjes met een stang voor handvat midden eroverheen)

naar de badkamers, zeep en tandenborstel erin en de handdoek over de arm. De badkamers waren wel apart voor mannen en vrouwen, maar verder geen éénpersoonsbaden. Er waren grote lange waterbakken, waaruit met de gajoeng werd geschept en dan het water over het lichaam gegoooid; een heerlijke manier van baden.

De kinderen gingen normaal met Moeder mee, maar de jongens die voor zichzelf konden zorgen gingen naar de andere kant, waar trouwens de Vaders ook nog wel eens de zorg voor de kleintjes op zich namen.

Dan was er om half vijf het middagappèl en het etenhalen voor de menage. Maar meest werd er nog even gewacht met het eten en was het eerst de tijd voor sport. En anders was het ook het tijdstip voor de familie om eens naar 'de' Chinese kamp te trekken en, als het nodig en mogelijk was, met Moeder de vrouw de stofjes te kopen, waarvan ze de kleren voor haar en de kinderen kon maken. De soldaat zelf had alle kleren, die hij nodig had in zijn uitrusting, maar een net shirt voor thuis was er toch nog wel bij gewenst.

Voorals was dit nodig als hij meespeelde met één of andere band. En de Ambonezen maakten veel muziek. „Böse Menschen haben keine Lieder” zei Goethe en de Ambonees had en heeft er ontelbaar vele, muziek en zingen spelen een grote rol in zijn leven.

In het dagverblijf, op de boedjangafdelingen van de secties, op de treden van de trapjes van de gebouwen en elders in het kampement, overal waren in de avond groepjes te zien en te horen met gitaren, ukeleles en zangers. En dan klonken de liederen van Ambon, van de vissers van de Bandazee en de soldatenliederen van het soldatenvolk. Daar klonk het „Rasa sajang kené”, het „Ombak, ombak poetih”, het „Hoera, hoera tjintjin”, het „Hai Marsosé, hai Marsosé” en ontelbare andere. Dan was er vrolijkheid in de tangsi.

Dan was ook ergens een ploeg bezig om ernstiger te oefenen om de dansmuziek in te studeren, die zij zou brengen bij de eerstvolgende feestelijke gelegenheid; dan was ook ergens het Ambonese fluitorkest aan het oefenen.

Ambonees en muziek horen bij elkaar . . .

Een fluitorkest behóórde de Ambonese compagnie te hebben. Op Ambon had iedere negorij het en bij de feestelijke rondgang op de ochtend van Koninginnedag trokken ook vele van die orkesten langs bij de Resident en de Militaire Commandant.

Op Java had men slechts één muziekkorps per regiment en slechts één bataljon tegelijk kon dat meehebben. Dan konden er dagen zijn, dat de anderen het ook wel hadden gewenst, maar als er dan een Ambonese

compagnie bij was, dan marcheerde men op de muziek van de bamboe-fluiten, een opwekkende muziek van hoge toon.

De fluiten werden door de mensen zelf gemaakt, een kunst op zichzelf. Eerst al het uitzoeken van de bamboe, waarvoor maar lang niet alles kon dienen; liefst wilde of verwilderde, waarvan ook oudere stokken dun waren gebleven. Dan daarna het snijden van de fluit. Niet iedereen kende het vak, maar er waren er altijd wel een paar, die het ginds in de kampong van de ouderen hadden geleerd en hier hun kennis ook weer overdroegen.

Op feestdagen waren muziek en dans de hoofdschotel bij de Ambonese compagnie. De jongeren dansten de fox-trot, de step en dat soort dingen, maar Tante danste alleen met een zakdoekje, dat aan twee punten werd vastgehouden. En dan gaf zij een gracieuse demonstratie van de menarie, van de quadrille en van de wals.

Een feest hoorde er te zijn op Koninginnedag en de andere verjaardagen van het Vorstelijk Huis. Des morgens parade en 's middags sportwedstrijden voor de mannen, met zaklopen, eierlopen, ringsteken en dergelijke voor de vrouwen en kinderen. Des avonds muziek en dans.

Het grote feest, dat uitbundig gevierd werd, was Nieuwjaar. Kerstmis, Pasen en Pinksteren werden werkelijk als kerkelijke feesten gevierd. Nieuwjaar was het grote, vrolijke feest. Dan had ieder op zijn tempatje, zijn slaapplek, dingen klaarstaan om gasten te onthalen. Tante had ook het hoogste kunnen van haar bak- en kookkunst vertoond en men ging over en weer op bezoek om geluk te wensen. Ook de kapitein, de luitenanten en de brigadecommandanten verschenen om te komen feliciteren met de taoen-baroe en ze kwamen in de avond op het grote compagniesfeest in het dagverblijf, waar ook de Bataljonscommandant en de officieren van de andere compagnieën waren uitgenodigd.

Dat feest was een hoogtepunt, het volk van Ambon was vrolijk en blij; het vierde het naar zijn aard.

Die Ambonse aard is eenvoudig en opgewerkt, die kent niet het moeizaam uitkienen van handigheidjes in dit of dat, die maakt dat wat gezegd en gedaan wordt wel eens wat ondoordacht kan zijn, maar dat het eerlijk is en betrouwbaar.

Die maakt ook, dat de Ambonees zelf die eerlijkheid en betrouwbaarheid ook bij anderen verwacht en spoedig zijn vertrouwen schenkt, iets was voor hemzelf grote zorgen, moeilijkheden en gevaren mee kan brengen . . .

Maar kom, we moeten Java verlaten: de rimboe roept!

DE BUITENPOST

DE 'post' was heel iets anders dan het garnizoen op Java, niet te vergelijken.

Het was niet 'maar een kampement' in de één of andere plaats, waar militairen woonden, neen! het Rood-Wit-Blauw van het bivak van enkele brigades gaf inderdaad aan, dat daar de handhavers van het gezag waren gevestigd, dat van daar uit de eerbied voor die vlag werd geëist en dat van daar uit het recht en de orde, welke met die vlag in het gebied waren gekomen, zouden worden gehandhaafd.

Al die posten waren indertijd gevestigd op plaatsen, waar het nodig was. Dan was er een expeditie naar het gebied geweest en werd er een bezetting achtergelaten om de laatste bende op te ruimen en hernieuwde onrust te voorkomen. De post bleef meestal ook slechts zolang gehandhaafd, als nodig was. Was alles volkomen in orde, dan trok men de troepen terug naar de hoofdplaatsen en gaf de taak over aan de politie. Tenzij men in bezuinigingswoede het omgekeerde deed en de militairen een zuivere politietask gaf. Zo werd alleen het feit verdoezeld, dat men in wezen de sterkte van het leger verminderde.

Dit alles was natuurlijk van groot belang voor de verhouding tussen militairen en bevolking. Het voortdurend, wederzijds bestaande, besef, dat de één daar was als gezagshandhaver, veroorzaakte altijd een bepaalde afstand. Dat maakte dan ook, dat men in het bivak vrijwel een gesloten gemeenschap vormde. Meest met drie of vier brigades; met zeven was het een zeer grote post.

Ook waren hier de brigades veel zelfstandiger. Op Java legerde de sectie bij elkaar en werd er meest met de hele compagnie uitgerukt. Hier had de brigade een eigen barak en was zij de normale patrouille-eenheid. Al gingen een enkele keer een paar brigades tegelijk uit, meest trok alleen één brigade er voor een paar weken op uit, door het kampongterrein, door de moerassen, de bergen en de bossen. Zo werd alle lief en leed gezamenlijk door de brigade gedeeld en dat vormde haar tot een hechte eenheid. Met als commandant de „Baas”, de brigadecommandant, een Europees sergeant of een sergeant 1e kl.

De brigade was ingedeeld in drie groepen: die van de baas, die van de pang, (zoals op Atjeh de sergeant 2e kl. werd genoemd) en die van de keutjhi of korporaal. Maar ook de soldaten zelf maakten een indeling in drieën. Dat geschiedde naar de bangsa. Zij hadden 'kongsi's' van Amboezen en Timorezen samen, van Menadonezen, en van Javanen met Soendanezen en Madoerezen bij elkaar. De kongi's regelden op patrouille het gezamenlijk koken en de andere bezigheden van huishoudelijke aard.

Ook op de post zelf zag men veelal bij feestjes en dergelijke de indeling naar de bangsa in de praktijk komen. Dit maakte ook, dat de rivaliteit tussen de brigades niet al te groot werd en verstevigde de saamhorigheid van de post als geheel.

Boven alles stond dan de Toeàn Commandant, de luitenant, of op de grote posten een kapitein met één of twee luitnants erbij ingedeeld. Heel ver weg zat dan nog ergens de 'Toeàn Korps', doch die kwam slechts af en toe op inspectie en 'sprak' niet zozeer tot de mensen. De detachementscommandant was er dé man. Die maakte de dienst uit en regelde de patrouillegang; die voerde de administratie en had de geniedienst; die beheerde de groentetuin en de veekraal en was vaak ook nog belast met het civiel gezag in de streek. Zijn stempel werd gedrukt op de wijze, waarop er werd gepatrouilleerd, op de dienst in het bivak en op het gehele leven van de post.

Toch was het voor de soldaat nog belangrijker, wat de 'baas' voor iemand was. Het was geen holle fraze, waar het voorschrift zei: „De brigadecommandant is de ziel van de brigade”. Hij werd ook niet voor niets „Baas” genoemd. Hij was veel zelfstandiger dan op Java. Hij droeg ook werkelijk verantwoordelijkheid en dat niet alleen op patrouille. De onderlinge samenwerking in de brigade hing vooral van hem af.

Het bivak had ook een vrouwenloods en het had zijn cantine. Dicht erbij was de 'keudeh' ¹⁾ met wat Chinese Toko's. Groente en vlees kwamen

¹⁾ 'Keudeh': winkelwijk.

gedeeltelijk uit eigen tuin en veekraal; verder werden ze ook buiten gekocht. De infanteriedetachementen hadden, evenals op Java, een menage. Bij de Marechaussee bestond die niet. De vrijgezellen waren daar thuis in de voeding bij een van de gehuwden.

Op de grotere posten was een dokter, die af en toe ook de kleinere bezocht. Verder deed een ziekenverpleger het werk onder toezicht van de detachementscommandant. Op patrouille deed de baas ook dat.

Bij ziekte, verwonding, een ongeluk, leefde de hele post met de getroffen mee, en vanzelfsprekend ook bij de gebeurtenissen.

Men wist er ook van gezamenlijk feestvieren. Het was tenslotte een vrij doods leventje op de post. Bij een uitgangetje naar de keudel kwam men meest niet verder dan een tweehonderd meter. Bioscopen en dergelijke waren er niet. Men leefde op een zeer beperkt stukje grond. Alleen bij de patrouilles kwamen de mannen verder, doch dan waren ze in dienst vanaf het aantreden bij de afmars tot het inrukken na thuiskomst. Die thuiskomst werd door de post aan het hek, zodra hij ze zag aankomen, ingeluid met een signaal op de bel, waarop de jeugd begon te springen en te dansen onder het gejuich van: „patrollie datang, patrollie datang”²⁾ en Tante onmiddellijk naar de loods rende om de koffie warm en een extra'tje klaar te maken.

Doch af en toe had het hele detachement wel eens behoefte aan een feest. Met Nieuwjaar, „Tahoen Baroe”, tracteerden de Christenen, met het einde van de Poeasa (de vastenmaand) de Mohamedanen. Dan was er 'algemeen' nog de Koninginnedag en er waren nog wel meer gelegenheden om er eens iets van te maken; bijvoorbeeld als er „tamoe”, gasten, waren.

Dan zong vooral het volk van Ambon weer het hoogste lied. Lieder van thuis, maar ook vooral de soldatenliedjes, in het bijzonder liedjes van de Manisee.³⁾ Dominee Thenu had de eerste gemaakt. Hij kwam in Atjeh in de tijd vóór 1896 en de stemming was er somber en slecht. Hij voelde aan dat de troep afleiding nodig had en bracht de mensen het soldatenlied. Daarvan heeft hij er zelf vele gemaakt, maar niemand kon meer zeggen, welke woorden hij had gedicht.

Men had het over het Marechausseelied, men kwam bij een divisie, hoorde het zingen en leerde de woorden. Dan ging men naar een andere divisie

²⁾ Patrollie datang!: de patrouille komt (thuis)!

³⁾ Manisé (of: marsosé): Atjeh-marechaussee.

hadden elk weer andere woorden, maar telkens kwam er ook daar iemand en hoorde weer dat lied: maar men kende de woorden niet. De divisies naar voren met weer iets nieuws. Dan sloeg dat in en de oude woorden raakten in het vergeetboek.

Ontelbaar werden zo de coupletten van het Maréchaussee lied, maar het meest algemene is wel (als refrein):

„Manisee-Manisee!

't Is terlaloe Manisee!

Hari-hari naik goenoeng,

't Is terlaloe Manisee!'"

(Mar'chaussee, Mar'chaussee, 't is al te erg Mar'chaussee, iederen dag maar bergen klimmen, 't is al te erg Mar'chaussee!).

Dan komt het verschil vooral in de derde regel, die dan wordt:

Hari-hari masoek paja, iederen dag 't moeras induiken; of:

Satoe mati ganti sepoeloeh, is er één dood, tien in zijn plaats!

Ook worden wel derde en vierde regel beide veranderd. Zo komen er steeds weer andere variaties en ook de gebeurtenissen van de dag worden bezongen. Vooral is dat het geval bij het korpslied van de Marechaussee, dat verhaalt van de daden vanaf de oprichting. Die worden gebracht door een voorzanger, die er ook telkens iets nieuws bijvoegt en dan vallen allen in bij het refrein:

„Hai marsosé, hai marsosé, hai marsosé . . .

Memboeroeh moesoeh, memboeroeh moesoeh tàh' tjapé-é,

Naik-toeroen goenoeng,

Masoek-kaloea rimba,

Memtjari bekas dari anak marsosé!

Dit refrein geeft dus aan dat de marechaussee de vijand onvermoeid achtervolgt, bergop — bergaf, bos in — bos uit, de vijand achterna, volg het spoor!

De voorzanger is meest een van de oudere soldaten van de post, maar soms springt er ook een anak-kolong van een jaar of dertien, veertien boven op een tafel en vervult die taak. Hij heeft daar dan ook wel ervaring in, want onder elkaar zingen de jongelui deze liedjes ook al. En Tante zal dan wel niet met déze soldatenliedjes komen, toch zingt ook zij wel 'voor' en dan is het gewoonlijk een lied, dat ook dikwijls klinkt boven de golfslag van de Bandazee, op de „pantai tanah toempa' darah . . ." ¹⁾

¹⁾ Het strand van de geboortegrond.

Deze feestjes kent men op alle posten. Men zorgt er ook goed bij voor eten en drinken. Bij de Marechaussee spanden ze de kroon. Daar liep men nog altijd de zwaarste patrouilles. In verzetgebied moest men dan wekenlang voortdurend op onraad bedacht zijn. Dan moest eens een keertje alle zorg worden uitgebannen. Ook waren feestjes de beste gelegenheid om opkomende onenigheden in het kampement te bezweren, volgens de aloude inheemse gewoonte van het „damai”, de verzoening door middel van een gezamenlijke maaltijd en een feest. Zoals men hier ook een ruzie gaat „afdrinken”.

OOMS LEGER

WE hebben tot nu toe verteld van het leven in het K.N.I.L. van de laatste tijden voor de oorlog. Veel vroeger was het natuurlijk alles nog anders. Toen waren de kampementen alle fortén met wallen, die dekking boden tegen beschietingen; later meest gewoon houten barakken met een hek van prikkeldraad.

Ook de dienst was anders, andere strijdwijze, andere bewapening. De grote verandering is gekomen met de jaren van Van Heutsz.

Wat steeds hetzelfde is gebleven, is de trouwe plichtsbetrachting, de moed en de kameraadschap in het gevecht. Vroeger, als de eigen benteng werd aangevallen of de troep op excursie, dan wel dat er vijandelijke versterkingen werden bestormd; later als de patrouilles tot diep het terrein in-trokken om de laatste verzetslieden in hun schuilplaatsen op te sporen.

Eerst posten met dikke wallen tegen beschietingen, later alles ongedekt. Dat kwam nadat Van Heutsz op heel Nederlands-Indië zijn stempel had gedrukt. De man, die als kapitein van de Generale Staf op Atjeh een telefoontje kreeg van een Overste, waarop deze, die klaagde dat zijn bivak iedere nacht beschoten werd en vroeg wat hij moest doen ten antwoord kreeg: Pensioen nemen en naar Holland gaan!

Toch volgde die Overste slechts nauwgezet de orders op, die hem verboden om uit te rukken. Het Indische leger heeft er steeds door last van gehad, dat de politiek ingreep en dingen bepaalde, die militair weinig aanvaardbaar waren. Gedurende de gehele vorige eeuw werden er voortdurend expedities uitgezonden, als er ergens zeeroof werd gepleegd, goedwillende bevolking door burens werd overvallen en om hulp vroeg, als de vlag beledigd werd, enzovoort. Was dan het militaire doel bereikt, dan moest men terug en de tegenpartij herstelde zich volledig en begon opnieuw. Een paar jaar later stond dan het leven van Oom weer op het spel.

De toestanden en de verhoudingen van die tijd verklaren veel. Stevige vestiging van het gezag in de hele Archipel zou ontzaglijk veel troepen hebben geëist. Pas de repeteergeweren M. 95 gaven zo'n vuurkracht, dat ook kleine eenheden iets in de melk te brokkelen kregen en het leger veel beweeglijker kon worden.

Op Atjeh is het echter wel heel erg geweest met de politieke bemoeienis en dat heeft duizenden en duizenden soldatenlevens gekost.

Eerst een te zwakke eerste expeditie, die terug moest keren. Toen na het innemen van de kraton van de Sultan een afwachten of de tegenpartij zich

zou onderwerpen en, nadat deze zich van de slag had hersteld, een uitbreiding van het bezette gebied. Toen weer opdracht tot een politiek van verzoening zonder militair optreden. Het werd een grote mislukking, waarop generaal Van der Heijden met zijn troepen moest optreden en in heel Groot-Atjeh rust bracht.

Doch hij werd vervangen door een civiel Gouverneur, die direct de „eindeloze patrouilleringen” verbood en de militairen binnen de posten liet blijven. Daarbuiten groeide de onrust weer, de verliezen werden groter, het moreel daalde.

Zo gaat het door. Heeft een commandant door flink optreden iets bereikt, dan wordt hem verboden het af te maken. We komen tenslotte tot een geconcentreerde linie met daarbuiten nog wat posten, gedeeltelijk bezet door eigen troepen, gedeeltelijk door die van „bevriende” Atjehers onder Teukoe Oemar. Pas diens beruchte optreden maakt de toestand zo vrijwel hopeloos, dat optreden geboden wordt. Maar nog gaat het niet van harte en pas in 1898 bewijst de benoeming van Van Heutsz tot civiel en militair Gouverneur, dat men werkelijk een einde aan de oorlog wil maken. In 1904 maakt men hem dan Gouverneur-Generaal en daarmee geeft de Regering aan, dat zij orde en rust over geheel Indië wenst. Dat wil zeggen nog enige jaren van zware strijd, maar dan ook een strijd, waarbij iedereen weet, dat het zin heeft en tot resultaat zal leiden.

Doch voordien heeft Oom jarenlang op zijn posten gezeten met de vijand om zich heen en met het verbod om die aan te grijpen. Hij heeft dat niet begrepen, doch hij heeft gedaan wat hem bevolen werd. Dag in, dag uit werd hij beschoten. Steeds sneuvelden er makkers. Hij mocht niets doen.

Hoezeer dit alles er ook op was berekend om hem te demoraliseren, als het commando voor actie kwam, was hij zo weer over alles heen en hij bestormde de bentengs en jaagde onvermoeid achter de vijand aan. Zo kwam er rust en welvaart in Nederlands-Indië: daar werd wat groots verricht . . .

In Nederland wordt er op alle scholen geleerd, dat de Atjeh-oorlog eerst werd verprutst, doch dat toen Van Heutsz heeft laten zien, hoe zoiets moet worden opgeknapt. Men huldigt en eert daarom Van Heutsz als de vredebrenger van de Oost. Maar als dan de verschrikking van de tweede wereldoorlog over onze landen is gegaan, dan blijkt er van al die lessen niets te zijn geleerd. En de droeve historie vol doden herhaalt zich.

Men zet Oom in een schiettent achter demarcatielijnen. Hij begrijpt het niet, doch hij doet wat hem bevolen wordt. Maar als er tussendoor het

bevel „Voorwaarts” klinkt, dan springt hij ook vooruit en zet een zegetocht in, totdat de orders luiden: „Halt” en „Rechtsomkeert”. Hij begrijpt het niet, doch hij houdt halt en hij gaat terug.

Totdat zijn leger wordt opgedoekt.

En er voor Oom niets anders overblijft dan twijfel en het vacuum van zich in de steek gelaten te gevoelen . . .

OOM EN DE BINTANG

ALS de stormaanval tegen de vijandelijke benteng (fort) werd ingezet, riepen de soldaten: „Ajo, tjari bintang”, vooruit verdien het ridderkruis! En men zegt vaak, dat de registers van de Militaire Willemsoorde daarvan een duidelijke taal spreken.

Dit valt niet tegen te spreken, doch men moet die taal weten te verstaan. Hetgeen de registers tot 1865 zeggen, is dat de orde in beginsel niet aan inheemsen werd verleend. Wel waren er de beide eerste keren, dat hij werd uitgereikt voor daden in de Oost, Ambonezen bij de luitenants van de Ambonese troepen Pieters en Jenni. Maar daarna zien we alleen nog enkele malen officieren van inheemse hulpkorpsen, waarbij de verlening geschiedde om politieke redenen. Dit wil helemaal niet zeggen, dat de onderscheidingen niet op het gevechtsveld waren verdiend. De politiek kwam er slechts bij voorzover het het beginsel betrof en daarvan werd afgeweken.

Aanvankelijk had men dan ook voor de inheemsen niet meer dan de Eervolle Vermelding. Maar men voelde dat dit onjuist was, dat zoveel heldendaden, welke in 's Konings dienst werden verricht, niet onbeloond mochten blijven. Bijzonder duidelijk werd dit, toen in de Padri-oorlog in 1837 Bonjol werd veroverd; er werd daarom een speciale medaille voor geslagen: de Ruit van Bonjol. Niet voor alle deelnemers, doch voor enkele met name vermelde inheemse militairen: drie kregen hem in zilver, twintig in „metaal”. Eén Ambonees was er bij de zilveren, vier waren er bij de metalen.

Het opschrift was: „Bonjol, voor Moed en Trouw, 1837”. En deze medaille was de voorloper van wat er twee jaar later kwam, de instelling van een onderscheiding voor de inheemsen: de Medaille voor Moed en Trouw. Hij was bedoeld als het ridderkruis voor hen. De dragers ontvingen ook de riddersoldij en in 1869 werd er bepaald, dat hij aan hetzelfde lint zou worden gedragen als de M.W.O. Weer dertig jaar later werd de medaille gewijzigd in een kruis, dat in vorm veel overeenkomst vertoonde met dat van de Willemsoorde.

Het was voor Moed en Trouw. Men ging ervan uit, dat er van de inheemsen geen beleid was te verwachten. Het was in de tijd, dat men op Java het geweldige fort Willem I bouwde met nog vele vertrekken voor slaven. Het was in de tijd, dat in de Verenigde Staten de mensen nog op de markt werden verkocht. Men had andere denkbeelden dan nu.

Ook was er de mening, dat het werk van de gewone soldaat eigenlijk geen gelegenheid bood tot het tonen van beleid. Men moet een schoenmaker en een chirurg niet vergelijken, ook al naaien ze allebei leer. Toch kunnen

beide meesters in hun vak zijn. Zo verschilt het werk van de soldaat hemelsbreed van dat van de generaal, ook al is het beide militair werk. Maar ieder op eigen gebied kunnen ze prachtige staaltjes van beleid tonen, of van gebrek eraan.

De Moed en Trouw was „het Ridder” voor de inheemsen en ook toen zij later wel in aanmerking kwamen voor de M.W.O. bleef hij bestaan. Hij is verleend tot tegelijk met de laatste vooroorlogse Willemsorden, bij de opleving van het verzet op de Westkust van Atjeh van 1925—1927. En altijd voor gevallen, waarvoor een Europeaan de vierde klas zou hebben gekregen. Dit maakt dan ook dat de aan inheemsen verleende Willemsorden wel extra hoog mogen worden aangeslagen.

Pas later zag men in, dat het niet aanging om zovelen uit te sluiten van een orde, welke was ingesteld tot beloning van uitstekende daden van moed, beleid en trouw, bedreven door diegenen welke, zowel ter zee als te land, in welke betrekking ook en zonder onderscheid van stand of rang, Ons en het Vaderland dienen . . .

Nu werd dan ook in 1865 de M.W.O. 4e klas verleend aan de Ambonese 1e luitenant Joseph Rakarias, ter vervanging van de hem in 1850 verleende bronzen Medaille voor Moed en Trouw, wegens zijn den lande als militair bewezen bijzondere diensten en schitterende daden. Genoemd wordt het als eerste binnendringen in een vijandelijke versterking en het met 15 soldaten bemachtigen van zes grote roversprauwen na de bemanning overboord te hebben gejaagd en daardoor het verijdelen van hun plan om de benteng Bila te veroveren.

Er waren toen nog aparte Ambonese, Javaanse, Madoerese troepen bij het leger, deze stamden uit de tijd van vóór de oprichting van het K.N.I.L. Vaak werden er in een speciaal geval hulpkorpsen gebruikt. Dit waren eigenlijk hulpkorpsen in vaste dienst, die ook overal in de Archipel werden ingezet.

Met 15 Ambonezen werd dus een macht, die een van onze vaste, versterkte posten wilde gaan veroveren, op de vlucht gejaagd en werd hun hun vloot ontnomen. Dan kan weinig anders geweest zijn dan een overrompeling met een onstuimig doordringen van de ene prauw naar de andere, zonder enige tijd te laten tot overzicht; het scheppen van verwarring bij de vijand en het gebruik maken daarvan. Want zulke prauwen hadden heel wat bezetting; ieder ervan moest sterker geweest zijn dan het aanvallende groepje. Het zullen bij elkaar wel enige honderden tegenstanders zijn geweest. Zo'n aanval eist beleid van de commandant om zijn troep op de juiste plaats op te stellen en hem op het juiste ogenblik in te zetten.

Het eist verder grote stoutmoedigheid van alle deelnemers en geen moment van aarzeling.

Vervolgens komt in 1867 de gepensioneerd 1e luitenant der Ambonese Infanterie N. Silanoe wegens zijn vroeger in actieve dienst bewezen bijzondere diensten en schitterende daden. Men grijpt met de feiten maar liefst zevenendertig jaar terug, naar de Java-oorlog, waar hij als sergeant in het gevecht de meeste moed en het meeste beleid heeft getoond en in 1828 eigenhandig de broeder van Sentot, de voornaamste legeraanvoerder van Dipo-Negoro, heeft neergelegd. Verder naar Bonjol en het zijn feiten, waarvoor hem in 1839 reeds de zilveren medaille voor Moed en Trouw was verleend. Hij was ook de man van de zilveren Ruit van Bonjol en deze beiden waren ook al meermalen eervol vermeld in de orders.

Pas bij de Tweede Atjeh-expeditie ontvangt dan een Ambonees sergeant rechtstreeks voor het gevecht de vierde klas.

De Meusigit en de Kraton, de hoofdstellingen, zijn nog niet veroverd. Men is nog bezig met de vóórstellingen. Op 25 December wordt de stelling van Lemboe genomen. Het kost ons zes gesneuvelden en 87 gewonden, waaronder 1 generaal en 7 officieren. Het gevecht is zwaar en moeilijk; er ontstaat twijfel aan de mogelijkheid om het doel te bereiken. Maar de Adjudant-Onderofficier Von Bredow werkt zich, met het vaandel in de hand, onder hevig vijandelijk vuur door de bamboebagger, geholpen en onmiddellijk gevolgd door de Ambonees sergeant Lucas Latoema-ina. Zij beklimmen de borstwering en houden daar stand, hoewel het kogels om hen heen regent. Naast hen sneuvelt een kameraad, Latoema-ina, zelf raakt vrij ernstig gewond, doch zij versagen niet en de verdedigers krijgen geen kans hen daar vandaan te verdrijven. Dit is het voorbeeld, dat de troep nodig heeft en hem weer tot strijdlust opwekt en daarom is de verovering van de stelling hoofdzakelijk aan hen te danken geweest.

Nog werkt echter de oude opvatting na en krijgen de inheemsen vrijwel alleen de Medaille voor Moed en Trouw. Dan zien we het Ridder eindelijk meer komen, vaak als „aanvulling” van de Moed en Trouw.

We vinden onder de Ambonese ridders ook twee burgers, hoofden van Ceram, waar de berg-Alfoeren zich tot in de twintigste eeuw steeds tegen ons gezag hebben verzet en ook de kustbewoners overvielen.

Daar kreeg de Regent Jane Sowale in 1875 opdracht om met zijn 200 man een versterking van de tegenstander te gaan verkennen. Hij zag daarbij een goede kans en bestormde hem beleidvol, waarbij hij zijn mensen voor- ging en zelf het eerst er binnen was.

In de eerste jaren van deze eeuw ging Solikèta Spakiët met acht volgelingen voor een patrouille uit voor verkenning. Hij kwam op een vijandelijke

stelling en ging onmiddellijk tot de stormaanval over. Zijn zoon sneuvelde daarbij. Op één na werden allen gewond, hijzelf zelfs driemaal, maar ze hadden het zwaarste werk maar even voor de troep opgeknapt.

We vinden ver over de honderd Ambonezen in de registers van de orde vermeld, doch tot 1925 stonden ook de Menadonezen als Ambonees te boek. Schrappen we hun namen, dan houden we er drie en negentig over, waarvan er nog twee zijn bevorderd tot Ridder 3e klas.

Gezien het feit, dat men eerst niets gaf, gezien de Moed en Trouw, zegt dit heel wat; het zegt nog lang niet alles.

We zien voor het gevecht van 8 Mei, bij Idi op Atjeh's Oostkust, geen Ambonezen de M.W.O. krijgen. Wel de kapitein Hansen.

Op die dag werd een sectie van een Europese compagnie van het 3e Batjon onverhoeds besprongen door een tweehonderd Atjehers, die een vervaarlijke klewanganval uitvoerden. Direct vielen er slachtoffers en het ging er zo zwaar toe, dat de sectie terugweek, hoewel de luitenant Gaade en de korporaal Schordel bleven staan. Zij verdedigden zich manmoedig, doch ook de luitenant sneuvelde, al deed Schordel al wat hij kon om hem bij te staan. En ook hij viel, een ridder vierde klas, die hiervoor werd ingeschreven in de derde klas, want hij stierf de dag na het gevecht aan de bekomen wonden: zeven klewanghouwen over het hoofd, de linkerarm en drie vingers van de rechterhand afgehouden en veertien wonden in de borst. Maar hij heeft nog gezegd: „Ach hier waren er te veel . . . te veel . . .

Het zag er voor die sectie dan ook vrij hopeloos uit, doch toen kwam de compagnie Ambonezen van kapitein Hansen aanstormen tot ontzet en wierp zich in het handgemeen. De Atjeher met de klewang is geen katje om zonder handschoenen aan te pakken en de Ambonezen verloren hierbij dan ook achttien doden. Maar zij versloegen de vijand en hun mening over de wijze, waarop dit werd gedaan staken de Europese soldaten niet onder stoelen of banken.

Zij waren eerder in het bivak terug dan de Ambonezen en vermoeid en uitgeput als zij waren, stelden ze zich in het gelid om de compagnie Hansen te ontvangen en presenteerden het geweer als een hulde aan de wakkere Ambonese wapenbroeders.

Deze kapitein heeft zijn onderscheiding ten volle verdiend, maar zonder goede soldaten had ook hij niets kunnen uithalen. Zo'n geval toont dan ook duidelijk, hoezeer de soldaat meest zijn werk naamloos verricht.

Bij de onderscheidingen der officieren heeft de troep meest ook zijn aandeel gehad. Daarom vertellen de registers der Militaire Willemsorde vrijwel steeds te weinig.

Maar over Oom Ambon hebben ze het toch nog héél vaak.

TOONTJE EN OOM

Een legendarische figuur van het K.N.I.L. was Toontje Poland.

IN 1815 naar Indië als gewoon soldaat, die de anderhalf jaar van de reis gebruikte om korporaal te worden en lezen en schrijven te leren, later de befaamdste Overste van het leger. Alle bevorderingen voor de vijand verdiend. Tijdens de Java-Oorlog voerde hij als tweede luitenant de Madoerese hulptroepen aan, ruim drie duizend man, waaronder twee kolonels. Beroemd waren Toontje en zijn piekeniers, zoals zij ten aanval trokken: Toontje voorop met snel schor-wordende stembanden, achter hem aan een bediende met een grote Nederlandse vlag.

*

Op Sumatra's Westkust woedde de oorlog tegen de Padri's, een streng orthodox Mohammedaanse sekte, die zijn invloed te vuur en te zwaard onder het volk van Minangkabau vestigde en deze ook tot de nabuurstreken wilde uitbreiden. Onder het Engelse bestuur had Raffles een overeenkomst met de andere hoofden om hen te beschermen. Later kwam die taak aan het Nederlandse gezag.

Jarenlang duurde de strijd en hij was zwaar en bloedig. Van betere wapening aan onze kant was weinig sprake. Het laden van een geweer voor een enkel schot kostte zesendertig bewegingen, waarbij zelfs met de tanden een prop van de kogel moest worden afgebeten. Dan draait het tegen een fanatieke tegenstander steeds uit op een handgemeen op het blanke wapen, waarop ook hij een meester is. Dan verschaft alleen discipline en vastberaden eensgezindheid een moreel overwicht.

De vijand bouwde er versterkingen met aarden wallen en onze troepen moesten die bij hun expedities veroveren door bestorming. Wij bouwden onze forten op dezelfde manier en ook die konden door een overmachtige vijand wel genomen worden. Dit is ook meermalen gebeurd en dan bestond er geen pardon.

Eind 1832 leek alles op de Westkust rustig. Maar het was de stilte voor een hevige storm.

Meermalen waren de Padri's in de Bataklanden binnengevallen en hadden zij er vreselijk huisgehouden. Onze troepen traden rechtstreeks op tot bescherming van de Bataks in Mandailing en de verhouding was er dan ook best. Nu zou de Assistent-Resident er een bezoek aan de binnenlanden gaan brengen, waarbij een feestelijk onthaal werd verwacht. Hij zou een militaire dekking meekrijgen van 32 Ambonezen, waaronder twee tamboers, en een Europees hoornblazer. Allen hadden 50 losse schoten bij zich om de feesten

op te luisteren, want er werd een plezierige reis verwacht. Voor alle zekerheid namen ze echter ook nog tien scherpe patronen de man mee.

De luitenant Poland vroeg of hij meemocht; verzoek toegestaan.

Men ging op stap en werd overal vrolijk binnengehaald, doch al spoedig kwam er berichten binnen, dat het in het aangrenzende gebied weer volledig mis was. De Padri's waren weer in volle opstand gekomen, twee patrouilles waren onderweg volledig in de pan gehakt, vijf posten waren afgelopen en de bezetting over de kling gejaagd.

Het fort Amerongen verdedigde zich nog. Het was niet sterk, want het was nog niet afgebouwd en er waren weinig voorraden. De Regent van Mandailing was met vierhonderd Bataks uitgetrokken, maar tegen de drie tot vierduizend padri's rond het fort kon hij niets beginnen en hij had derhalve alleen een versterkte kampong in de buurt bezet.

Toontje Poland besloot zonder meer het fort te ontzetten. De Assistent-Resident wees erop, dat hij geen troepen en geen munitie had, doch hij beweerde rustig, dat elke Ambonees wel honderd Padri's waard was en dat ze bajonetten hadden, waarmee ze wonderen konden verrichten. Verder had hij twee tamboers en een hoornblazer, die een lawaai konden maken of er meer bataljons tegelijk aanvielen en als de Bataks, die meededen, maar vooral véél zouden schreeuwen, dan werden de Padri's wel overdonderd.

Toontje stelde alle vertrouwen in de weinige Ambonezen, maar die niet minder in hem. Nog veel meer dan bij westerlingen het geval is vechten de inheemse troepen voor de persoon van de commandant en als deze 'brani' is, durven ze alles aan.

Men vertelde, dat er vier of vijf marsdagen nodig waren. Toontje bepaalde dat het in drie moest. Alles wat er aan lood en smeltbaar metaal in de buurt was, werd tot kogels omgegoten en van losse flodders werd zo scherpe munitie gemaakt. Aan gewapende Bataks werd de eer gegund om met de kompanie op te rukken. Ze voelden er ook wel voor.

Op 19 Januari ging men op mars en liep, met slechts weinige uren rust, dag en nacht door. De 21e om drie uur 's middags waren ze op vier uur van het fort verwijderd. De berichten, die ze door kregen, waren méér dan slecht. Dus even de mensen op verhaal laten komen en dan zo gauw mogelijk er op af. Te negen uur 's avonds werd er vertrokken in alle stilte, om middernacht zag men de wachtvuren van de Padri's, om half twee was men bij de versterkte kampong van de Regent. Nu waren er een duizend Bataks.

Het aanvalsplan zat heel eenvoudig in elkaar: Toontje met zijn dertig Ambonezen zou op het sterkste punt van de vijand attaqueren, de Bataks links en rechts daarvan en alles met flink misbaar.

Doch voorlopig was het stilletjes voortsluipen tot vlak bij de vijand.

Toen weerklonk luid het commando: Bataljon Halt! . . . Vaardig! . . . Aan! . . . Vuur! . . . Daarop ging het salvo door de nacht en het: Velt Geweer . . . Attakeren! gevolgd door de stormmars van de tamboers, het Wilhelmus van de hoornblazer, het Hoera! van de stormende Ambonezen en de woeste oorlogskreten van de Bataks.

De 'Padri's werden volkomen overrompeld. Waar nog verzet werd geboden, werden ze onder de voet gelopen en met achterlating van vele doden, gewonden, wapens en voorraden levensmiddelen vluchtte de rest in paniek.

Het fort werd ontzet en dat was nodig ook. De helft van de bezetting was gesneuveld of gewond, de andere helft volkomen uitgeput. Voor de kanonnen waren er nog maar enkele schoten over en de levensmiddelen waren de vorige dag al schoon op, hoewel er reeds op verminderde rantsoenen was geleefd.

De schrik zat er in in de buurt. Toontje Poland stelde onmiddellijk zijn eisen aan de hoofden en aan alles werd prompt voldaan.

De Bataks hier waren van goede wil, maar ze zouden het zelf nooit zo aangedurfd hebben. In 1937 sprak ik eens onze beroemde oud-kapitein Christoffel van de Marechaussee van Atjeh en Celebes en die zei toen: „Bij ieder gevecht heb je eigenlijk maar een paar mensen, die het werk doen; de rest is entourage, maar de entourage heb je erbij nodig”.

Toontje Poland wist dat ook al. Hij heeft bij deze actie van het begin af volgens dit idee gewerkt. Maar hij heeft getoond ook van tevoren te weten, dat hij aan zijn dertig Ambonezen de kleine groep zou hebben, die het werk zou doen.

Hij bouwde op hen als een rots.

ATJEH „TAH-PERDOELI!”

„WE zijn het leven moe, we gaan naar Atjeh toe” konden de Jannen zingen.

Want dat land ging heel wat mensenlevens kosten. Vooral het derde Bataljon wist daar later van mee te spreken, het heeft zeer velen daar gelaten. Het heette met recht het „Atjeh-Bataljon”, zo lang en roemvol heeft het er gediend. Het kreeg als tweede van het K.N.I.L. de Militaire Willemsorde aan het vaandel gehecht; het eerste was het zevende geweest voor de bestorming van Djagaraga op Bali in 1849. Het derde Bataljon ontving de onderscheiding in 1877, voor het buitengewoon roemrijk aandeel, dat het had in de beide Atjeh-expedities en de gevechten daarna, waarbij in het bijzonder vermeld werden die van begin 1876. Maar ook daarna heeft het laten zien, dat het „het Ridder” waard was.

Het derde bestond uit Europeanen, Ambonezen en Menadonezen. De eerste expeditie heeft feitelijk slechts tien dagen geduurd; in die tijd had het Bataljon aan doden en gewonden: 13 officieren, 91 Europese en 92 Ambonese onderofficieren en minderen; in procenten van de sterkte: 52, 38 en 25. Bij de tweede expeditie werd op 6 Januari 1874 de Missigit van Koeta-Radja voor de derde keer bestormd. Hieraan nam ook deel het Linkerhalf Derde Bataljon, in totaal bestond de macht uit bijna 400 man. Het bataljon verloor 4 officieren en 111 militairen beneden die rang, dus 30 procent in één gevecht. Het was meer dan de helft van alle verliezen van die dag, maar zij hadden dan ook het leeuwenaandeel in het succes.

Een zéér zware versterking was die Missigit' berat betoel . . . Het gebouw zelf was van hout, maar er omheen was een twee en een halve meter hoge, zware, stenen muur, 140 meter in de lengte en 110 in de breedte, waarschijnlijk nog afkomstig van de Portugezen. De ruimte daarbinnen was geheel ingericht voor een hardnekkige verdediging.

Hij werd voor de eerste maal bestormd op 10 April 1873. Bij het derde Bataljon was één aanvalscolonne gevormd van een Europese en een Ambonese compagnie, om de beslissende aanval te doen. Voorop trokken de Ambonezen. De vijand begon al spoedig hevig te schieten en op een honderd pas van de grote muur moesten ze langs een muurtje van een kerkhof. En daartegen lag een grote boom, waar ze over moesten. Het klimmen gaf enige stagnatie en natuurlijk lichte verstoring van het verband en toen de eersten erover waren doken uit suikerriet en van achter het muurtje een veertig Atjehers, die onder de woeste kreet: „Allah, il Allah!” een zware klewangaanval inzetten, de officieren met hun Ambonezen weken niet. Ze schoten ook niet, het werd geheel een kwestie van bajonet

tegen klewang en lans. Eén soldaat sneuvelde, een officier en zes man werden gewond, maar de kameraden van achter kwamen ook over de boom en mengden zich in het gevecht. De vijand blies de aftocht, waarbij hij nog aan doden en gewonden meesleepte, wat hij kon, maar elf doden bleven er toch liggen. Oom Ambon is een kei in het handgemeen.

Hij wilde hierna ook direct verder, maar het mocht nog niet. De vijand achter de muur was nog ongeschokt en stormladders waren er niet. De mortieren hadden te weinig uitwerking. Toen ging de artillerie maar lichtkogels gebruiken en schoot het gebouw daarbinnen in brand. Dat was een hele klap voor de tegenstanders en nu donderde ook het: „Leve de Koning — Attakeren!” en voorwaarts ging het. De luitenant Schweijs zag kans om, als een tijger klauterend langs de wortels van een boom en woekerstruiken tussen de stenen, het eerst naar binnen te dringen, maar de kapitein van Lier, de luitenant Brondgeest en de Ambonezen zaten hem vlak op de hielen. Dat mocht ook wel, want het werd een zwaar handgemeen. Ook op andere plaatsen drongen afdelingen van het derde en het negende bataljon binnen, maar deze Ambonezen waren de winnaars van de wedloop.

Vanuit de nabijgelegen Kraton kon de vijand onze troepen in de Missigit nog beschieten en het brandende gebouw maakte de toestand daar binnen onhoudbaar. Onze mannen moesten er weer uit; Generaal Köhler liet de Missigit ontruimen.

De colonne van Lier, die er het eerst in was geweest, ging er weer als laatste uit en dekte de terugtocht. De vijand drong natuurlijk onmiddellijk weer op en gaf een hevig vuur af. Doch de colonne trok zich daar niets van aan en marcheerde ongestoord, kranig in de pas. Een zo schitterende houding, dat de Generaal de muziek liet opstellen om hen voor het bivak te begroeten en zij door alle overigen luide werden toegejuicht bij hun binnenkomst.

Vier dagen later werd de Missigit weer bestormd. Op die dag sneuvelde Generaal Köhler en twee dagen daarna werd de expeditie gestaakt; zij was mislukt.

Maar zij werd herhaald met belang-

rijk sterker troepenmacht en op 6 Januari 1874 was ook de Missigit weer in onze handen. En ook de Kraton viel.

*

Toen pas begon het drama Atjeh goed, met zijn steeds wisselende stelsels en zijn steeds wisselende politiek. Aanvankelijk werd slechts een zeer klein stukje terrein rond Koeta-Radja bezet, daarna werd dat uitgebreid ten koste van zeer zware gevechten. Want de moesoeh ¹⁾ sloot onze bezetting in. Er omheen werd iedere kampong zwaar versterkt, stevige borstweringen werden er opgetrokken en alles werd doorsneden met zware heggen van bamboe-doeri. Vanuit deze versterkingen trok hij er steeds op uit en beleagde onze posten en verbindingen. Wij hadden weldra acht en dertig posten. De bezetting daarvan slokte 2750 man van de totale 4000 op; het moordende, demoraliserende, hokkende beeld, dat men krijgt als de troep niet vooruit mag. Eindelijk kreeg Generaal Pel toestemming om een flink deel van Groot-Atjeh te bezetten en hij trok er op uit en hield een zeventig-daagse veldtocht. Zelf overleefde hij die niet. Hij stierf tijdens die tocht aan een slagaderbreuk tengevolge van oververmoeidheid, maar gedurende diè tocht werden de hevige gevechten van de eerste maanden van 1876 gevoerd, die vermeld zijn in de Riddermutatie van het derde Bataljon. Oom deed zijn plicht en bestormde en vocht en nam versterking na versterking.

Al spoedig maakte de toestand in de onderhorigheden van Atjeh ook daar optreden nodig. Zo ging er in November 1876 een expeditie naar Simpang Oelim op Atjeh's Oostkust. Want uitbreiding van het verzet langs die kust tot Sumatra's Oostkust moesten we helemaal niet hebben en daar in de buurt was er onderlinge strijd tussen de hoofden, waarvan er enkele onze hulp hadden ingeroepen. Die kregen nu zelfs achterlaadgeweren en geld en zouden meevechten, iets wat ze overigens niet erg fanatiek hebben gedaan. Dat hebben ze overgelaten aan een kolonne van twee compagnieën Infanterie met twee mortieren erbij en wat genie en ambulance. Bovendien heeft de Koninklijke Marine er steun verleend.

Het ging voornamelijk om de verovering van de versterkte plaats Tandjoeng Seumantoh, die nog beheerst werd door een Atjehse citadel, de benteng van Koeta Boekit. Ieder in de streek had wel gehoord van de val van zeer sterke posities elders, men wist van Missigit en Kraton in Koeta-Radja, maar toch had men weer de overtuiging dat dit Koeta Boekit niet

¹⁾ Moesoeh: tegenstander, vijand.

zou kunnen worden genomen; zoals vrijwel iedere streek zijn onneembare vesting kende.

De benteng was dan ook niet mis. Hij lag op een steile heuvel van een zestig meter hoogte, welke naar de zijde van Tandjoeng Seumantoh zelf vrijwel loodrecht was afgegraven en aan de andere zijden begroeid met zeer zwaar doornachtig struikgewas, waardoor slechts een smal voetpaadje slingerde, dat ook nog op verschillende plaatsen was versperd. Daar boven op de heuvel lag dan de eigenlijke benteng. Boven de steile wand was een bakstenen muur van anderhalve meter hoogte en anderhalve meter dikte opgetrokken, daarachter stond een zesponder en een batterij lilla's, een ouderwets soort mortieren, de dingen die zo in onze tachtigjarige oorlog draaibassen werden genoemd. Dan was de benteng verder omgeven met brede aarden wallen, met twee bastions, ieder bewapend met een zesponder, terwijl boven het diep ingegraven kruitmagazijn ook nog een aantal lilla's was opgesteld. In de wallen waren onderkomens voor de tachtig man bezetting, uitgezochte strijders. De beste krijgers en de beste kanonnen. Onneembaar!

In die tijden bestond een peloton uit twee sectiën, ieder van dertig man, dus aan mankracht bijna het dubbele van de huidige pelotons. Maar aan vuurkracht ontzaglijk veel zwakker. En nu rukte de kolonne op met vooraan een peloton Ambonezen van het derde Bataljon. Commandant voorhoede was de kapitein Schoggers, toegevoegd de luitenant-adjutant Popelier.

Voor de hoofdstellingen waren nog twee vooruitgeschoven bentengs, ook op heuvels gelegen. En men werd direct vanuit Boekit Tiga Ratoes ontvangen met vuur uit lilla's en geweren. Onder zulk vuur van achter borstweringen op de plaats blijven om terug te schieten was altijd een zeker middel om verliezen te krijgen en dus ging de luitenant Popelier met de voorste sectie onmiddellijk tot de aanval over en stormde de gang binnen, die, onder het bereik van de schietgaten, kronkelend door de bamboedoeri versperringen, naar de ingang der benteng voerde en drong daar binnen. Zoals het normaal ging op een aanstormende troep ging het vuur van de vijand weer omhoog; hij werd gehaast, wilde dan de korrel heel duidelijk zien en nam hem steeds grover en grover.

De vijand werd overdonderd door het snelle binnendringen en nam de wijk naar een versterkt huis boven in de benteng. Maar noch de officier, noch zijn Ambonezen wisten van aarzelen en drongen meteen achter hem aan. Daarop vluchtte hij in allerijl over de wallen, waarbij hij zeven doden moest achterlaten, waartegenover de verwonding van twee Ambonezen stond.

Kapitein Schoggers wilde ter ondersteuning oprukken met zijn sectie, maar hij zag dat het al in orde was en nam toen op eenzelfde wijze maar meteen

de andere benteng van Boekit Pinji en daarop liet het peloton de vijand geen moment om op adem te komen, doch joeg er meteen achteraan naar Tandjong Seumantoh. Wel zond de kolonnecommandant, die natuurlijk met het geheel voor de hoofdstellingen wilde komen, nog bevel om de hoofdmacht in te wachten, maar dat kwam te laat; ze stonden er al vlak voor en toen stuurde hij maar met de meeste spoed een peloton versterking.

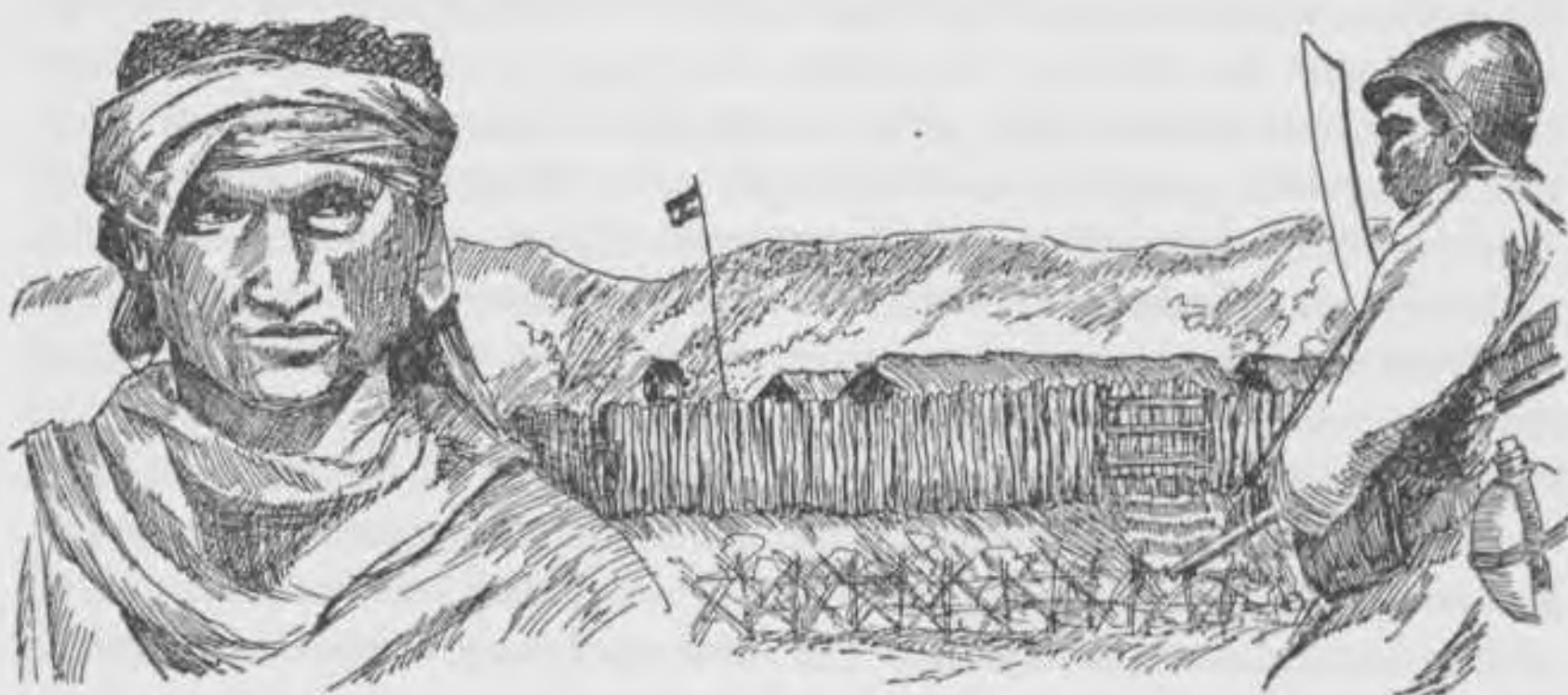
Ze kwamen daar voor een zware palissadering en er werd door de vijand weer zeer zwaar geschoten. Vier Ambonezen drongen op naar de poort en met veel moeite zagen zij kans hem open te krijgen en binnen te dringen, waarop de overigen wel volgden. De vijand trok nu terug op een reduit, dat met twee zesponders bewapend was. Maar de kapitein met zijn mensen vloog daarachteraan, in zijn élan het peloton, dat ter versterking gekomen was, mee-trekkend.

Niet zo de luitenant Popelier met zijn sectie. Er werd, hoewel vrijwel zonder uitwerking, vanuit de „onneembare” hevig vuur afgegeven en de luitenant begon met zijn ploegje Ambonezen zonder meer de beklimming. Deze was zeer zwaar en het tempo was zeer snel; dan kan nooit alles bijblijven. Zodoende stond de luitenant op een gegeven ogenblik boven voor de borstwering met slechts zes Ambonezen bij zich. Doch de vijand had hen nog niet bemerkt; die was nog druk aan het schieten op de troepen verderaf. Onverwacht sprong toen de officier met zijn zes man op de borstwering en de vijand was volkomen verrast. Hij zette nog een weifelende tegenaanval in, maar die werd met goed gericht vuur ontvangen en toen stormde het kleine groepje er met de bajonet op in, waarop de verbijsterde verdedigers aan de haal gingen over de wallen. Behalve een aantal doden vielen ook de kanonnen, vijftig geweren, dertig vaatjes buskruit en veel munitie de onzen in handen.

De afstand van Boekit Tiga Ratoes tot Boekit Raja was een half uur lopen en in het geheel hadden de gevechten slechts anderhalf uur geduurd. In die tijd had een peloton Ambonezen vier krachtige versterkingen genomen en zelf slechts vier gewonden gekregen. De vijand was volkomen in de war gebracht door de onstuimige drang om naar voren te komen en daardoor had de troep zich een schitterend succes verzekerd.

Oom wist van doorzetten; van het woord „onneembaar” voor een vijandelijke versterking wilde hij niet horen, dat was voor hem „tâ-perdoeli!” ¹⁾

¹⁾ „Kan me niets schelen!”

VAN BAJONET NAAR KLEWANG

TOCH zou het er op gaan lijken, of er wel onneembare stellingen waren. Dat was bij de expeditie naar Samalanga in 1880. Tot driemaal toe werd Bateë-Ilië bestormd, de laatste maal onder commando van Generaal Van der Heijden persoonlijk, doch met bebloede koppen werden de troepen teruggeslagen. Daarna bleef het bij zware artilleriebeschieting en pas Van Heutsz zou het in 1901 veroveren.

Van der Heijden was ook in 1877 als kolonel reeds naar Samalanga geweest. We zien daar de Amb. sergeant Adriaansz het Ridder krijgen, omdat hij het eerst de benteng nabij het heilige graf, Zuid van Roemah Seutoh, binnendringt.

We zien hetzelfde voor de Amb. fuselier Pattiasina, die bij de aanval op kampong Blang Tamboer, bij de afdeling van kapitein Schoggers, het eerst binnendrong in de kamponggrand en daarna ook weer als eerste binnen de versterking was, waar hij toen door een schot buiten gevecht gesteld werd.

We zien het ook voor korporaal Muskita van de sectie van luitenant Henning, de sectie die steeds vooraan was in het gevecht. En in die sectie is dan Muskita weer steeds vooraan in de strijd, niettegenstaande hij door een schot verwond was. Hij had dan ook al aan de meeste gevechten van het derde Bataljon deelgenomen en zich daarbij steeds doen kennen als een van de moedigste Ambonezen, en dat wil héél wat zeggen!

Na deze acties werd er gemeld dat Samalanga en Meureudoe tot onderwerping waren gebracht en zij erkenden inderdaad onze soevereiniteit. Maar reeds in 1880 en ook daarna zou er nog veel, zeer veel gevechten moeten

worden en heel, heel veel achter verzetslieden worden aangelopen. In een pràcht van een terrein . . . Het is uit Samalanga dat de zegswijze stamt: „Zeven tjotten en een berg, dat is erg; maar zeven bergen en een tjot, je sjouwt je rot”.

En toen Van Heutsz in 1901 naar Samalanga ging, dichtte dominee Thenu een krijgszang voor de expeditie:

Mari sobat, mari saudara!

Pergi prang di Samalanga . . .

Komt makkers en broeders, wij trekken ten oorlog naar Samalanga . . .

Dat was 1901. In 1877 was de streek reeds door Van der Heijden tot onderwerping gebracht! Het was het beeld van geheel Atjeh . . .

Want na Van der Heijden kwamen de droeve jaren. Van het zich maar moeten laten beschieten en alleen maar terug te mogen schieten; van het niet erop in mogen gaan. Van de schiettent, zou Generaal Spoor gezegd hebben.

Toen kwijnde de aanvalsgesest, de geest waarmee de Missigit, Tandjoeng Seumantoh en zoveel andere versterkingen waren genomen, langzaam weg. En onze beste soldaten werden uit de troep gehaald om politiediensten te verrichten binnen de lijn van onze postenlinie. Het korps, dat daartoe gevormd werd, kreeg, gelijk het militaire korps dat in Nederland een politietak vervulde, de naam Marechaussee: het Korps Marechaussee van Atjeh.

De politietak omvatte het handhaven van orde en rust. Die werden steeds verstoord door groepjes verzetslieden, die van buitenaf, tussen de posten door, naar binnen drongen; meestal des nachts. De Marechaussee moest dan ook steeds op pad, vooral des nachts en vooral in de bedekte terreinen, waar het geweer met de bajonet, hoe 'n prachtwapen ook voor het handgemeen op open terrein, maar lastig was. De Marechaussee nam het blanke wapen van de tegenstander over: de klewang. Door de voortdurende actie werd het met zijn oorspronkelijke sterkte van 240 man de beste troep, die ooit heeft bestaan. En men had ze vooral hard nodig, toen het verraad van Teukoe Oemar kwam.

Toen lagen er buiten de postenlinie een aantal blokhuisen als vooruitgeschoven stellingen. Maar verbinding zou men er niet mee kunnen onderhouden en daarmee zouden de bezettingen ten dode opgeschreven zijn. Ze moesten met de wapens teruggehaald worden. Op 30 Maart 1896 moesten de meest bedreigde worden ontruimd en alleen het Korps Marechaussee en twee compagnieën van het veertiende Bataljon waren er voor beschikbaar.

De commandant van het Korps, de kapitein Jhr. Graafland, geloofde maar in één ding: aanvallen, aanvallen, aanvallen!

Hij sprak zijn mannen toe in woorden, die beroemd zijn gebleven:

„Gij weet, waarvoor wij heden uitrukken. Wij moeten onze kameraden in de blokhuizen ontzetten en de mitrailleur met munitie terugbrengen. De weg zal voeren over open terrein, omdat er Infanterie meegaat. Aan weerszijden van de weg heeft de vijand post gevat en zich verschanst. Hij is in veel groter getale dan wij heden zullen zijn. Maar gijlieden kent mijn vechtwijze en weet, dat de vijand daarvoor bang is. Ik herhaal, wat ik U reeds leerde: de vijand steunt op zijn uit loopgraven en verschansingen af te geven vuur. Wanneer gij U daarom slechts niet bekommert en hem stoutmoedig met de klewang te lijf gaat, nergens stelling neemt, maar vastbesloten op hem inrent, *zonder Uwe karabijnen te gebruiken*, dan zult gij de trompen hunner geweren hoe langer hoe hoger zien gaan en de kogels telkens hoger over U heen horen fluiten. Maar dan mag er ook geen ogenblik aarzeling zijn in de aanval. Gij moet verder attakeren in lange, dunne linieën, en er aan denken, dat zo gij veel verliezen lijdt, dit Uw schuld is, omdat gij dan niet snel genoeg gestormd en misschien te dicht naast elkaar gelopen hebt. Indien gij op elkander aansluit, beschouw ik zulks als een teken van lafheid.

Zodra ik „Marechaussee” roep, moet gij die kreet luid herhalen, met de klewang over het hoofd zwaaien en als dollen op de Atjehers instormen. Gij moogt U niet bekommeren over hen die vallen, want daarvoor zal de reserve zorgen, indien gij slechts altoos naar de vijand toe de beweging voortzet.

Wie schiet, zonder vergunning van zijn luitenant, zal worden gestraft. Alles moet geschieden met de klewang. De Atjehers moeten vandaag bang worden voor Uw klewangs. En zo gij met de klewang alleen vecht, zal ik tevreden wezen. Maar trots zal ik zijn, indien gij mij bewijzen kunt geven van Uw vijanden met de handen te hebben aangegrepen en gedood. De ware moedige durft ook zonder wapens zijn vijand aan. Ik reken er op, dat ik vanavond rapport ontvang van talloze gedode vijanden, want dan weet ik, dat gijlieden weinig verliezen zult hebben geleden.

Durft gij naar mijn voorschriften handelen?

Durft gij op Uw klewangs vertrouwen?

Zult gij de aanval doorzetten, die ik zal bevelen?

Durft gijlieden dat te bezweren?”

En daarop klonk het, massaal doch kòrt-af: „Brani soempah!” Wij zweren dit!

Daarop werd er afgemarcheerd.

Vaak is later op grond van deze toespraak gezegd, dat de Marechaussee

nooit mocht schieten, omdat dat in strijd met de „adat” ¹⁾ van het Korps zou zijn. Het is niet de enige waanzin, die over de Korpstradities is verkondigd. Natuurlijk is het fout om betere wapens, als men die heeft, niet te gebruiken. Maar hier was geen tijd voor vuurgevechten en tegenover deze vijand in zijn stellingen zouden ze inderdaad maar tot verliezen hebben geleid. Men mocht zo'n inheemse vijand maar niet rustig laten doorschieten. Het zou hem immers zelfs niet lukken om voortdurend mis te schieten.

Het moest er nu eens volledig in, zowel bij de vijands als bij de eigen man, datgene wat het Marechausseelied aangeeft met: „*Klewang pandjang, senapan pendek*”, de klewang is lang, het geweer is kort: met schieten bereikt en achtervolgt men een vijand slechts tot tweehonderd meter; de klewang reikt zover als de man, die hem durft hanteren, kan lopen. En de klewang liegt niet; degeen, die erdoor getroffen wordt, kan zich maar niet als gewond of gesneuveld voordoen; hij heeft zijn haal te pakken.

De drie eerste commandanten van het Korps hadden alle drie de aanval met het blanke wapen voorgestaan, omdat dit het moreel van de troep omhoog haalt. Nu wilde Graafland de juistheid ervan aantonen en deze eerste keer, dat het Korps buiten de linie zou komen en voor grote gevechten stond, deze strijdwijze in de mensen ingeprent hebben, terwijl hij ook inderdaad ervan overtuigd was, dat deze de minste verliezen en de beste resultaten zou opleveren.

Men rukte des middags uit en het werd een zwaar zware dag. En vele malen weerklonk het „Marechaussee!” en werd er geattakeerd op de talrijke vijand in vele versterkingen. Na zo'n aanval konden de resultaten niet eens worden opgenomen; de tijd drong, men moest steeds maar voort. De troep raakte dan ook volkomen uitgeput en van de vijand kwamen er zelfs nog versterkingen aan. Dat werd het moment, dat ook de karabijnen hun scherpe knallen moesten doen horen. Men kon éven in dat tempo niet meer voort. Maar na korte tijd ging het weer verder en kort na donker was er een groot gebied gezuiverd. Toen werden de blokhuisbezettingen binnengehaald, met mitrailleurs en munitie. Zij kwamen in veiligheid.

Aan eigen zijde waren de luitenant Vuyk en de Marechaussee Sipahelut gesneuveld, twee onderofficieren en vier Marechaussees gewond.

Aan de opdracht was voldaan. Er was een mooi resultaat bereikt met geringe verliezen. Doch wie peilt de zwaarte van die verliezen voor Mevrouw Vuyk en Tante Sipahelut?

¹⁾ Adat: gewoonterecht.

WAREN HET GEEN BRAVEN?

BEHALVE de blokhuizen werd ook de zogenaamde buitenlinie ontruimd. Van 30 Maart tot 20 April 1896 waren er vijf grote acties nodig om posten op te heffen, die in die allereerste tijd onhoudbaar waren. Maar daarna werden de rollen omgedraaid en reeds eind April begon het initiatief van onze zijde uit te gaan en werd er verder voortdurend aanvallend tegen de vijand opgetreden. Toen moest daarna ook het verloren gegane gebied weer heroverd worden.

Ook de post Aneu'-Galong was op 17 April ontruimd en moest op 29 Juni weer genomen worden. Een bestorming bij nacht onder luitenant-kolonel Van Heutsz. Het Korps Marechaussee vormde de voorhoede van de kolonne en zou de post bestormen. Er zaten daar 200 man en de wallen met de stevige prikkeldraadversperring van onze vroegere versterking waren nog intact.

Te middernacht ging het uit Koeta-Radja langs een smalle dijk. Tegen vier uur was men in de buurt en werd snel de omsingeling verricht, waarna de aanval begon. Het prikkeldraad leverde daarbij grote moeilijkheden op. Het werk daaraan kon niet geluidloos geschieden en alarmeerde de vijand, die om kwart voor vijf het vuur opende. Doch onversaagd werd er doorgezet en als eerst wist de Amb. Mar. Kaijadoe naar binnen te dringen, direct gevolgd door vier anderen, met wie hij onmiddellijk op de tegenstander losstormde. Toen drongen de Marechaussees direct daarna van verschillende zijden naar binnen en er ontspon zich een woest handgemeen. De luitenant Stoop raakte zodanig in de knel, dat hij het er niet levend zou hebben afgebracht als de Amb. Marechaussee Daga hem niet te hulp was gesprongen. Vlak daarop sprong Daga nogmaals toe om een officier te redden; toen was het de luitenant Wagener, die alleen door vier vijanden werd aangevallen.

Ook de kapitein Graafland had het er bijna niet levend afgebracht. Reeds vóór de draadversperring kreeg hij een schot door zijn helmhoed, daardoor viel hij en toen hij zich oprichtte, werd hij in een been getroffen. Ondersteund door een paar soldaten kwam hij toen de reeds geopende hoofdpoot binnen, toen plotseling vanuit een huis een Atjeher van achter op hem toesprong. Maar deze kreeg de kans niet zijn klewang te gebruiken. Door de Amb. fuselier Lappers en de Eur. fuselier Busch van het derde Bataljon werd de man opgevangen. De kapitein was echter zodanig gewond, dat hij in een tandoe (draagbaar) moest gaan liggen.

Naar de Oostzijde was slechts één brigade gezonden, de negende onder de Amb. sergeant 1e klas Harmusial. Gemeend was, dat de brug daar kapot

was en de vijand er niet veel kans zou hebben om te ontkomen. Maar de brug was heel en Harmusial kwam te staan voor het Zuid-Oostelijke bastion, waar zich vele opgejaagde Atjehers verzamelden. Nu moest hij maar zien hun ontsnapping te voorkomen. Onvervaard forceerde hij ook hier de versperring, waarbij zich de korporaal Politimu en de Marechaussee Semoukil ook bijzonder onderscheidden en stelde de brigade voor de poort op om de vijand het vluchten te beletten. Maar deze zette alles op één grote uitvalspoging en wierp zich met een grote drom op deze enkele brigade. Dat waren er teveel en een vijf en twintig man sloegen zich er doorheen. Het werd daar een kort en hevig gevecht; van de 17 man sterke brigade sneuvelden er vier en werden zes gewond.

Wij hadden totaal zes gesneuvelden bij de overval, vier officieren en negen en twintig onderofficieren en manschappen waren gewond.

Ook Harmusial bracht rapport uit: „Brigade sembilan, sepoeloeh orang loeka dan mati, wapen semoea present”. Negende brigade, tien man gewond of gesneuveld, alle wapens aanwezig.

„Is het geen brave?!” zei, ontroerd, Graafland op zijn tandoe.

*

De Atjeher nam op grond van de ervaringen van de afgelopen kwarteeuw aan dat de Kompeunie er wel weer eens mee uit zou scheiden en zich weer terug zou trekken. Ook beschouwde hij zijn strijd als een heilige oorlog tegen de ongelovigen; bij sneuvelen werd hij dan sjahid, geloofsmartelaar en zou door deze verdienste zonder meer in de hemel komen. Hij zette dus door en vroeg niet om pardon. Kon hij, als het te benauwd werd, niet meer weggkomen, dan vocht hij zich dood. Veelal had hij zich tevoren tot de dood gewijd. Zelfs zwaargewond trachtte hij nog een tegenstander te doden. Hoe meer hij er had doen vallen, hoe groter zijn verdienste voor het hierna was. Zelf gaf hij ook geen pardon en zodoende werd het in die versterkingen altijd een strijd op leven en dood.

Men wist dat en men nam dat. De resultaten werden uitgedrukt in aantallen doden en veroverde wapens. Ook officieel zag men er niet tegen op om het rauw uit te drukken; zelfs in de Koninklijke Besluiten, waarbij de onderscheidingen werden toegekend, ging men wel te ver. Patty kreeg het Ridder voor het als eerste doordringen in een door de vijand bezette versterking en „drie der laatste verdedigers af te maken”; Politimoe kreeg het ook voor als eerste in de versterking zijn en „het afmaken van de laatste verdediger.”

Die uitdrukking is grof en onplezierig; hij is ook onjuist en onbillijk. Hij komt zo ook gelukkig maar twee maal voor. „Afmaken” geeft de indruk

van het in koele bloede vermoorden van een weerloze, of iemand die zich over wil geven. Daarvoor kreeg een soldaat heus geen onderscheiding. Hij zou er behoorlijk voor worden gestraft. Waar het in deze gevallen om ging, was om een overwinning in een gevecht, waarin van beide zijden met heldenmoed werd gestreden. Zo klinkt het dan ook veel juister en beter als er bij Rikimahoe staat: „Het eerst in het sterk bezette Koeta Soehoen binnen te dringen en, niettegenstaande hij daarbij door een lanssteek in de borst gewond werd, dien aanvaller met zijn klewang neer te slaan”.

De algemene uitdrukking werd „neerleggen”, afmaken was het niet.

We zien zo nogal eens Oom Ambon winnen bij de wedijver om het eerst binnen te zijn in de stelling, om zich daar in het handgemeen met de vijand te meten. We zagen Kaijadoe bij Aneu'Galomg, Ook hij zou later in 1901 in de strijd vallen. We hebben Haurissa bij Koeta Poetoih, Pollatoe en Munster bij Poelo Tjitjém, waar zij het beiden met een zware verwonding moesten betalen; we zien De Queljo bij Lho Triëng. Enz.

We zien ook de gevallen, waarbij getoond werd, hoezeer de volvoering van de taak gesteld werd boven de eigen persoon. Bij Oeëng Empeë kwam sergeant Rotinsulu als commandant van de spits plotseling voor een moeilijk te genaken vijandelijke stelling en zonder aarzelen viel hij onstuimig aan. Hij raakte hierbij zwaar gewond, maar hij telde het niet: het gevecht was nog lang niet afgelopen en nog vijf uur lang bleef hij zijn mensen op uitnemende wijze aanvoeren en liet zich pas verbinden, toen er hulp was gekomen. Maar vóór zijn benoeming tot Ridder af was gekomen, stierf hij. Zijn wonden konden wachten tot de opdracht was uitgevoerd, op de hoogste beloning wachtten zij niët.....

Bij het vermeesteren van de hardnekkig verdedigde stelling op de Glé Risé drong de Amb. Marechaussee Lopies als één der eersten door de versperring der middelste benteng binnen. Hij zag toen, dat een groot aantal vijanden langs de Oostzijde wilde ontkomen en sprong zonder aarzelen in de Oostergracht om daar de grote overmacht aan te vallen. Hij begon op zijn eentje een hevig gevecht. Toen hij door de Eur. fuseliers Oeben en Müller werd ontzet, had hij zeven klewanghouwen ontvangen: één in het rechterbovenbeen, één in de rechterhand, twee in de linkerarm, twee in de linkerhand en één in het linkeronderbeen.

De plaatsen van deze wonden vertellen van de houding van de klewangvechter tegen die overmacht. De karabijn in de linkerhand en tegen de linkerzijde van het lichaam, om dat van boven de knie af te dekken; in de rechterhand zwaait de eigen klewang rond, weert de vijandelijke slagen af en brengt de eigen slagen toe. Flink moet er op hem ingehouwen zijn; zwaar moet die karabijn togetakeld zijn geweest, want veel is op die linkerzijde

terecht gekomen. Dat zal nog wel meer zijn geweest dan de ene slag, die onder de karabijn in het been kwam en de vier, die hand en arm hebben getroffen. Maar rechts heeft de eigen klewang de vijand aardig in bedwang gehouden, hoofd en romp zijn niet geraakt. Die treffer op de dij en op de hand geven zo de indruk, dat er door een tweede is geslagen, terwijl een houw naar het hoofd moest worden afgeweerd.

Toontje Lopies moet goed met die klewang overweg hebben gekund; hij zal dat zelf ook wel hebben geweten, want deze moedige aanval was wel een blijk van vertrouwen in zijn wapen en in zijn eigen vaardigheid.

Versterkingen konden Oom niet gemakkelijk tegenhouden, terreinhindernissen ook niet. De Kroeëng Keureutoë is bij Matang Koeli een flinke rivier; hij is er reeds in de vlakte en diep en ondoorwaadbaar.

Bij een excursie deed op 22 Juli 1899 het derde Bataljon een aanval op de Noordrand van Matang Koeli over een zeshonderd meter brede sawahvlakte. De drang naar voren zat er weer fantastisch in en de vijand vluchtte overhaast uit zijn stellingen om tweehonderd meter daarachter over de rivier te komen, waar hij zich op de andere oever weer wilde vastzetten. Hij dacht, dat de troep toch niet kon volgen. Maar ze zaten hem na op de hielen en kwamen bij de rivier, toen de vijand overtrok. De adjudant-onderofficier Weintré sprong met enige soldaten meteen in het water en greep de tegenstander op de andere oever onvervaard aan. Hij kwam daarbij evenwel in een benarde positie en de luitenant de Bruijn en enige Ambonezen wierpen zich ook in de rivier en zwommen met de volle wapenrusting over. Aan de overzijde werden zij echter direct aangevallen door een aantal Atjehers en de luitenant raakte gewond. Doch zijn mannen lieten hem niet in de steek; de Amb. fuselier Selassa, die hem moedig en onverschrokken bijstond, liet daarbij het leven, doch toen was het nog Floris die met grote dapperheid het leven van de luitenant wist te redden, hoewel hij daarbij zelf levensgevaarlijk werd gewond.

Zodoende werd het ook voor Floris het laatste treffen met de vijand, daar hij als gevolg van deze verwondingen moest worden afgekeurd. Toen verliet hij zijn leger met een gagement van twee honderd en vijftig gulden per jaar, dat is bijna vier gulden en één en tachtig centen in de week.

Het zijn vele officieren geweest die hun leven te danken hebben gehad aan de opofferende bijstand van hun soldaten. Daga redde er twee bij Aneu'Galong uit een gevaarlijke positie en ook Graaf Schimmelpenninck zou bijvoorbeeld nooit luitenant-generaal en adjudant in buitengewone dienst van H.M. de Koningin zijn geworden, als Herman Patty, een eenvoudig Ambonees fuselier, er niet onmiddellijk bij was geweest toen hij in

1884, na als eerste de stelling in Tenom te zijn binnengedrongen, na twee ontvangen klewanghouwen een zekere prooi voor de vijand scheen.

Ook de Amb. fuselier Izaak liet iets dergelijks zien tijdens die excursie door Matang Koeli, waar hij steeds weer uitblonk. Op de vijfde Juli, toen de voortroep op een drietal gewapende Atjehers stuitte, sprong hij onmiddellijk naar voren en wist er twee neer te leggen. De dag daarop maakte hij deel uit van een hinderlaag, welke een aanval inzette op een bende, die trachtte de hoofdkolonne te beschieten. Onverschrokken stormde ook Izaak er op in en wist vlot twee vijanden neer te leggen. Doch hij had niet alleen oog voor de eigen tegenstanders, hij lette op al wat rondom hem gebeurde en daaraan dankte de luitenant Neys het dat, toen een Atjeher met opgeheven klewang op hem toesprong, de bajonet van Izaak al met hem had afgerekend, vóór hij had kunnen toeslaan.

Weer een dag later liet Izaak echter ook zien, dat dit dingen zijn, die niet alleen voor de officieren werden gedaan. Toen werd een zijner kameraden door twee Atjehers besprongen en zonder aarzeling zette Izaak ook nu zijn leven in om zijn kameraad te redden. Die kwam er dan ook af met slechts een geringe verwonding. Het is de kameraadschap in het gevecht, waar een ieder op zijn makkers moet kunnen bouwen.

Het Marechausseelied werd opgewekt gezongen en in het gevecht werd er ook opgewekt naar gehandeld. Weldra ook niet alleen meer door de Marechaussee. Toen onze troepen weer actief gingen optreden, kwam het juiste moreel er weer spoedig in en de strijdwijze van het Korps Marechaussee werd snel overgenomen, later ook de bewapening.

„*Satoe mati — ganti sepoeloeh*”, waar er één valt, treden er tien in zijn plaats.

Van Heutsz ging in 1901 naar Samalanga en op 3 Februari van dat jaar viel eindelijk het Bateë Ilië, waar Van der Heijden het hoofd had gestoten.

De Atjeher was overtuigd van de onneembaarheid en verdedigde zich met grenzeloze moed: tot er de dood op volgde. De 2e Divisie Marechaussee had een leeuwenandeel in de verovering, maar ook het derde en twaalfde Bataljon en een Marinelandingsdivisie lieten zien, dat ze heel wat mans waren.

De Ambonese fuselier Lilipaly van het derde had een paar dagen tevoren reeds het leven van een officier gered, toen hij een Atjeher, die die officier aanviel, aanpakte en overwon. Nu was hij, bij zijn afdeling, de eerste die zich in de versperring wierp om deze open te kappen. Maar een kogel, die hem zwaar verwondde, velde hem neer. Onmiddellijk trad een ander Ambonees naar voren en nam het werk over. Doch deze werd al heel spoedig dodelijk getroffen. Het was dus duidelijk, dat men daar voor goede schutters

stond, maar voor Nannuru was dat geen bezwaar om zonder aarzelen de plaats van de voorgangers in te nemen. Het mocht hem gelukken het werk te voltooien en hij was op dat punt dan ook de eerste op de wal met de luitenant Ockerse, waar ze het nog even heel zwaar hadden te verduren, doch de makkers volgden onverwijd.

Maar bij de Marechaussee was men nog iets eerder en het eerst van allen was de Amb. Marechaussee Tjoebi boven op de wal geweest. Hij viel evenwel terug, door een kogel in het hoofd dodelijk getroffen. Maar ook zijn plaats werd door anderen ingenomen en het was de Amb. Paais die het eerst van allen van de wal naar binnen sprong en zich met de klewang in de vuist op de vijand stortte. Het werd daarbinnen een verbeterd gevecht en toen het tegen het einde liep, wierp een oelama, als een Atjehse Van Speyk, een lont in een vat buiskruit. Vriend en vijand werden door de luchtdruk geveld; toen de kruitdamp optrok en het Wilhelmus van de hoornblazers de overwinning verkondigde, hing er over Bateë Ilië de lucht van gebrand vlees. Ook de dappere Paais viel niet door kogel of klewang, maar moest met twee honderd vijftig gulden gagement afgaan door de hier opgelopen zware brandwonden.

Op de dag, dat hun Koningin Wilhelmina in het huwelijk trad, kwam in Nederland het blijde bericht, dat Oom en zijn makkers weer hun plicht hadden vervuld: Bateë Ilië was gevallen.

Zo zien we tal van namen van plaatsen, waar toen hard gevochten werd. Ze zeggen ons meestal niets, of maar heel weinig. En toch vertegenwoordigt ieder van die namen een epos. Een epos over heldendaden van Oom en zijn makkers en over heldendaden van hun verwoede tegenstanders.

Ook zien we zo een heel aantal namen van onze dapperen, doch het zijn er slechts die van de enkelen, waarvan de daden het meest op de voorgrond zijn getreden. Maar ook zij zouden niet zo hebben kunnen uitblinken, als zij niet steeds hadden geweten, dat ze op al hun ongenoemde makkers konden rekenen. Twee man, die moedig een versterking binnen waren gedrongen, maar waarvan de kameraden zouden hebben gearzeld om te volgen, waren twee doden geweest. Maar als zij vooraan binnendrongen, wisten zij, dat die aarzeling er niet zou zijn; dat die er zelfs niet zou zijn, indien zij mochten vallen.

De Militaire Willemsorde en de Moed en Trouw werden persoonlijk verdiend en ze kwamen altijd terecht bij uitblinkers. Doch officieren zouden nimmer kunnen hebben volbracht, wat er volbracht werd, zonder dappere soldaten. Hetzelfde geldt voor de onderofficieren, doch ook de gewone soldaat had het nodig te weten, dat zijn makkers hem zouden steunen.

Een onderscheiding die verdiend werd, sierde dan ook, een heel enkele uitzondering daargelaten, niet alleen die ene persoon, maar de hele afdeling, waartoe hij behoorde.

Ook ridders konden dat wel ridderlijk erkennen. De Marechaussee Latumahina was drager van het zilveren kruis voor Moed en Trouw en van de M.W.O. Als hij dan in Lam Meulò zijn riddersoldij had ontvangen, trok hij direct naar de cantine om met zijn makkers het geld op te maken: diè hadden de kruisen voor hem verdiend!

Helemáál juist was het niet, maar er zat wat in!

Wären het geen braven?

OOM EN ZIJN WAPENS

MET gerechte trots kon Harmusial bij Aneu'Galong melden: „Negende brigade, tien man gewond of gesneuveld, alle wapens aanwezig”. Het behoud van de wapens was het bewijs, dat de brigade zich goed had gedragen onder de zware klap.

Het behoud van de karabijn was altijd heel belangrijk en heus niet, omdat een karabijn zo om en nabij de honderd gulden kostte. Doch het verlies ervan kwam vrijwel zeker op mensenlevens te staan. Ook heus niet alleen, omdat er militairen mee konden worden neergeschoten, maar vooral, omdat het veroveren van karabijnen door de verzetspartij tegenover de bevolking het bewijs van een overwinning was. En bij de overwinnaar sloot men zich licht aan. Een bende, die op de kompeunie veroverde vuurwapens kon tonen, liet daarmee zien, dat ze aan onze troepen een nederlaag had toegebracht en dat haalde weifelaars over om zich bij hen aan te sluiten.

Zulke weifelaars waren er steeds op Atjeh. De krijgsgeschiedenis werd er niet beschreven, maar leefde voort in de verhalen. Een ieder wist van het terugkeren van de eerste Atjeh-expeditie en van het terugtrekken na de veroveringen van Van der Heijden en van de vele andere keren, dat de kompeunie niet doorgezet had. De oelama's en bendehoofden hielden het volk voor, dat deze dingen zich zouden herhalen en de eindoverwinning aan de verzetpartij zou zijn. En wee dan degenen, die niet aan de strijd hadden deelgenomen. Reeds hadden er verschrikkelijke wraaknemingen plaatsgehad, daar waar wij destijds teruggegaan waren, of waar de bescherming van de rustige, zijn sawah's bebouwende bevolking onvoldoende was geweest. En zo zou er later, na de overwinning, een totale afrekening plaatsvinden.

Zeer velen geloofden in dat keerpunt in de oorlog en bij een zege van een bende waren er altijd lieden, die meenden dat het keerpunt gekomen was, maar slechts het tonen van veroverde karabijnen was een overtuigend bewijs. Dan trok er dus weer een aantal jongeren mee; zij hadden een vader, een grootvader of ooms, die indertijd gevallen waren en zij zouden nu de taak van hen overnemen en de ongelovigen het land uitdrijven onder aanvoering van dit zegevierende bendehoofd.

Zo kreeg de bende weer aanvulling van zijn gesneuvelden en kon opnieuw trachten onze patrouilles in hinderlaag te lokken. Dan deden de karabijn-schutters enkele schoten en de overigen stormden er met de klewang op in om de soldaten neer te slaan en nieuwe karabijnen te veroveren. Al verloor zij ook twintig man, met een enkele nieuwe karabijn kon de bende snoeven

op de overwinning en op de geweldige verliezen aan de kompeunie toegebracht. Het bewijs was geleverd.

De gesneuvelden bij hen werden niet betreurd, eerder benijd; zij waren de eeuwige zaligheid in het hiernamaals deelachtig geworden. Maar voor de kompeunie zou er een eind komen aan de mogelijkheid om nog nieuwe troepen te zenden. Daarom werd er ook na ieder schot, dat van een afstand op een bivak van ons was gelost, verteld dat er weer een militair gesneuveld was.

Zo gaf de verloren karabijn nieuwe tegenstanders, nieuwe opleving van het verzet, met nieuwe acties en nieuwe verliezen. Zolang er karabijnen bij de tegenstanders waren, waren er ook nog altijd onder hen, die weigerden om zich te melden en de strijd bleven voortzetten.

Oom wist dat alles heel goed. Hij betaalde die wetenschap met levens.

Zo werd er op 25 April 1902 een patrouille van ons getroffen door een klewangaanval, uitgevoerd door een overmachtig aantal Atjehers. De hoofdtroep wist de stormloop af te slaan en toen stormde de Amb. Marechaussee Latulete op eigen gelegenheid naar voren om de makkers van de spits bij te staan. Die hadden het zwaar te verduren en hij wist nog maar net bijtijds twee zwaargewonden te redden door hun tegenstanders neer te staan. En toen ging ook hier de vijand wijken, maar Latulete wist, dat zijn taak nog niet volbracht was. Want hij zag, dat een van de Atjehers er van door ging met de karabijn van die twee zwaargewonden.

En Latulete sprong temidden van de groep vijanden en achtervolgde daar die ene man. Hij wist hem neer te slaan en de karabijn terug te brengen. Daardoor had hij méér mensen gered dan alleen die twee makkers.

Het hernieuwde verzet op Atjeh's Westkust begon 25 October 1925 met een nachtelijke klewangaanval. Teukoe Angkasah riep daar op tot verzet en de controleur ging uit om hem te arresteren, met als dekking een volkomen onervaren Infanteriebrigade, waarbij een luitenant. Er werd gewaarschuwd door een betrouwbaar hoofd, maar toch waagde de luitenant het om in de nacht op stap te gaan. Toen de aanval kwam, raakte men het hoofd kwijt en het geheel werd finaal uit elkaar geslagen. Er waren twee doden, drie zwaar en zeven licht gewonden. Vier karabijnen gingen verloren.

Eerst was het verlies van vijf karabijnen gemeld. Pas enige dagen later kwam uit Koeta-Radja het bericht, dat het er slechts vier waren. Want toen de volgende dag het terrein was afgezocht, had men ook een zwaargewonde in het zijterrein gevonden, die buiten kennis was. De kapal poetih, de witte boot van de Gouvernementsmarine, had alle gewonden naar Koeta-Radja gebracht en toen de man in het hospitaal was bijgekomen, had hij verteld,

hoe hij eerst in het moerassige terrein zijn karabijn had verborgen en toen een eind verder was gekropen. Hij had gerekend met de grote kans, dat de bende hem zou opsporen en dan mocht zij de karabijn niet bij hem vinden. Nauwkeurig wist hij nog de plaats aan te geven, waar het wapen verborgen was. Men ging er kijken en het was er nog.

Deze man had blijk gegeven de waarde van de karabijn te kennen. De zorg ervoor was bij hem in goede handen.

Vier karabijnen in handen van de vijand! Vier dagen later kregen drie brigades Infanterie, met spoed uit Koeta-Radja overgekomen, ook een klewangaanval en er sneuvelde een Ambonees sergeant en elf man werden er gewond, terwijl de aanvallers elf doden achterlieten. Toen kwamen de ervaren Marechaussees en ging het snel. In enkele weken waren de karabijnen terug en de bendeleiders gevallen.

Echter, vier maanden later, op 1 Maart 1926 zou een sergeant laten zien, wat er gebeurt, als er geen greintje verantwoordelijkheidsgevoel bestaat voor de aan zijn zorg toevertrouwde mensen en wapens. Het was slechts een dagmars van de andere plaats verwijderd, in het aangrenzende landschap Troemon.

De sergeant had de bevolking door rauw optreden zwaar tegen zich ingenomen. Toch kreeg hij nog een waarschuwing, dat er lieden in de buurt waren, die kwaad in de zin hadden. Maar hij bood ze de gelegenheid als op een presenteerblaadje: alle veiligheidsmaatregelen lapte hij aan zijn laars, maakte een bivak vlak naast een kampong en vroeg op de dag, zonder behoorlijke pagger of voldoende bewaking.

In de nacht werd het een drama, dat zich snel afspeelde. Negen militairen, waaronder de sergeant en twee dwangarbeiders, lieten het leven, zeven militairen werden gewond, zestien karabijnen met munitie gingen verloren.

Nu laaide het verzet hevig op en breidde zich geweldig uit, ook al wist de kapitein Snell binnen drie weken een zware klap uit te delen, waarbij de hoofdman met zijn opvolger en nog elf anderen sneuvelden en negen karabijnen werden heroverd. Maar er waren nog karabijnen en de beruchte Tjoet Ali nam de leiding over. Toen deze eind Mei 1927 viel, volgden weer anderen en hoewel zij de één na de ander werden neergelegd, moesten ook Oom en zijn makkers telkens weer kameraden op het veld van eer laten. Op 22 Juli 1928 hadden wij twee doden en drie zwaargewonden, maar toen viel Pang Paneu met drie volgelingen en het voornaamste was nog wel, dat toen de laatste karabijn werd heroverd. Nog bleven er wel negen onverzoenlijken in het terrein, doch zonder karabijnen kregen zij geen aanhang meer en in Juli 1931 viel de laatste. Toen kwam er weer rust.

De goede zorg voor zijn karabijn toonde in die tijden de Javaanse Mare-

chaussee Sapar. Bij een nachtelijke aanval op een patrouillebivak stond hij op post en hem werd de linkerarm afgehouden, zodat zijn karabijn viel. Maar hij sloot niet aan op zijn makkers; hij ging op de karabijn staan en verdedigde deze met de klewang in de rechtervuist.

Ook op andere wijze had Oom zorg voor zijn karabijn: hij onderhield hem goed. In het gevecht moest hij erop kunnen vertrouwen. Van een patrouille, die enige weken, in weer en wind, door bergen en moerassen was getrokken, mochten toch de karabijnen gezien worden. Niet dat ze een parade-uiteerlijk hadden, dat heus niet. Er konden best een paar roestvlekken op de kolfplaat zitten en de loop was zijn mooie blauwe kleur wel kwijt, omdat bij de draagwijze, of in de vaardighouding, of met de riem over de linkerhouding horizontaal naast het lichaam, steeds de linkerhand lade en loop omvatte. Maar het inwendige van de loop zag er goed uit en de grendel was ook keurig in orde. Deze dingen, waar het op aankwam werden dagelijks verzorgd, hoe zwaar de dag ook geweest was.

Bovenal echter ging steeds de voortdurende zorg uit naar de klewang. Het zo geliefde wapen, dat niet alleen in het gevecht zo geducht mee kon doen, maar ook van zo onschatbare waarde was bij het trekken door de rimboe en het bouwen van het bosbivak.

Takken van stevig hout, tot ruim twee centimeter dik, werden gewoon eventjes doorgetikt. Waren ze wat zwaarder, dan werd het een slag, waarmee ze geveld werden en het waren al heel aardige stammetjes, die er meer dan één nodig hadden. Bij het houwen van het bosbivak zag je Oom zo een paaltje in de linkerhand boven de schouder houden en telkens een kwartslag omgooien. Dan kwamen er ook vier tikken met de klewang en aan het paaltje was een keurige punt om het de grond in te werken. Dan leek het zo eenvoudig, maar bij pogingen om het na te doen merkte je pas duidelijk, dat je waar vakmanswerk had gezien.

De zachte pisangstammen vormden prachtig materiaal om te oefenen. Zo'n twintig centimeter dikte ging in één slag glad door, maar dat was het ware nog niet. Dan moest de stam nog recht overeind blijven staan. Een heel goed klewangwerker sloeg van rechts naar links, even eronder van links naar rechts en daar beneden nogmaals van rechts naar links en dan stond de zaak nog overeind in losse stukken. Demonstraties hiervan werden er op Java enz. ook wel gegeven en dan gingen de mensen het verhaal geloven van „bij ons op Atjeh”, waar een Atjeher, die met Oom in gevecht was, nijdig zijn hoofd schudde, omdat hij maar niet door de wering kon komen, maar, och arme, het hoofd rolde er gewoon af: Oom had even tevoren zijn hals al glad doorgeslagen . . .

Maar zo iets kon maar niet met een klewang, die net uit het magazijn was ontvangen en model geslepen door de geweermaker. Die had een vrij zwaar lichaam met aan de voorzijde slechts een centimeter breedte voor het scherp toelopen.

Dan kon hij ook niet betoel scherp zijn en ondervond altijd teveel weerstand. Oom begon dus met een vijl te pakken en de zijkanten zodanig bij te werken, dat ze van voor tot achter één vlak vormden, net als een mes. En daarna moest hij van vijlen aan zijn

klewang niets meer hebben. Dan gebeurde alles verder met slijpstenen.

Als de patrouille bij een aloer ging rusten en de posten waren uitgezet ging Oom, als hij zijn sigaretje had gedraaid, maar niet op zijn luie rug liggen. Hij zocht een plekje aan de waterkant en koos een mooi steentje uit, van de goede soort en een juiste vorm. En dan maar slijpen, steentje erlangs, water erover, steentje erlangs, water erover. En steeds weer proberen of de scherpste voldoende was. En gauw was hij heus niet tevreden. Pakte je dan ook zijn klewang en haalde die over de rug van je hand dan werden die dunne, zachte haartjes er glad afgesneden.

Door dat vele slijpen ging het wapen natuurlijk slijten, het werd steeds smaller, dunner en korter. Maar Oom vond hem fijn zo. Hij lapte alle theorieën over 'meer slag in een zwaar wapen' aan zijn laars, *hij* wist uit de praktijk, dat er niets ging boven een gemakkelijk hanteerbare en vlijmscherpe klewang. Kwam dan de inspectie van de officier van wapening met zijn meetinstrumenten en constateerde deze, dat de klewang meer dan vijf centimeter korter was geworden en dus moest worden afgekeurd, dan protesteerde Oom, omdat het nog zo'n beste was. Maar het was nog maar een smal stukje staal en het maatstokje besliste: er moest een nieuwe komen!.....

Het was voor Oom een ogenblik vol sakit-hati ¹⁾, als hij zijn oude wapen inleverde: het afscheid van een vertrouwde vriend.

Want Oom hiëld van zijn wapens . . .

¹⁾ Sakit-hati: hartzeer.

DE DARDANEL

AAN weerszijden van de Hellespont staan de Dardanellen, de forten die de toegang tot Constantinopel, het huidige Istanboel, beheersten en het oude hart van het Turkse Rijk behoedden tegen overvallen.

Het K.N.I.L. kende niet de officiersoppasser, de oppasser-bediende, zoals men die in het Nederlandse leger had. De officier had thuis zijn particuliere bediende en een eeuw geleden nam hij die ook op excursies mee. Bij de patrouilles, zoals die na de Van Heutsztijd kwamen, waren het dwangarbeiders die zijn bagage droegen, zijn kleren wasten en voor hem kookten. Vele moordenaars hebben op soms ontroerende wijze zorg gedragen voor het welzijn van hun toean.

Bij de grote gevechten van vroeger, bij aanvallen op onze konvooikolonnes en de bestorming van bentengs, begaven onze officieren zich wel steeds op de gevaarlijkste plaatsen, doch zij waren steeds temidden, of aan het hoofd van hun onderdeel. Speciale dekking hadden zij niet nodig, hoewel de tegenstander het wel steeds op hen gemunt had.

Toen evenwel de Marechaussee zijn beveiligingswerk binnen de linie ging verrichten en toen later, nadat het grote werk was geschied, de acties kleiner werden en de pacificatie begon, liepen de officieren extra gevaren. Zij moesten spreken met de kamponghoofden en met mensen, die de patrouille ontmoette. Zij moesten in de kampongs rondgaan en controleren hoe de erven verzorgd werden en hoe het geheel eruit zag. Als er op patrouille bij de trein of elders oponthoud ontstond, met afstand tussen de onderdelen, moest de officier even kunnen gaan kijken, zonder de hele afdeling mee te nemen. Als een kampong werd doorzocht na omsingeling, kreeg iedere man zijn vaste plaats en zijn vaste taak, doch de officier moest zich van het ene groepje naar het andere begeven en steeds daar zijn, waar er iets bijzonders voorviel.

Dan werd er wel geprobeerd om hem aan te vallen, dan was het vooral de reuntjong, de Atjehse kris, waarvan het gevaar dreigde. Die was dikwijls onder de kleding verborgen, werd plotseling getrokken en bij voorkeur in de buik gestoken. Daar werd hij dan rondgedraaid, waardoor de darmen werden doorgesneden, een verwonding, waar ook de chirurg niet veel meer aan kon doen; die was trouwens als regel ook veel te ver om redding te kunnen brengen.

Aan dit soort wonden stierf in 1913 de Overste Scheepens, in 1933 de kapitein Schmidt. Atjeh-moorden waren berucht en ze waren vooral gericht op officieren. Elke keer, als er eentje gelukte, had dat ook een kwade terugslag op de rust in het gebied. Daarom hadden officieren bij hun taak een

speciale bewaking nodig: twee soldaten, ieder aan één kant, de klewang getrokken en de karabijn vaardig. De commandant van de patrouille werd behoed voor onverhoedse overvallen, gelijk de hoofdstad van Turkije door de Dardanellen.

Daarom noemde men hen dardanellen.

De naam dardanel is na enige tijd in onbruik geraakt en vervangen door ordonnans, later keerde 'dardanel' weer terug. Slechts de officieren, voor wie het speciaal aangewezen was, hadden twee dardanellen. Dat waren de commandanten van speciale kolonnes en de officieren belast met civiel bestuur. De meeste anderen volstonden met één.

De dardanel hield wel speciaal toezicht op de dwangarbeiders van de toean, een oppasser was hij niet. Bediendenwerk kwam er niet aan te pas. De officier kon hem wel eens een order laten overbrengen en deed dat ook wel, maar een ordonnans was hij niet.

Hij was dardanel, hij was lijfwacht.

De functie van dardanel werd door Oom hoog aangeslagen en hij vermeenderde zijn aanzien ook aanmerkelijk. Maar het was verre van gewoon-maar-een-erebaantje. Het bracht extra verplichtingen met zich en daar werd stipt aan voldaan. De taak was ook zwaar. De officier liep altijd wel meer dan de soldaat in de troep, doordat hij dan hier dan daar moest zijn; daarom had hij geen ransel te dragen. Doch de dardanel liep dat alles mee met bulletjes op de rug.

De officier was overal, waar het erop aan kwam. De dardanel was daar altijd zijn vertrouwdste soldaat, die dan ook heel vaak de kastanjes uit het vuur haalde en het gevaarlijkste of moeilijkste werk opknapte. We zagen reeds dat Nussy, als dardanel van de luitenant Schmidt, steeds voorop ging als spoorzoeker en dat is héél zwaar werk, omdat de aandacht nimmer een ogenblik mag verslappen. Als er een huis moest worden doorzocht, was het als eerste naar binnen gaan het kwalijkste baantje. Vaak deed de dardanel van de luitenant dat als de vertrouwdste en meest ervaren soldaat, die hij bij zich had.

Verkenning van een gevaarlijke helling of een gevaarlijke rivier; er was een man met ervaring nodig: de dardanel was er. Hij had er kijk op en probeerde of het ging, terwijl de troep rustend het resultaat afwachtte.

Doch bij alle extra-vermoeienis, bij alle extra-karwei, extra-ellende, was de dardanel bovenal: lijfwacht. Hij droeg verantwoordelijkheid voor het leven van de toean. Dat stond in geen enkel boekje voorgeschreven, maar iedereen kende hem die verantwoordelijkheid toe en hij aanvaardde die.

Iedereen; ook Tante!

In December 1933 had zich bij Lhong, in het Noordelijkste gebied van Atjeh's Westkust, nogmaals een bende gevormd. Het bericht daarvan kwam in Koeta Radja en er werden direct een paar brigades Marechaussee van Lam Meulò opgecommandeerd. Toevallig was van een andere divisie de kapitein Haga er met verlof. Hij was één der weinige jongere officieren, die nog ervaring tegen de vijand had. Hij was indertijd eervol vermeld en trok er nu weer op uit. Met brigades die hem niet kenden, maar wel met zijn eigen Ambonese dardanel. Bij een nachtelijk stuiten op de bende werd hij dodelijk getroffen door eigen vuur en kreeg zijn dardanel een schot door de arm.

De volgende dag werd aan Tante meegedeeld, dat haar man gewond was. „En de Toean Kapitein?”.

„De kapitein is dood”.

„Nou draait U er dan maar niet langer omheen en zegt U maar gerust, dat mijn man óók dood is. Als de kapitein is gesneuveld, is het onmogelijk, dat mijn laki ¹⁾ nog leeft: hij was dardanel!”

Edoch! de kapitein was dood en de dardanel leefde. Men heeft heel wat moeite moeten doen om Tante aan het verstand te brengen, dat Oom hier geen blaam trof, dat hij er niets aan kon doen en hij dus geen schande over hen had gebracht. Tenslotte zag ze dat ook wel in, maar toch: bleef er voor het gevoel niet iets onbevredigends?

Er zijn vele officieren gesneuveld, maar aan hun dardanellen lag dat niet. Als zij zagen, dat er een schot op de toean werd gelost, zouden zij voor hem springen om de kogel met het eigen lichaam op te vangen. Maar wie kan helpen, als er een schot van grotere afstand komt en toevallig de luitenant treft?

De Overste Scheepens werd in 1913 tijdens een rechtzitting dodelijk verwond door het naast hem zittende landschapshoofd, dat een vonnis, tegen iemand, die zijn zoon had verwond, te laag vond. Hierna werd het hoofd door zijn eigen Atjehse politieagenten neergeslagen, want de Overste Scheepens was bij hen geliefd en gezien, nog meer dan hun eigen mensen.

Bij zo'n moesapat ²⁾ was het hoofd in adatkleding en gewapend, dardanellen van de officieren hoorden er echter niet bij. Maar die vonden dat zelf helemaal niet goed, dat de toean zo maar tussen de Atjehers verbleef zonder dat zij erbij stonden.

Later werd het overal rustiger en was er in de meeste gebieden al jaren niets voorgevallen. Men leefde op de buitenposten dan ook heel gewoon en

¹⁾ Laki: echtgenoot.

²⁾ Moesapat: rechtzitting.

wandelde zo wat rond en ging alleen naar het kampement. Men zou het waanzin hebben gevonden om dan bewaking mee te nemen. Maar toch werd in 1925 in Sigli de kapitein Van der Sluys Veer vermoord, terwijl hij wandelde en in 1933 in Lho Soekon de kapitein Schmidt neergestoken op de honderdvijftig meter tussen zijn huis en het kampement: men kan toch maar niet *altijd* dekking meenemen. . . .

De dardanel had heel vaak bezwaren tegen die opvatting en vele officieren hebben het zachte verwijt te horen gekregen, dat ze vooral niet te ver moesten gaan, als Oom er niet bij was, hoe kon Oom anders zijn verantwoordelijkheid dragen? Maar ze gingen, eigenwijs, tòch wandelen; en alleen. Doch meestal moesten ze, als ze op de passer ¹⁾ liepen, toch bemerken, dat Oom stilletjes op een paar meter achter hen liep, vol aandacht voor een ieder, die in de buurt van de toean kwam. Want de toean was zijn „tangoengang” ²⁾ en zelfs door onverantwoordelijk gedrag van de toean zelf voelde hij zich daarvan niet ontlast. Zijn ervaring op Atjeh had hem ook geleerd, dat plaatsen en gebieden slechts veilig waren, zolang men optrad alsof ze onveilig waren; voorzichtigheid is de moeder van de porseleinkast en de toean alléén op de passer laten rondscharrelen was voor Oom nog veel erger dan een paar oude Chinese pullen in een karbouwenkraal te weten.

Was Oom erbij, als er iets gebeurde, dan wist hij zijn post: daar waar het gevaar voor de toean dreigde. In de nacht van 2 op 3 Mei 1927 wist een bende binnen te dringen in een bivak van een patrouille onder luitenant Harting. Bij de strijd op de Westkust, in de Meungamatvallei. Vooral in de buurt van de luitenant werd het critiek. Van de rechterzijde werden door de moesoeh hevige aanvallen gedaan om de luitenant te bereiken, doch daar kwam nièts langs: daar stond de dardanel, Pesuwarisa! Hij stond daar tot het einde van het gevecht, niettegenstaande zestien wonden. Nu waren dat natuurlijk niet alle zestien zware verwondingen, een aantal was maar net even door de wering heen gekomen en had hem slechts oppervlakkig getroffen, doch in één been had hij toch vier flinke houwen, waarvan er één het kniegewricht had opengelegd en hij had een flinke klap in de andere voet, waardoor ook de grote teen vrijwel was afgeslagen. En dan nog wonden aan linkerhand, aan hoofd en hals. Maar hij trok geen millimeter terug, hij hield zich daar staande op die zwaar gehavende benen en vocht door om zijn toean te beschermen. Hij was dardanel!

¹⁾ Passer, pasar: markt.

²⁾ Tanggoengau: letterlijk „verplichting.”

NUSSY

NUSSY werd als soldaat Ridder M.W.O. 3e klasse, wel het hoogste, dat er te bereiken is. Het Grootkruis hebben er in Indië slechts drie gekregen, de generaals Baron De Kock, Van Swieten en Van Heutsz. Het Commandeurskruis ontvingen de latere generaals Van Daalen en Swart reeds als overste. Verder waren het alleen generaals en kolonels. Want het wordt gegeven aan commandanten van zeer belangrijke acties.

De derde klas stond echter reeds open voor allen. Maar toch waren het vrijwel alleen officieren die ze verwierven, degenen die de belangrijkste taak in de strijd hadden en waarop aller ogen gevestigd waren. Daar beneden waren nog weer de beste kansen voor de onderofficieren en we zagen de latere kapitein Christoffel hem krijgen als onderluitenant. Verder dertien Europese sergeanten en de Ambonees sergeant Salawono. Bovendien is de korporaal Schordell na zijn sneuvelen ingeschreven als Ridder 3e klas.

Slechts twee personen hebben hem gekregen als soldaat: de Menadonese infanterist 1e kl. Pongoh en de Amb. Mar. Nussy. Pongoh kreeg hem op Celebes, waar hij bij de infanterie diende, doch hij was op en top een man van de Marechaussee. Daar had hij zijn vierde klas behaald en daar was hij later als sergeant één van de bekendste brigadecommandanten. Sprak men later over hem, dan had men het over sergeant Pongoh en over het algemeen waren de mensen verbaasd om te horen, dat hij zijn derde klas reeds als soldaat had verdiend.

Anders was het met Nussy. Ook hij is later nog korporaal en sergeant geworden, doch werd er over hem gesproken, dan was het gewoon „Nussy” en men was eerder verbaasd, dat hij later nog die rangen heeft gehad. Want Nussy was op en top het type van de soldaat sadja.¹⁾

Hij heeft in vele gevechten getoond, wat een goed soldaat vermag te presteren. Hij heeft in rustige tijden in en om het bivak getoond, hoe lastig een soldaat soms kan zijn. Dan dronk hij een flinke borrel en omdat er geen vijand bij de hand was, begon hij - maar te vechten tegen de Chinese tokohouders.

Zo ontdekte de toenmalige luitenant Schmidt hem op een gegeven ogenblik bij een infanterieafdeling op Atjeh. Hij was gebust bij de Marechaussee wegens wangedrag en dan moet het wel heel erg geweest zijn, want hij was toen Ridder 4e klas en was jarenlang dardanel geweest bij bekende Marechausseeofficieren als de luitenants Vastenou en Dersjeant en men wist, dat hij in het gevecht een weergaloos soldaat was. Dat wist Schmidt óók en hij

¹⁾ Soldaat sarja: alleen 'maar' soldaat.

was bezig om een colonne te formeren van nog weer de besten uit de Marechaussee. Hij liet Nussy op handslag als Ridder beloven, dat hij zijn gedrag zou beteren en vroeg hem aan voor zijn colonne, waar hij dan de kans zou krijgen om de derde klas te verdienen. Zij hebben daar geen van beide spijt van gehad.

Nussy kreeg de vierde klas in Juli 1902 voor een gevecht van een jaar eerder. Dat was op de Noordkust van Atjeh, in Pidië, waar ontzettend veel gevochten is. Het was het dichtst bevolkte gebied van Atjeh en daar hadden de belangrijkste verzetsleiders zich heen verplaatst, toen Koeta-Radja in onze handen was. Bovenal was het ook het gebied van de Tirò Teungkoes, de hoofden van het geestelijk verzet, die de heilige oorlog predikten. De oude Teungkoe Sjech Saman di Tirò had anders in 1885 samenwerking met de Hollanders aangeboden, maar onder voorwaarde dat de Hollanders tot de Islam zouden overgaan.

De krachtige houding van de Regering uit die tijd blijkt wel uit het feit, dat de minister hieromtrent verklaarde, dat de Teungkoe ook wel in moest zien, dat deze eis onrechtmatig was, omdat er in de Koran staat, dat er geen dwang in de godsdienst mag zijn. En zodoende zijn we dan geen Mohammedanen geworden.

Maar toen was daar de hele streek nog in verzet en vele kampoengs waren versterkt en moesten dan door onze troepen genomen worden. De versterkingen moesten worden geslecht en getracht de bevolking zich er weer rustig te laten vestigen, waarbij ze dan voortdurend moesten worden beschermd tegen aanvallen van de bende. Zo zien we dan bij de bestorming van een redoute in de sterk bezette Noordrand van kampong Lho Mé, Nussy met de Javaans Marechaussee Kartosemito als eersten naar binnen springen en het handgemeen aangaan met de tegenstander, en daar het Ridder voor krijgen.

Maar hij deed ook wel méér in die dagen. Zo vertelt de Riddermutatie van de Amb. Mar. Mairuhu, dat hij op 31 December 1901 met de brigadecommandant, de sergeant Heijnen, en met Nussy het eerst op de zuidelijke borstwering van de versterking Koeta Blang Djeurat komt, waar hij, door twee klewanghouwen zwaar gewond, niettemin in de benteng springt en met veel dapperheid deelneemt aan het gevecht met het blanke wapen en zich pas daarna laat verbinden, waarbij hij door grote onverschrokkenheid en beleidvol gedrag een uitstekend voorbeeld heeft gegeven aan zijn kameraden.

Dus Nussy heeft ook dáár zijn nummertje wel behoorlijk weggegeven en Koeta Blang Djeurat was heus geen kinderspel.

Het was ook op Atjeh's Noordkust, doch wat Oostelijker, in Peusangan.

Er hadden zich daar vele uitgewekenen verzameld en een zware versterking aangelegd. Deze stond op een heuvelrug van een dertig meter hoog. Een stevige borstwering achter een steile buitengracht, dan dááromheen nog vijf hoge bamboepaggers met bamdoedoeri, bamboe met zware stekels. Daartussen en er rondom nog randjoes, voetangels van aangepunte bamboestokken, het neerspringen van een pagger of in de gracht betekende een onpleizige dood. Alleen in het Zuiden en in het Oosten leidde er een pad heen, waarop geen randjoes waren aangebracht.

De juiste plaats en de indeling van de versterking waren aan onze zijde niet bekend. Alleen wist men, dat hij er wàs en dat hij dus weg moest. De kapitein van der Maaten besloot hem te verkennen en zo mogelijk te nemen. Hij rukte daarvoor uit met acht brigades Marechaussee, een sectie Infanterie en een paar geniesoldaten met dynamietbommen, benevens een stel dwangarbeiders met stormladders en karbouwenhuiden om over randjoes te leggen. En een ambulancegroep natuurlijk. Er waren zeker verliezen te verwachten.

Men kwam ongemerkt in de buurt van de versterking en ongemerkt werd deze verkend. Het was duidelijk, dat het een zware opgave zou zijn, vooral omdat er geen artillerie bij was. Doch kapitein van der Maaten en kapitein Webb, die ook meedeed, wisten dat ze een uitmuntende troep bij zich hadden en er werd tot de aanval besloten. Deze zou plaatsvinden langs de paden, dus van het Zuiden en Oosten. Aan de Noordzijde sloot de infanterie af, in het Westen twee brigades Marechaussee, twee brigades werden reserve en met vier werd de aanval ingezet: drie in het Zuiden en één in het Oosten.

Men kwam, nog altijd onopgemerkt, tot dicht bij; toen gaf kapitein Webb het sein voor de aanval. Het zich moeizaam door de versterkingen heenwerken begon. De sergeant Heijnen, die in deze tijd bezig was zijn M.W.O. 3e klas te verdienen, had met zijn vijfde brigade het zwaarste punt, maar hij werkte zich het snelst voorwaarts met slechts een paar man van de brigades naast zich. Ze hadden stormladders nodig. De dwangarbeiders durfden deze niet naar voren te brengen. Geen nood: de marechaussees haalden ze zelf. Door de randjoes werden Heijnen en een aantal soldaten gewond; ze zetten door. Alles onder hevig vuur van de vijand, waarop ze zelf maar weinig antwoord gaven. Een geluk dat de vijand op een aankomende troep als regel te hoog schoot!

Een paar mensen uit de versterking wisten te ontkomen. De afsluiting sloot niet erg aan; daarvoor was hij te dun. Er werd daar een brigade van de reserve heen gestuurd. De andere brigade was al vrij direct na het begin onder luitenant Burger in het Zuidoosten ingezet. De geniesoldaten wierpen

een paar dynamietbommen in de versterking. De vijand handhaafde zijn hevig verzet en bracht zelfs een vaatje kruit tot ontploffing, waardoor vijf man werden gewond. De onzen drongen door tot aan de bastions. Ook daar stond de brigade Heijnen weer voor het moeilijkste punt, maar hier was het, dat hij met Nussy en Mairuhu de zwaar bezette borstwering beklom en verder naar binnendrong.

Tegelijkertijd verdient op het andere gedeelte de Ambonees marechaussee Rumpuing zijn Willemsorde, door als eerste binnen te dringen, met direct bij hem de luitenant Burger en de korporaal Mokosolang.

Het werd een bloedig handgemeen daarbinnen. De vijand wist van geen overgave. Allen hadden zich gewijd tot sjahid, geloofsmartelaar en vochten tot de dood erop volgde. De luitenant Burger zag, hoe zwaar Mairuhuh gewond was en hoe dapper hij zich toch weerde. De luitenant trok hem terug om hem naar de ambulance te laten gaan, doch Mairuhu rukte zich los en stortte zich weer in het handgemeen: een marechaussee vecht tot de vijand is verslagen of hij er zelf bij neervalt. Zover was het nog niet met hem. Dat kwam later in 1908; toen is Mairuhu in het gevecht gevallen om nooit weer op te staan.

De verovering van Koeta Blang Djeurat was een zware opgave, maar de kapiteins hadden terecht hun vertrouwen in deze keurtroep gesteld. De vijand liet in de versterking negenenzeventig doden achter, vrijwel allen gevallen in het handgemeen.

Zo was Nussy in die tijden, dat de vijand in zijn versterkingen moest worden aangegrepen: de man die vooraan was bij de bestorming en in het handgemeen, de man die een scherp oog had voor de zwakke plekken in de hindernissen en daar onmiddellijk zelf doordrong.

Benteng na benteng werd genomen en de marechaussee bleef uiterst actief. Er werd geen gelegenheid geboden tot het bouwen van nieuwe. De kampongstreken kwamen geheel onder onze contrôle en de meeste verzetlieden gaven het op. Zij kwamen zich melden en gingen weer hun sawahs bebouwen. Een aantal onverzoenlijken bleef in de strijd volharden, doch zij waren gedwongen zich in de rimboe terug te trekken en kwamen alleen geregeld in de bewoonde streken om leeftocht op te doen; gelegenheden waarbij zij telkens en telkens weer verliezen leden. Maar zij bleven een groot gevaar. Zij brachten immers steeds weer onrust en waren altijd een aantrekkingspunt voor degenen, die kwaad in de zin hadden. Zeer vaak ook werden lieden, die met het bestuur op behoorlijke voet stonden, op dikwijls zeer afschuwelijke wijze, door hen vermoord, teneinde schrik te verspreiden onder de bevolking en deze bang te maken om met ons samen te werken.

Dit kon niet geduld. Atjeh moest weer rustig en welvarend worden. Dus moesten die benden worden gepakt. En daarvoor moesten onze troepen naar de plaats, waar zij zich bevonden en dus trokken patrouilles ook de bergen in en door bos en moeras. Stil en geluidloos werd er dagenlang gemarcheerd en gespeurd naar sporen. Als er dan een spoor werd gevonden, beet men zich er in vast. Het moest gevolgd worden tot de schuilplaats van de bende was gevonden. Dan moest de bende worden omsingeld en gevangen genomen of bij verzet worden neergelegd. Meermalen werden ze gesommeerd tot overgave. Als regel werd echter de dood in de strijd verkozen.

Zo gezegd klinkt het alles heel eenvoudig, maar de benden verborgen steeds hun sporen. Zij maakten valse sporen ter misleiding en zetten steeds posten uit om te alarmeren en de bende de gelegenheid te geven tot vluchten, terwijl meestal de voornaamste leider op enige afstand van de anderen verbleef, zodat hij bij de overval de meeste kans had om weg te komen. Het was steeds een kwestie van list tegen list.

Ook hier toonde Nussy zich een waar meester in het vak. Anders zou Schmidt er ook niet zoveel prijs op hebben gesteld om hem bij zijn colonne te krijgen. Nussy was dardanel geweest bij Vastenou en Dersjant, vermaarde patrouillecommandanten, die schitterende resultaten hadden geboekt. Daar zal Nussy het zijne ook wel toe hebben bijgedragen, want hij maakte er naam als een geweldig spoorzoeker en een prima man bij de overval. En spoorzoeken is niet eenvoudig, vooral niet als de sporen zorgvuldig zijn weggewerkt.

Toen kwam Nussy te lang in plaatsen, waar de onvermoeide ijver van onze troepen reeds rust had gebracht en hij ging met zijn Chinezen vechten. Hetgeen verboden was, want de Chinezen hoorden ook tot de bevolking, die beschermd werd. Dit is een feit, dat wel even vermelding verdient, aangezien velen denken dat het anders was. Zo schrijft het bekende Amerikaanse blad Life nog in Januari 1952 een mooi verhaal over het spel „Main Tjina”, dat zo in onze koloniën en op Malakka gespeeld zou zijn in het tijdperk, dat wordt aangeduid met „nog niet zovele jaren geleden”. Wat „Main Tjina” is? Luister naar „Life”:

Als er enige van die oude, doorlooide kolonialen bij elkaar zaten en er kwam een Chinees aan, dan werd er gewed of het aantal geldstukken, dat hij bij zich had even of oneven was. Vervolgens werd de Chinees doodgeschoten en zijn geld geteld. En toen er eens iemand met kennelijk progressieve ideeën opmerkte, dat ze de Chinees toch ook best in leven konden laten, zeiden ze, dat deze wijze meer zekerheid gaf en dat ze er zo ook meer lol in hadden.

Een pràchtverhaal! en hoevele lezers zullen het ook wel geloofd hebben?

Want ook *wij* kenden het vroeger wel; dan werd het verteld aan de „baroe”, de nieuweling in de Oost en de lol ervan was om te zien of hij zo stom zou zijn om het te geloven. Er er wàren er van dezulken! Maar dan hadden ze toch wel heel weinig begrip van de oude bouwers van het land. Alleen al het idéé: centen te graaien in de zakken van een doje Chinees!

Niks hoor! zelfs een Nussy draaide de provoost in, als hij de Baba Tjina een haal gaf.

Toen kwam hij bij de colonne Schmidt.

De luitenant Schmidt had zijn sporen op Atjeh reeds behoorlijk verdiend. Eerst had hij de Oranje-Nassau gekregen en later de M.W.O., terwijl hij wel zowat de beste kenner was van de taal en het volk. De bevolking had groot vertrouwen in hem en daardoor had hij ook altijd de beste inlichtingen van allemaal.

Thans kreeg hij opdracht om met twee brigades Marechaussee de rondom Tangsé zwervende benden onschadelijk te maken. Er was een bende van Peutoeha Gam Masén, een kleine, zeer beweeglijke troep. Er was een grotere bende van Teukoe Dagang, een der hoofden van Tangsé. Maar bovenal ging het om de Tirò Teungkoes met hun grote aanhang.

Van de vier zoons van Teungkoe Sjech Saman di Tirò was de oudste, tevens de opvolger, in 1896 gesneuveld als commandant bij de verdediging van Aneu Galong. Een tweede, Tgk. Lambada was gesneuveld in een gevecht met een patrouille onder de luitenant Darlang. Thans leefden nog Tgk. di Boekét en Tgk. Majét. Zij hadden om zich heen nog vele invloedrijke personen: de afstammeling van de profeet, Habib Teupin Wan, die als een heilige werd vereerd, en verder vele verwanten, waaronder Mohamedaanse schriftgeleerden en familieleden van Teukoe Oemar en andere belangrijke hoofden. Er waren in de buurt nog minstens tweehonderdvijftig verzetslieden en Schmidt had, zichzelf inbegrepen, eenenveertig militairen benevens vijfentwintig dwangarbeiders als dragers voor de patrouilles ter beschikking.

Ook elders waren nog wel belangrijke geestelijke verzetsleiders, doch de Tirò Teungkoes stonden verreweg het hoogst in aanzien. Generaal Swart zou het liefste hun onderwerping zien. Altijd en overal voelde hij het meest voor breken van het verzet zonder bloedvergieten. Dus probeerde hij nog éénmaal hen ertoe te brengen de strijd op te geven en daarvoor schreven de drie voornaamste Atjehse hoofden hen een brief. Het waren twee leden van de Sultansfamilie, de Toeankoes Machmoed en Radja Keumala, benevens Panglima Prang Polim, de vroegere legeraanvoerder van de Sultan, die zich tenslotte had gemeld bij kapitein Colijn. De Teungkoes bespraken

de brief, doch besloten tot het einde te vechten; met hen zou geschieden naar Allah's wil.

Later, toen zijn taak bijna was volbracht, zou Schmidt ook nog iets dergelijks proberen. Toen was nog slechts over Teungkoe Tjhi Ma'at di Tirò, de zoon van de bij Aneu'Galong gevallen Tgk. Mat Amin. Toen zijn Vader viel, was hij een zuigeling, in 1911 dus vijftien jaar. Hij was opgegroeid bij zijn ooms in de bergen, trekkend van schuilplaats tot schuilplaats, steeds achtervolgd door de brigades, die van geen ophouden mochten weten, omdat er rust móest komen in het land.

De jonge Tjhi Ma'at kwam alleen te staan met nog maar een paar overgeblevenen van het geheel. Toen stelde hij zich onder de hoede van Teukoe Dagang, die nog altijd de dans had weten te ontspringen en die zich niet bij Schmidt durfde te melden, omdat deze eens verklaard had, dat hij hem zou begraven naast een hoofd, dat door hem vermoord was. En toen werd alle actie van de colonne Schmidt op hen gericht.

De sporen van fourageurs werden ontdekt en gevolgd, de schuilplaats werd overvallen, de bende verloor twaalf man en twee vuurwapens. De hoofden ontkwamen. Maar de broer van Teukoe Dagang wist nu, dat het spel was afgelopen en hij meldde zich met zes volgelingen.

Teungkoe Tjhi Ma'at en Teukoe Dagang zetten door.

Het stuitte Schmidt tegen de borst om al zijn streven er op te moeten richten om deze dappere jongen te doden, deze laatste telg uit dit roemrijke geslacht van Mohammedaanse wetgeleerden en strijders voor het geloof. Doch met een levende Tirò Teungkoe in de binnenlanden zou het brengen van rust en orde in Atjeh onmogelijk zijn. Schmidt vroeg en kreeg toestemming om nog eens te trachten hem zich te laten onderwerpen.

Hij had daarvoor een betrouwbare tussenpersoon nodig. De rechtsgeleerde raadsman van de moesapat, de inheemse rechtbank, in Sigli raadde hem aan zich te wenden tot een tante van de jongen, de weduwe van Teungkoe Asan Oeleë Toetoeë. Schmidt aarzelde om dit te doen. Hij vreesde, dat zij zou weigeren om met hem in verbinding te komen, daar haar man pas enige maanden tevoren door zijn brigades was neergelegd. Maar Teungkoe di Teupin Radja zei hem, dat er geen sprake van was, dat zij hem dat kwalijk nam: „... dat haar echtgenoot in de heilige strijd is gevallen was zijn eigen vrije wil; u was slechts het werktuig in Allah's hand, dat hem het paradijs deelachtig deed worden”.

Schmidt schreef een briefje en de Teungkoe bracht het aan de vrouw. Zij kwam bij de luitenant, een eerbiedwekkende Atjehse vrouw, reeds op leeftijd.

De oude dame verklaarde zich bereid om met de jongen te gaan praten

en er werd overeengekomen, dat terwijl zij de bergen in trok, er geen patrouilles die richting op zouden gaan. Zij ging en kwam na korte tijd terug; zij had niet hoeven te zoeken. Er waren genoeg Atjehers die wisten, waar hij verblijf hield, maar zelfs Schmidt kreeg het bericht niet van hen, het verraden van een heilig man als een Tirò Teungkoe is een zonde, die men niet straffeloos kan begaan.

Dàt was het antwoord: Teungkoe Tjhi Ma'at zou het verzet voortzetten. Zijn Vader was als geloofsgetuige gevallen, hij zou in diens voetstappen treden. Allah's wil zou geschieden.

De jonge Teungkoe toonde zich daarmee een vaardig lid van de Tiròfamilie.

Zo waren de tegenstanders: dapper en onverzoenlijk, bereid tot de dood. En hun gebied was het zware bergland rondom Tangsé. Ten Oosten van de valleien van Tangsé en Geumpang tegen de hellingen van de Goenoeng Alimon en de Peuët Sagoë op, ten Westen in het stroomgebied van de Kroeëng Seukoeleh. Daar waren de bergen niet zo hoog, doch wie ooit in dat terrein is geweest, weet dat er weinig streken zijn, waar het zwaarder en moeilijker begaanbaar is.

Een paar jaar tevoren had Schmidt eens in een rapport geschreven dat het zoeken naar verzetslieden in die streken geleek op het zoeken naar de naald in de hooiberg. Zijn chef had er kalm naast gezet: „Met het verschil, dat een naald niet eet”. Daar zat het ook in. De tegenpartij moest in het terrein zelf voedsel planten en dan geregeld op zijn ladangs terugkomen en hij moest ook telkens voorraden aanvullen vanuit de bewoonde streken. Men moest te weten zien te komen, waar dat gebeurde en dan achter de sporen aan. Het weten, waar het plaats vond, was het werk van Schmidt zelf met zijn inlichtingendienst; voor het zoeken en volgen van de sporen had hij uitgelezen soldaten: Nussy, Kamagi, Palianan. Het was ook zeker geen werkje, dat zo maar éventjes kon worden opgeknapt.

In de omgeving van Paja Bakong heeft de toenmalige luitenant Behrens ook een soortgelijke actie met veel succes gevoerd. De colonne Schmidt staat evenwel bekend als het mooiste voorbeeld van de patrouillegang tegen in het terrein verscholen denden. Hij staat ook bekend, omdat de resultaten zo snel werden behaald: in twee jaar tijds waren de Tirò Teungkoes met hun bende volkomen verdwenen. Toen is er nog een jaar gespeurd naar Tengkoë Dagang, doch die heeft laten zien, dat ook voor de allerbeste patrouilles het succes nooit verzekerd is.

Het was slechts twee jaar, maar wat is dat eigenlijk niet een lange tijd voor de man, die in het zware terrein, geteisterd door moesons en ontberingen, doorlopend levend op de toppen der zenuwen, zwoegt en ploetert en zoekt . .

De eerste maanden was het in hoofdzaak het in werking stellen van de inlichtingendienst en er werden slechts enkele korte patrouilles gelopen, die niets opleverden. Toen kwamen er aanwijzingen omtrent Peutoeha Gam Masén. Men rukte uit naar het steile rotsterrein richting Kroeëng Seukoeleh. Daar vonden de spoorzoekers het „bekas” ¹⁾ van neushoornjagers en die waren er bij de bende. Het werd gevolgd. Dat was een uiterst gevaarlijk bedrijf, aangezien er dan onderweg valbomen zijn opgesteld, want daarmee worden de neushoorns gejaagd. Die moeten ontdekt worden en onschadelijk gemaakt, maar dat was Nussy en zijn makkers wel toe te vertrouwen. Doch deze sporen brachten niets op en gingen weer richting Tangsé. Daar vrij dicht bij huis kreeg men nieuwe te pakken. Er werd uit 'gelezen' dat het van een vijftal bepakte Atjehers was. Dus allicht waren het fourageurs. Daar moest men achterheen, maar de vivres raakten reeds op.

Eén brigade werd teruggestuurd, met de andere doorgedaan. Op actie ging men bij voorkeur met meer dan één brigade, ook al dacht men het met één wel af te kunnen. Twee gaf altijd betere gelegenheid een stukje terrein af te sluiten en als er gewonden kwamen of, zoals nu, een dreigend tekort aan eten was, kon er altijd een brigade worden teruggestuurd.

Een dag later kwam men bij de Kroeëng Seukoeleh. De afdaling daar was reeds niet zonder levensgevaar. De soldaten moesten langs zo'n helling met de zwaar bepakte veldzak op de rug, die de man steeds achterover dreigde te trekken en dan nog met een karabijn en klewang, die bij zo'n klauterpartij maar uiterst hinderlijk zijn. Maar de grootste prestaties werden geleverd door de dwangarbeiders, die daar langs moesten met hun draagstokken, aan iedere kant een flinke vracht.

Aan de overzijde van de rivier was een ladang. De rivier zelf was snelstromend en verraderlijk. Het zou niet de eerste keer zijn, indien er in de Kroeëng Seukoeleh een soldaat verdronk en ook de laatste niet. Doch een stel uitgelezen mensen kwam er veilig over en omsingelde de ladang. Ze troffen daar een oude vrouw, een kind en een man, die zich gevangen liet nemen. Hij was niet uit die streken doch van de Westkust en ook was hij niet vrijwillig bij de bende. Anderhalf jaar tevoren was hij de bergen ingetrokken om rotan te zoeken. Hij was op de bende van Peutoeha Gam Masén gestuit en gedwongen zich aan te sluiten. Nu was hij ook bereid om

¹⁾ Bekas: spoor.

inlichtingen te geven. Peutoeha Gam Masén was nog drie dagen verderop. Er was echter geen eten meer, de patrouille moest terug. De bende zou de ladangman echter missen en gewaarschuwd zijn.

Terug in Tangsé werd er weer getracht inlichtingen omtrent de Tirò Teungkoes te krijgen, ze kwamen niet. Na enige weken werd dus besloten om toch maar naar de ladang van Peutoeha Gam Masén te zoeken. Hij kon best terug zijn, tenslotte moest hij eten. De patrouille rukte uit met de gevangene als gids, terwijl zoals gewoonlijk één van de hoofden uit het gebied ook meeging. Des avonds werd er afgedaald naar een aloer om bivak te maken. Men kwam bij iets met loodrechte wanden en kon niet verder. En met de invallende duisternis was het ook uitgesloten die gevaarlijke helling weer op te komen. Brandhout om te koken was er niet, plaats om een tent op te zetten helemaal niet en het werd zonder eten een nacht lang zitten op de koude stenen in een motregen. Dan was het niet prettig in het gebergte en er werd flink kou geleden.

Het teruggaan naar boven kostte de volgende dag drie uren en daarna werd de tocht voortgezet. Maar de gevangene herkende niets in het terrein. Tien dagen ging het voort en nogmaals moest er een nacht worden doorgebracht zonder dat er bivak kon worden gemaakt. En weer naderde het einde van de etensvoorraad. Doch toen kwam de gevangen gids in bekend terrein en even later waren er zelfs verse voetsporen: warme bekas

Dan stukt even de adem en slaat het hart een tikje sneller . . . dan zijn meteen alle vermoeienis, alle doorleden ontbering vergeten . . . dan snuift en rekt zich de brigade als een jonge, driftige jachthond, die het everzwijn ruikt . . .

Weer moest de rivier worden overgestoken. Het was lager terrein dan de vorige keer en dus was hij nog dieper. Er werd een zware rotankabel overgebracht en daar kwamen allen veilig langs, waarop het uiterst behoedzaam naar de lading ging. Daar ontdekte men een man en twee vrouwen, bezig met het verzamelen van ketella, een soort cassave. De Amb. sergeant 2e kl. Van Drongelen maakte met zes man een omtrekking en de rest zette de rand af, zodat de zaak na een half uur was ingesloten.

Nu werd de man gesommeerd tot overgave, maar hij trok zijn reuntjong, de Atjehse kris, en wierp zich op de twee voorste Marechaussees, de dardanellen van de luitenant. Nussy schoot en Enoch werkte af met de klewang. Door de moedige aanval schiep hij haast nog een kans om te ontkomen, maar nu was Peutoeha Gam Masén neergelegd. Zijn volgelingen waren niet aanwezig. Dat was evenwel niet zo erg. Na het vallen van de leider was er altijd een goede kans, dat zij zich zouden komen melden.

Hierdoor was het eerste belangrijke succes behaald na bijna vier en een

halve maand. Aan eigen zijde was de sergeant von Gilsa voor een tijdje buiten gevecht, want bij de aanval op de ladang was hij met zijn voet achter een wortel blijven haken en had zijn knie verzwikt.

Na thuiskomst was het drie dagen rust, toen heel korte patrouilles, doch al na twaalf dagen ging men weer op groot wild uit. Nu op de Tirò Teungkoes. De berichten waren niet nauwkeurig, doch ze gaven aan dat de fourageurs in een bepaalde richting trokken en dat op de paden van Tangsé en Geumpang naar de schuilplaats ladangs met wachtposten waren, terwijl er ook posten stonden op paden naar de Noordkust, vanwaar ook wel werd gefourageerd. Dit gaf aanwijzingen voor de richting, waarin gezocht moest worden. En er mocht aangenomen worden, dat bij het kappen langs de bergrand ten Oosten van Tangsé de paden moesten worden gekruisd.

Met een grote omweg werd daarheen getrokken en begonnen met het moeizame werk en op de vijfde dag werd er inderdaad een belopen pad gevonden. De zesde dag stond men na een half uur al voor een ladang. Dat was een teken, dat men op de goede weg was. Nu mochten de mensen daar niets bemerken en in een grote boog werd er omheen getrokken. Die paar man daar waren natuurlijk onbelangrijk, doch ze maakten wel, dat men uiterst voorzichtig moest zijn. Het vallen van een steen bij zo'n gelegenheid kan alles doen mislukken. Vele stenen liggen maar losjes daar langs die bergwanden en er moesten een goede zestig mensen langs. De dichte begroeiing maakte het voortgaan niet gemakkelijk, maar was verder toch ook wel weer een voordeel.

Men kwam achter de ladang weer op het pad en toen ging het dan naar de schuilplaats van de hoofdleiders van het verzet. Er kon hevige tegenstand worden verwacht.

Onderweg stuitte de spits plotseling op een zetal met blanke wapens gewapende Atjehers, die zakken rijst vervoerden, maar net rust hielden. Zij verdwenen als opgeschrikte herten langs de steile helling in het diepe ravijn. Nu moest er dan ook snel worden voortgegaan, opdat zij niet zouden kunnen alarmeren. De troep was echter in het voordeel, want die had het pad, terwijl zij in het steile ravijn zaten.

Twee uur later was er een splitsing van paden, beide werden ze verkend en dat in Oostelijke richting gekozen. Het daalde af naar de bedding van een aloeë, een beekje, en daar waren bladeren gekapt voor dakbedekking, het teken dat men vlak bij de schuilplaats was. Dwangarbeiders en veldzakken werden hier met een paar man dekking achtergelaten.

Toen ging het voetje voor voetje voorwaarts en plotseling stootte de spits op vier gewapenden, die hout aan het zoeken waren. Het werd attakeren, twee werden er neergelegd, maar de schuilplaats was gealarmeerd en de voorwaarts rennende militairen werden met vrij hevig geweervuur ontvangen.

Vooraf de spits onder sergeant Molier deed kranig werk. Hevig vuur kwam er vanaf een steile waterval. Nussy, Gomies, Liklikwatil, Enoch, Kamagi, Paliaman en Oesoel klommen er tegenop en maakten er de tegenstanders onschadelijk. Driemaal werd er een karabijn M. 95 op Nussy gericht, driemaal weigerde hij. Van vijf pas afstand werd er op de Amb. Mar. Gomies geschoten en er werd gemist. Over geluk viel niet te klagen. Hier vielen enige belangrijke onderaanvoerders, de zoon van Habib Teupin Wan, een kleinzoon van de oude Tgk. Sjech Saman di Tirò en nog twee vrij aanzienlijke Teungkoes.

Aan de andere kant van de schuilplaats attakeerden de Amb. Marechaussees Raoe en Sopakoea tegen een steile heuvel, van waaraf zij beschoten werden. Zij legden drie man neer en maakten een Beaumontgeweer buit. Ook de overigen deden hun werk en in het korte gevecht sneuvelden elf vijanden en werden er drie geweren en een voorraad blanke wapens buitgemaakt. Maar de twee voornaamste Teungkoes, Tngk. Tjhi Majét en Tgk. di Boekét waren verdwenen. Daarom werd de achtervolging ingezet in de richting, waarin de meeste geweerdragenden waren gevlucht.

De volgende dag haalde de spits om elf uur een groepje in; de overigen waren kennelijk doorgelopen. De mensen werden aangeropen, doch zij gingen op de vlucht en het werd weer attakeren. Drie bendeleden werden er neergelegd, een geweer M. 95 en een revolver veroverd. De Amb. sergeant 2e kl. van Drongelen, Nussy, Gomies, Enoch en Kamagi deden een levensgevaarlijke afdaling langs een steile wand. Dat leverde hun de M. 95 op en zij kregen een klein jongetje te pakken.

De jongen bleek een zoontje te zijn van Tngk. Tjhi Majét, de belangrijkste van allen en hij vertelde in zijn onschuld van alles aan de luitenant. Zijn Moeder was bij de overval de enige vrouw geweest, die gewond werd; dodelijk. De luitenant wilde haar verbinden, zij verzette zich hevig. De ongelovige moest van haar afblijven. En zij stierf, terwijl de luitenant er hevig ontdaan en met de hand aan de bamboehoed, stram in de houding, bij stond. Het was het einde van een heldin!

Later kwam nog het bericht dat ook Tgk. di Boekét aan bekomen verwondingen was overleden en dat bleek juist te zijn.

De Tirò bende had een zeer zware klap gehad.

Dit succes was geboekt in Mei. Er volgden drie maanden, waarin niet zoveel bijzonders gebeurde al werd er wel het nodige gedaan. Het kwam zelfs nog tot een treffen, waarbij T. Dagang enige mensen verloor, waarna hij op afschuwelijke wijze een drietal mensen, dat van spionage werd verdacht, deed vermoorden.

Enige leden van de Tirò bende, waaronder een paar belangrijke Teungkoes, kregen er genoeg van en kwamen zich melden.

Tenslotte kwam er dan in Augustus weer een bericht, dat een van het Noorden gekomen bende wilde fourageren en zich dan in verbinding stellen met Tgk. Tjhi Majét. Het hoofd van de kampong, waar ze zouden komen, was luitenant Schmidt zeer toegedaan en vertelde het hem. Maar hij kon de rijst niet missen. Schmidt wilde hun sporen hebben en zonder rijst zouden ze nooit naar de Tirò Teungkoe durven gaan. Dus betaalde de luitenant de rijst voor de tegenpartij.

In die dagen liet hij eerst uitlekken, waar hij heen zou gaan, maar gaf dan natuurlijk precies een andere richting aan. Toen ging men zoeken; het was zeer droog en de sporen waren daardoor erg onduidelijk. Toch werden ze gevonden. En de onovertroffen spoorzoeker Nussy zag op de derde dag plotseling een Beaumontgeweer op zich gericht. Hij schoot het eerst en ook een paar anderen deden mee, doch vier man vluchtten en er was er slechts één van gewond. Deze wachtpost had zijn werk gedaan. Men kwam aan de schuilplaats en de bende was weg. Nog twaalf dagen werd er naar sporen gezocht, maar nu waren het hevige regens, die alles wegvaagden.

Tot 24 Augustus werd er gezocht en op de 26e werd er alweer uitgerukt op zoek naar T. Dagang. Men vond de schuilplaats boven op een steile tjit, een kleine berg. Nussy, als voorste man, stak zijn hoofd boven de rand en stond voor een man met een Beaumont. Met één schot legde hij hem neer. Alles attackeerde. Sergeant Molier kreeg een man met een donderbus te pakken en Nussy en Paliaman namen nog drie man voor hun rekening. Drie anderen vluchtten, tesamen met drie vrouwen echter, daarom werd er niet geschoten. De leiders waren er niet en een deel van de bende was uit. De gesneuvelden waren onbelangrijke bendeleden, maar een buit van twee vuurwapens telde toch wel mee.

Toen kwam het eind van de vastenmaand en Tgk. Majét moest een kandoeri, een feestmaaltijd, houden. Daar moest een rund bij worden geslacht en er werd uitgerukt om de sporen daarvan op te zoeken. Op Konin-ginnedag ging men op stap, op 2 September vond Nussy een voetafdruk

en toen hij met een stokje wat blad van het pad afhaalde, was daar een prent van een runderhoef. Over de hele weg waren de sporen zorgvuldig weer met bladeren bedekt. Tevens was er af en toe een boog beschreven om achtervolgers op een dwaalspoor te brengen. Het volgen was uiterst moeilijk, maar Nussy, Kamagi en Paliaman lieten zich niet misleiden. En in de middag van de volgende dag kwam men op een punt, waar ze verder niet waren verborgen. Om half vijf stond de patrouille voor een ladang, waar in een grote boog omheen werd getrokken en om half zes werden er stemmen gehoord en kwam de schuilplaats in zicht. Ongezien kon men er niet naar afdalen. Maar het liep tegen donker en er was haast geboden.

Snel moest er een omtrekking worden gemaakt en Nussy kreeg daarvoor het commando over zes van de besten: Gomies, Kamagi, Womor, Paliaman, Liklikwatil en Rampisela.

Alles liep goed, totdat er een Atjeher van de ladang kwam langs het pad, waar de patrouille zat. Hij had een sabel bij zich en sergeant Molier kreeg met Enoch opdracht hem met de klewang geruisloos neer te leggen. Maar een paar soldaten dachten, dat de man niet gezien was, werden zenuwachtig en gingen schieten. De schuilplaats was gealarmeerd en het geval was bedorven. De bende vluchtte en schoot nog even op de patrouille, die nu aanstormde. De achtervolging had weinig resultaat. Alleen Nussy legde nog een man neer en bij het schieten bleken twee vrouwen gesneuveld te zijn.

Het belangrijkste was evenwel, dat Nussy meldde, dat er een zwaargebouwde man met een zwarte jas aan en een koepiah op, het hoofddekse van voorname Atjehers, in een andere richting was gevlucht dan de rest. Hij had slechts drie volgelingen bij zich en ook een karabijn. Het was waarschijnlijk Tgk. Tjhi Majét.

De volgende ochtend werd er dan ook gezocht naar de sporen van dit viertal en na lang speuren werden ze gevonden. Toen dus er achterheen, maar ze waren zeer listig verborgen en meermalen waren de vluchtelingen langs zulke steile hellingen gegaan, dat ze vermoedelijk verwacht hadden, dat de patrouille hen daar niet zou kunnen volgen. Die volgde echter wel, al verloor de trein met de dwangarbeiders heel wat tijd.

Op de tweede dag van deze achtervolging ontdekte Nussy een man, die op een helling zat te rusten. Hij dook weg en waarschuwde. Sergeant von Gilsa maakte met een paar van zijn beste mensen een omtrekking en de spits besloop de helling. Toen schoten Nussy en Enoch de man neer en er werd geattakeerd. Daarbij werden alle vier de vluchtelingen neergelegd; nog twee ervan door Enoch, waaronder ook Tgk. Tjhi Majét di Tirò.

Diens lijk werd meegenomen en de bevolking van Tangsé liep uit naar

de begrafenis. Het verband en de doeken, waarin het lijk was gewikkeld, werden in honderden stukjes gescheurd en meegenomen als heilige reliquiën.

We mogen aannemen, dat nog heden ten dage en tot ver in de toekomst deze stukjes goed zullen worden megedragen als zeer kostbaar amulet.

De Tirò Teungkoe was een heilig man.

De bende had zware klappen gehad. Toch bleef er een veertigtal onverzoenlijk en sloot zich aan bij de bende van T. Dagang en bij die van T. Haroen, die op de Noordkust opereerde. Het zoeken ging dus door, maar maandenlang bleef succes uit. Pas op 25 December legde de brigade Von Gilsa twee man neer, waaronder een der onderaanvoerders van T. Dagang.

Toen kreeg luitenant Schmidt opdracht om een tocht te maken naar Pameuë en daar de toestand na te gaan. Het was een prachtige vallei, diep in het binnenland en zeer moeilijk te bereiken. In 1913 werd daarheen de beruchtste 'hongertocht' van Atjeh gehouden, een patrouille waarbij velen zijn omgekomen. En ook deze ervaren woudlopers kwamen nu in het gevaarlijke terrein langs de rivier terecht en het werd eerst minder eten en toen drie dagen helemaal geen eten. Maar daarna kwam Pameuë en had een bijzonder soort rijst, extra lekker en er werd extra veel van gegeten.

Daarna ging de actie weer door, maar groot succes bleef uit. Alleen was het nu de brigade Molier, die één van de onderaanvoerders van T. Dagang te pakken kreeg, de man die indertijd de spionnen had vermoord. In Mei kwam er weer een flink succes en sneuvelden er vier van de nog overgebleven Teungkoes van de Tirò bende bij een nieuwe overval.

Daarna volgden weer vier maanden lopen en lopen zonder resultaat.

*

Doch in die tijd kwam Nussy op een dag van de passer in Tangsé met wat pakjes in zijn handen, terwijl de luitenant bij de poort stond.

„Nussy soedah dapat chabar?” — Nussy, heb je al bericht gehad?

„Belom.” Nog niet.

„Nussy dapat ridder klas tiga!” — Nussy heeft het ridder derde klas gekregen.

Toen verschoot Nussy van kleur, zijn pakjes lagen tegen de grond, hij nam de houding aan, bracht de militaire groet: „Terima kasih banjak!” — Dank U wel.

Toen het kruis later werd uitgereikt, biggelden de tranen langs zijn wangen.

*

In September 1911 sneuvelde de grote en heilige Habib Teupin Wan; slechts de jonge Tgk. Tjhi Ma'at was er over van heel de Tirò bende. En op 3 December vond men sporen in het terrein, die in verschillende richtingen liepen. De spits onder „korporaal” Nussy ging in verspreide orde om ze te onderzoeken. Een voor één keerden ze terug, slechts Nussy niet. Die gaf het signaal om te volgen, een vogelgeluid. Het betekende, dat hij iets goeds had. Dus wachtte Nussy op de patrouille, doch die liet op zich wachten. En in plaats daarvan zag hij een jonge Atjeher met een sierlijke hoofddoek op en een revolver in de hand in zijn richting komen. Nussy bleef doodstil en achter de jonge man verschenen er nog twee. Plotseling zag de voorste hem en richtte zijn revolver. Nussy was hem voor en in de borst getroffen viel hij neer. En ook de tweede viel onder een kogel. Die was dood, maar de eerste stond weer op en vluchtte. Nu snelde echter de patrouille toe en Rampisela en Koentjoeng legden de man neer, terwijl ook de derde nog werd ingehaald.

Het bleek toen, dat hier Tgk. Tjhi Ma'at het lot van zijn Vader, zijn ooms en zovele andere verwanten had gedeeld; hij was sjahid, geloofsmartelaar in de heilige oorlog geworden. Het is wel volgens de Koran aan te tonen, dat er in de hele Atjeh-oorlog geen sprake is geweest van een werkelijke heilige oorlog, maar Tgk. Sjech Saman di Tirò was wel van die mening geweest en al zijn volgelingen, benevens het grootste deel van de bevolking, deelden die overtuiging ten volle. Zo had ook Tjhi Ma'at zijn leven gelegd in Allah's hand, hoewel hij wist, dat het onwaarschijnlijk was, dat Allah zijn leven zou sparen.

De Tirò-bende was niet meer.

Maar ook hiër past een eerbiedig saluut aan haar nagedachtenis . . .

*

Dit is het verhaal van de colonne Schmidt en de verdiensten van de luitenant Schmidt daarbij zijn wel bijzonder groot geweest. Hij kreeg dan ook voor 1910 de Eresabel en voor 1911 de M.W.O. 3e klas.

Maar het is óók het verhaal van Nussy en zijn makkers. We zien ze geregeld naar voren komen, de namen van Baas von Gilsa en Baas Molier, van de Ambonezen, sergeant van Drongelen, korporaal Leatemia, Nussy, Gomies, Rampisela, Liklikwatil, van de Menadonezen Enoch, Kamagi, Womor, Pomantou, van de Javanen Paliaman, Koentjoeng en Oesoel.

Het is het verhaal van eendrachtig samengaan van de verschillende landaarden in het leger en ook een verhaal van de geweldige prestaties van de dwangarbeiders, de veroordeelden, hier allen Boeginezen.

Het is een verhaal, dat vertelt van het in de praktijk brengen van het lied

van de Marechaussee: „naik-toeroen goenoeng, masoek-keloea rimba, memboeroeh moesoeh, memboeroeh moesoeh tida tjapé-é". Bergop, bergaf, bos in, bos uit, onvermoeid de vijand najagen . . .

Het is een verhaal van één colonne en wel de mooiste van allen, maar toch is het ook een verhaal van de wijze, waarop in heel Atjeh achter de benden heen werd gezeten

Daardoor, door die onverpoosde en onvermoeide toewijding van de troep werden in Atjeh alle haarden van onrust vernietigd. Daardoor kon Generaal Swart in 1918 eindelijk een rustig gebied overdragen aan een civiel Gouverneur. Er was een eind aan de slepende ziekte: de Atjeh-oorlog. Oom Nussy en zijn makkers hadden ten volle recht op de dank van Nederland, van Nederlands-Indië en van Atjeh in het bijzonder.

De colonne Schmidt had haast ongelooflijk geluk; hij kreeg geen doden en gewonden. Maar ieder wist bij iedere actie, dat deze voor hem het einde zou kunnen brengen. Toch stormden allen bij iedere aanval weer onverschrokken voort, en elders, indien nodig: óver het lijk van een gevallen makker.

Dan was het: „Satoe mati, ganti sepoeloeh", waar er één valt treden tien in zijn plaats, de getuigenis van velerlei landaard, die samensmolt tot één: de Kompeuni.

*

De soldaat Nussy, de moeilijke soldaat uit het garnizoen, heeft in het terrein steeds uitgeblonken en is daar altijd het voorbeeld geweest van wat een goed soldaat behoorde te zijn. De sergeant Nussy is met pensioen gegaan en toen heeft een controleur hem nog meegenomen naar Nederland.

De kapitein Schmidt ging over naar het civiel bestuur en de Assistent-Resident Schmidt kwam later op Ambon. Toen werd Nussy nog mantripolitie. Maar er moest altijd op hem gelet worden, dat hij de gevaarlijke communist Patty niet zijn hoofd af zou slaan. Want Nussy was altijd soldaat gebleven, soldaat sadja.

De politieman gebruikt zijn wapen slechts, als hij rechtstreeks wordt aangevallen, de soldaat gaat met de wapens naar voren en eist gehoorzaamheid of anders worden ze gebruikt. En waar Nussy was geweest, was het steeds van tevoren duidelijk, dat de wapens moesten spreken.

Dan liet hij ze spreken, met moed en beleid. En deed van zijn trouw blijken.

LEVE HET ZESDE BATALJON!

LANG en hevig is er op Atjeh gevochten. Maar toch lang niet alleen daar. Voor velen heeft de naam Lombok (1894) nog een zeer bekende klank, doch in het eerste tiental jaren van deze eeuw staan er nog heel wat meer vermeld: Djambi, Korintji, Borneo, Ceram, Soembawa, Flores en bovenal Celebes. Hevige strijd is daar overal gevoerd, maar lang duurde hij niet; voor een ellende als de veertigjarige oorlog over Atjeh bracht, bleven deze gebieden gespaard. De les van Atjeh werd in die tijd begrepen.

Het systeem van Van Heutsz had gezegevierd. Over de gehele Archipel werd een eind gemaakt aan de onderlinge oorlogen en aan de vexatie van de bevolking door de hoofden. Overal werd de volledige erkenning van het Nederlandse gezag afgedwongen, orde en rust gevestigd en een aanvang gemaakt met de vreedzame ontwikkeling van het land. Het was Gouverneur-Generaal Van Heutsz die een behoorlijke regeling invoerde voor het volks-onderwijs. En waar een school staat, moest rust heersen.

Oom Ambon vocht mee om overal de troepen te verslaan van de hoofden, die vasthielden aan de oude toestand, die steeds ook elkaar hadden bestreden, doch zich nu samen keerden tegen het gezag, dat hun ongebonden en zo vaak misbruikte macht beperkte. En als die hoofden dan het hoofd in de schoot hadden geworpen en onder leiding van het bestuur mee gingen werken aan de opbouw van het land, dan kwamen ook zoons, broers en neven van Oom Ambon van het K.N.I.L. om hun werk te verlichten bij de politie, op het kantoor van de controleur, als beheerder van het post-agentschap, als zendelingen-hulp, bij de havendiensten en de aanleg van wegen en waterwerken. Het volk van Ambon heeft niet alleen zijn bloed gegeven voor orde en rust in alle streken van het oude Nederlands-Indië, het heeft daar ook overal zijn zweet niet gespaard en er een groot aandeel in gehad, dat „daer iets groots wert verrigt” . . .

*

Voor het leger kunnen we dit zien aan sergeant Salawono, Ridder 3e klas. Hij was inderdaad een beroemd man bij de Marechaussee en had bij dat

korps een Eervolle Vermelding en de Moed en Trouw verdiend; maar zijn vierde klas behaalde hij in Djambi en zijn derde klas op Celebes.

In Djambi werden op 22 Juni 1903 de versterkingen van Limboer genomen. Het vijandelijk vuur was hevig, de verliezen werden zwaar: er ontstond weifeling in de sectie van luitenant Van Hoogenhuyzen. Doch de luitenant snelde met enkele mannen naar voren en de Infanterist 1e klasse Salawono was de eerste die de wal beklom. Vandaar bestookte hij de verdedigers met vuur tot hij steun had, want hij stond eerst maar alleen. Vlak achter hem was de luitenant in de gracht van de versterking gevallen. Maar, hoewel hij door de verdedigers vanuit hun schietkokers zwaar bestookt werd, wist de Amb. korporaal Dirks zijn sectiecommandant weer uit de gracht te trekken en daardoor kon deze weer de leiding hernemen en konden zij zich met enige anderen bij Salawono voegen en de versterking binnendringen.

De dag daarop sneuvelde ook de korporaal Dirks.

Salawono verkreeg de derde klas voor zijn optreden bij de verovering van de berucht Alla-stellingen, van een heuvelstelling en bij de overval van de bende van Andi Noni en de daarop volgende achtervolging van dat aanvankelijk ontkomen hoofd.

Daar op Celebes zogen de vorsten de bevolking uit en van de Kompenie trokken zij zich niet aan. Maar in 1905 bepaalde Van Heutsz, dat ook daar alle willekeur zou worden uitgemaakt en in 1908 was er overal orde.

Het hielp die vorsten niet, of zij zich terugtrokken in hun arendsnesten op de steile rosten. Oom en zijn makkers klauterden als gemzen en overden de vestingen.

Zulke versterkingen lagen op steile ruggen en waren slechts langs één of enkele rotsige paden te bereiken. Ook op die paden waren borstweringen en versperringen aangebracht en de vijand stond er gereed met geweren, lansen, rotsblokken en stenen. Want ook gewone stenen waren in zulk terrein gevaarlijke wapens, de tegenstanders waren zeer bedreven in het werpen en er zijn dan ook heel wat van onze soldaten knockout gegaan door een steenworp tegen het hoofd en te pletter gevallen in de loodrechte diepten der ravijnen.

Stoppen onderweg was dan ook altijd gevaarlijk en het ging erom snel boven te komen en binnen te dringen. Doch het snelle klimmen bracht velen buiten adem, zodat er dikwijls maar enkelen tegelijk boven kwamen. Die stonden er dan maar kwalijk voor. Toch waren zij het, die het succes aanbrachten, want voor de anderen, die buiten adem, onder geweervuur en een regen rotsblokken, stenen en spietsen tegen de helling opzeulden, leek het een hopeloze taak en er ontstond de neiging om het maar op te geven. Maar dan maakten een paar man een eind hoger, die zich onver-

schrokken naar voren werkten, het duidelijk, dat het toch nièt onmogelijk was en men kon ze toch niet in de steek laten, nietwaar? . . . en zo trok het geheel zich op aan die enkelen . . .

Die enkelen liepen wel steeds het allergrootste gevaar en bijna altijd waren er Ambonezen bij, daar zij mooi lang van adem waren en een flink uithoudings- en doorzettingsvermogen hadden. Zo trok ook bij de rotsvesting Kautoe de korporaal Noya voorop met de Amb. fuselier Kaihena en de Menadonees Wowor. De borstweringen waren etagegewijs gebouwd en zij klommen van etage naar etage. Zij zetten nòg door, toen de anderen geen kans meer zagen om te volgen. Zij klommen naar boven en zijn daar met z'n drieën gesneuveld.

Het kan zijn dat de cynicus zegt: „Wat koop je daar nu voor?“, de registers van de M.W.O. zeggen: „Zij offerden zich op voor de overwinning“.

Het vóór-gaan hoefde niet bevolen te worden. Ook Bonto Batoe lag op de rotsen en het voetpad erheen was zeer steil en werd bestreken door vuur en door een dodelijke lawine van stenen en rotsblokken. De commandant had er een zeer zwaar hoofd in, maar de Amb. fuselier Kaija meldde zich vrijwillig om met een paar anderen daarlangs vóór te gaan. Het werd geprobeerd en de aanval mislukte. Maar Kaija en Sopamena, Ambonezen, nàmen de mislukking niet, uit eigen beweging zetten zij de aanval opnieuw in en drongen als eersten de versterking op de top binnen. De kameraden volgden en de vesting was genomen.

Tondok en Kadoe waren twee versterkingen op toppen van een steile rug, vlak bij elkaar gelegen. Een compagnie van het Linkerhalf 15e Bataljon en de 3e compagnie van het Zesde trokken er tegenop. Men kwam onder zwaar vuur op een topje, 75 meter van Tondok. Onderluitenant Schouten daalde daar weer af en kwam met een tiental mensen, Europeanen en Ambonezen, onderaan de tien meter hoge loodrechte wand der versterking. Onder dekking van vuur van het topje af werden er toen stormladders naar voren gebracht en daartegen geplaatst. De Onderluitenant en enige anderen beklommen ze. Doch daarboven was nog een zware, dubbele bamboepaggar en de vijand vuurde door schietkokers en wierp met stenen, lombokwater ¹⁾ en gespitste bamboes. En de aanvallers stonden op de bovenste sporten te vuren door de paggar heen, maar naar binnen konden ze nog niet. Naast de ladders stonden ook een paar geniesoldaten en die improviseerden met springstof en lont een stel handgranaten. Toen ze die naar binnen wierpen,

¹⁾ Lonbok: fijngevreven Spaanse peper; lombokwater in de ogen veroorzaakt een verschrikkelijke soort blindheid.

hadden ze het mooie succes, dat er een gat van een halve meter in de pagger werd geslagen en daardoor drong de Onderluitenant, direct gevolgd door zijn mannen naar binnen, waarop de vijand zich terugtrok op Kadok, de andere versterking. Die was van Tondok uit slechts over een zeer smalle kam van een zadel te bereiken en op dat smalle weggetje was de tegenpartij behoorlijk ingeschoten. Daarlangs was het niet te doen en men moest een geheel nieuwe beklimming van Kadok uitvoeren.

Eerst ging het dus terug en toen nog door een veertig meter diep ravijn. Zo kwam men aan de voet van Kadok. Het gehele terrein zat vol met randjoes ¹⁾ en wolfskuilen. Men moest voorzichtig zijn en kwam slechts langzaam vooruit.

De verdediging was op dezelfde wijze ingericht als bij Tondok, doch de steile wand was hier nog hoger, wel vijftien meter en daarvoor waren de stormladders te kort. Maar hoe steil een wand ook is, het moet wel heel gek zijn, als hij volkomen onneembaar is en vóór alle anderen uit zette de Amb. sergeant Thijssen moedig en kalm de beklimming in. Ondanks een regen van stenen, spietsen en al wat de tegenstander maar kon vinden, kwam hij boven op de borstwering en opende het vuur naar binnen onder de triomfkreet: „Leve het Zesde Bataljon!”

Het waren zijn laatste woorden. Dodelijk getroffen door een schot stortte hij van de borstwering naar beneden. Doch kort daarop drong de Onderluitenant Schouten met enige andere Ambonezen naar boven, even daarna gevolgd door de luitenant Engelbert van Bevervoorde met twee Europeanen.

Ook Thijssen gaf zijn leven voor de overwinning, want Kadok werd genomen. En met zijn laatste woorden gaf hij aan, dat bij die aanval, uitgevoerd door Europeanen van het Vijftiende en Ambonezen van het Zesde, de laatsten de erepalm hadden weggedragen, doordat hij het eerste boven was. En hij bewees stervende er mee, hoè na hem de eer van zijn Korps aan het hart lag:

„Leve het Zesde Bataljon!” . . .

Ere zij de nagedachtenis van Thijssen en de vele anderen, die gevallen zijn: trouw aan hun Koningin en trouw aan hun vaandel.

¹⁾ Randjoe: scheermes, scherp toegepunte en in het vuur geharde bamboe.

DOMINEE THENU

DE eerste maal, dat ik Dominee Thenu ontmoette, was eind 1932 op het strand van Bakongan. De witte boot lag op de reede, een goede halve kilometer uit de kust en werd ontladen met Atjehse vissersprauwen. De prauw met de dominee wiebelde ook door de branding en werd op de kust gezet.

Als wij zo aankwamen, namen we een flinke sprong van de voorplecht en dan kreeg je hoogstens één voet een beetje nat. Zo hoog was de prauw het strand opgeduwd. Maar de dominee was al vierenzestig en de last der jaren was hem al aan te zien. Het aan land komen gaf evenwel geen moeilijkheden, daar er dadelijk een paar soldaten een eindje de zee inrenden om hem op de wal te dragen. Het gaf al meteen een zeer hartelijke begroeting. Speciaal ook met een Timorees, die geheel vooraan was en de dominee op zijn rug nam. Later zag ik de man ook nog met de dominee wandelen in een ernstig, maar geanimeerd gesprek. Doch toen het kerkdienst was, keek ik eens om mij heen en onze Timorees was er niet; hij was Rooms-Katholiek.

Maar ja! zo'n gesprek met Dominee Thenu buiten de kerk was wel de ware geestelijke verzorging. Hij keek daarbij niet, bij welke kerk de man was aangesloten. Hij stond dan open voor iedereen. Dat was zo geweest sinds hij in dienst kwam. Het was ook zo geweest bij de andere grote geestelijke verzorger, die Atjeh gekend had: Pastoor Verbraak. Dat was de Soldaten-Pastoor geweest, Thenu was de Soldaten-Dominee.

In de Van Heutsz-tijd trokken beiden met de troepen mee op expedities en beiden waren de trouwste bezoekers van het Militair Hospitaal. En als dan de één hier was en de ander daar, dan gaf de pastoor zijn opwekkend en sterkend woord aan de discipelen van de dominee en de dominee aan de parochianen van de pastoor. Volledig konden zij elkaar natuurlijk niet vervangen. Zij spraken dan niet over sacramenten en geloofsleer, maar zij schonken de mensen in hun moeilijkheden de troost, die er uitgaat van een gesprek met een edel en hoogstaand mens.

Soldaten-Dominee! Het is de ere naam, die een ieder hem volledig toe-

kende. Het is een naam, waarvan beide woorden volgens het boekje volkomen fout zijn met betrekking tot Thenu.

Dominee was hij niet; hij was een Inlands godsdienstleraar en had geen recht op die titel. Hij was er dan ook zelf niet op gesteld en voor Oom en Tante moest hij ook zijn: Meneerrr Thenu! uitgesproken met zo'n mooie, rollende r. Maar zijn werk van uitmuntend dominee werd zo volkomen erkend, dat iedere officier en iedere Europeaan hem Dominee noemde. Hoogst waarschijnlijk zal hij, met zijn uiterst bescheiden natuur, daar vroeger wel eens bezwaren tegen hebben gemaakt, maar dan zal Van Heutsz wel hebben gezegd: „Het kan me niet verdommen wat U bent: hier op Atjeh bent U Dominee”. Na zijn pensionering heeft hij nog het recht gekregen om die titel te voeren.

Officieel was hij ook al geen veldprediker. Die functie was in Atjeh opgeheven, toen men toch niet buiten de linie mocht komen. Er was in Koeta Radja een dominee geplaatst en die kreeg een Inlands Godsdienstleraar toegevoegd. Dat was de functie van Dominee Thenu. Hij aanvaardde hem in 1894, toen hij net zes en twing was geworden. Hij zou hem veertig volle jaren bekleden. Dat betekende dat hij veertig volle jaren veldprediker was.

De taak voor Dominee en pastoor lag vroeger op Atjeh vrijwel alleen bij de militairen; voor de Inlandse goeroe was dit helemaal het geval.

Eenvoudig was het niet in 1894. De jonge leraar werd geplaatst voor een troep, waar het moreel uit was; voor de poppen uit de schiettent. Telkens als er dan weer zo'n pop was weggeschoten, was het aan hem om de nabestaanden te troosten en vertrouwen in te spreken. Als er één gewond was, was het aan hem om de man met zijn lot te verzoenen of in de laatste ogenblikken bij te staan. En hij wist die troost te brengen, hij wist nieuw vertrouwen in te boezemen en hij wist zulke laatste ogenblikken te verlichten. Hij deed velen blijmoedig zijn op het moment van de laatste ademtocht.

Hij was een zielszorger bij de gratie Gods.

Had hij dan die steun verleend, dan kwam hij bij de makkers van de gevallen, bij de mannen, die niet mochten uittrekken om hun kameraad te wreken en stonden te mopperen: „Vandaag hij, morgen ik, het gaat zo al jaren en uitzicht op verandering is er niet”. Dan ging Thenu hun niet vertellen, dat er spoedig verandering zou komen; daar had hij niets over te zeggen en hij zei nooit meer dan hij kon verantwoorden. Doch hij sprak hen over Toehan jang maha koeasa, over God die het al bestiert, en hij sprak over de taak en de verplichtingen van de goede soldaat.

Hij sprak tot hen gezamenlijk en hij sprak tot ieder apart. Hij sprak met

Tante en hij sprak met de kinderen. Hij boezemde allen vertrouwen in en het werd hem dan ook rijkelijk geschonken. Alle huiselijke en onderlinge moeilijkheden werden hem voorgelegd en vrijwel altijd wist hij een oplossing te bereiken. Heus niet alleen met lieve woordjes, want als hij ervan overtuigd was dat de één of ander gemene streken op zijn kompas had, dan kreeg die er duchtig van langs. Maar zo als hij dat deed, verwekte het geen wrok; er bleven slechts schaamte en berouw, gepaard met eerbied en ontzag voor de man, die zo had terechtgewezen.

Dominee Thenu was een veldprediker bij de gratie Gods.

Hij voelde steeds de behoeften van de soldaten aan. Hij voelde hoe fnuikend het was, als de mensen in de garnizoenen, waar ze vrijwel opgesloten waren, maar bij elkander zaten te hokken en te mopperen op de moeilijkheden en steeds maar weer kwamen te spreken over de gesneuvelden en gewonden, als ze geen andere liedjes hadden dan die van het verre Ambon, liedjes die onder die omstandigheden slechts tot weemoed stemden en heimwee wekten. Hij voelde, hoe ze het nodig hadden steeds weer eraan herinnerd te worden, dat ze hun taak opgewekt en vol goede moed moesten verrichten.

Hij bracht hen het soldatenlied, het Marechausseelied en vele anderen. Hij dichtte ze zelf en leerde de mensen de muziek, die erbij hoorde. Hij bracht met zijn lering en zijn liedjes een frissere geest en een vrolijker geluid in de kampementen.

Hij kreeg het daarbij mee, dat in 1896 het lijdelijk afwachten was afgelopen en de troepen zelf tot actie overgingen. Toen sprak hij hen voor het gevecht toe en wees erop, dat zij in Gods hand waren en de dood niet mochten vrezen. Hij wekte het eergevoel op om ridderlijk op te treden en roemrijke daden te verrichten en bovenal sprak hij over trouw aan de Koningin, trouw aan het vaandel en trouw aan de vlag.

Bij vele expedities ging Dominee Thenu mee. Van Heutsz had er altijd een zeer scherp oog voor, wat zijn soldaten nodig hadden en snel had hij gezien hoeveel vertrouwen zij in deze dominee hadden en welk een bezielende invloed die wist uit te oefenen. Dan was het niets voor Van Heutsz, voor zijn opvolgers trouwens ook niet, om rekening te houden met een bepaling, dat het ambt van veldprediker was afgeschaft; hij had de man en gebruikte hem. Van Heutsz had ook het volste vertrouwen in Thenu en wist hoe deze volledig op de hoogte was van alles, wat er in de troep leefde en omging. Als de dominee dan ook iets naar voren bracht, kreeg het de volle aandacht en vaak werden hem ook speciale dingen gevraagd. Maar een oordeel uitspreken over bepaalde commandanten, deed hij dan

niet. Dat was zijn taak niet en hij wenste geen invloed uit te oefenen op de dienstverhoudingen.

Hoezeer Van Heutsz hem waardeerde, is wel gebleken uit het feit dat hij reeds in 1901, toen hij 33 jaar was, Ridder werd in de Orde van Oranje Nassau, terwijl de Inlandse Godsdienstleraar toch eigenlijk behoorde tot de klasse die niet voor Ridder, maar voor een medaille, in aanmerking kwam.

Jaren en jaren lang heeft Dominee Thenu geregeld meegelopen op expedities en met patrouilles. Toen hij evenwel suikerziekte kreeg, werd dat te bezwaarlijk met de voeding. Maar wel bleef hij tot het laatst de meest afgelegen posten bezoeken, ook die tot enige dagen lopens het binnenland inlagen, zoals Blang Kedjerèn en Lokop. Nimmer was hem iets teveel bij het verrichten van zijn taak.

Als hij dan op de post kwam, was de kerkdienst, die hij hield, inderdaad zeer belangrijk voor de mensen. Dat er geen kerk was, werd als een zwaar gemis gevoeld. Het Zondags bij elkaar komen, waarbij dan door een voorganger een preek van Dominee Thenu werd voorgelezen, was toch altijd maar een surrogaat. Bovendien waren er meestal wel enkelen, die zijn komst helemaal met ongeduld verbeidden, omdat er kinderen moesten worden gedoopt. Na de kerk was het dan ook meestal vrolijk in het kampement met bij een paar gezinnen doopfeest.

Toch lag bij die kerkdienst niet het voornaamste van het bezoek. Dat was als de dominee zo op zijn eentje de tangsi introk en met de mensen ging praten. Zowel met Oom als met Tante. Hij wist van tevoren wel zowat alles wat er in het bivak aan de hand was, want met iedere post stond hij in correspondentie middels Ambonezen en Menadonezen, waarbij hem veel gevraagd en nog meer verteld werd.

Maar toch ging hij eerst met de commandant praten en eens vragen of er nog bijzonderheden met de mensen waren. Want nimmer wilde hij buiten hem om werken en zijn bezoek was juist ook altijd een grote steun voor de commandanten. Want altijd waren er wel wat moeilijkheden. Wat onenigheid in een gezin, of wat onenigheid onder elkaar; waar zou het nooit voorkomen? Eens een man, die het niet met zichzelf eens kon worden, de kop in de wind ging gooien en niet in het gareel kon blijven. Het is toch normaal dat zoiets voorkwam?

Dominee Thenu ging eens met ze praten en dan kregen ze ook wel stevig de wind van voren en dikwijls was iemand, waar geen land meer mee te bezeilen was geweest, na het bezoek onder een hoedje te vangen.

Daarna ging dominee nog weer naar de commandant en die kon dan nog wel eens zeer belangrijke aanwijzingen krijgen, hoe bepaalde mensen te behandelen, hoewel Thenu zich nooit schuldig maakte aan het vragen van

bijzondere voorrechten voor bepaalde vriendjes. Die maakte hij heus wel duidelijk, dat ze daar geen recht op hadden. Als hij echter de commandanten ging wijzen op bepaalde fouten in hun optreden, dan hadden ze het wel erg bont gemaakt en als hij in Koeta Radja iets ongunstigs over de post meldde, dan betekende dat, dat de toestand er onhoudbaar was. Als verklikker trad hij nooit op, slechts als hij voelde dat zijn plicht tot spreken dwong, dan sprak hij: rustig en bescheiden.

Want bescheiden was hij uitermate, ook de oude dominee met zijn geweldige ervaring tegenover de jongste luitenanten.

Ontzaglijk is de hoeveelheid werk, die hij heeft verzet in zijn veertig dienstjaren op Atjeh. Tot op het laatst bezocht hij ieder van de meer dan dertig posten een paar maal per jaar. Hij zond er preken heen voor het preeklezen en voerde een uitgebreide correspondentie. In Koeta Radja bezocht hij de zieken in het hospitaal zeer vaak en hij hield er zijn kerkdiensten voor het garnizoen. De nieuwelingen, die voor het eerst op Atjeh kwamen en dan steeds in Koeta Radja begonnen, bezocht hij ook direct en als zij naar de posten gingen kende hij reeds al hun omstandigheden. En dat hield hij bij zolang ze in het gewest waren en voor zeer velen nog veel langer. Want van massa's oud Atjeh-militairen kreeg hij ook uit andere delen van de Archipel nog geregeld brieven, die ook trouw beantwoord werden. Ook kreeg hij vele bezoeken van degenen die van de posten met verlof of op doorreis in Koeta Radja waren; voor een ieder had hij tijd, behalve voor zichzelf. Slechts één maal is hij in die veertig jaar met een kort verlof naar Ambon geweest.

Toen de veertig Atjeh-jaren er in 1934 op zaten, werd hij ook werkelijk te oud en moest hij zijn taak overdragen. Toen is hem nog een reis naar Nederland geschonken en daar is voor hem een hartewens in vervulling gegaan: hij is er ontvangen door H.M. de Koningin Wilhelmina, door de Koningin, die hij zou trouw gediend had, wier naam hij steeds zo hoog had gehouden en zo diep had gegrift in de harten van al die soldaten, aan wie hij steeds had voorgehouden, dat sterven in Haar dienst hetzelfde was als zijn leven geven voor een eerlijke en rechtvaardige zaak.

Lang heeft het geduurd eer hij de hand heeft gewassen, die door de Koningin was gedrukt en meer dan tien dagen voordat een ander die heeft mogen schudden. En die ander heeft dan nog geen ander mogen zijn dan Generaal Swart.

Daarna is hij teruggekeerd naar Atjeh, naar het land, waar hij zijn levenswerk had verricht en waar de eenvoudige, bescheiden Dominee Thenu één der allergrootsten is geweest. Daar bleek toen ook, hoezeer hij inderdaad alle kracht, die in hem was, had gegeven aan zijn werk. Want het

lichaam was op. Reeds in 1935 werd hij ziek. In 1936 was het al duidelijk, dat zijn ziekbed het doodsbed zou zijn en op 11 Mei 1937 was het einde daar.

Atjeh liet toen ook nog weer eens zien, dat het nog steeds de werkelijkheid boven het boekje stelde en de godsdienstleraar, die volgens dat boekje nooit in militaire dienst was geweest, werd begraven met militaire eer, omdat hij een van de allerbeste K.N.I.L.-mensen was geweest en het leger ontzaglijk veel aan hem te danken had.

Het was een grootse, indrukwekkende begrafenis. Als slippendragers traden vier oude, gepensioneerde Marechaussees op, die daar in Koeta Radja woonden; alle vier ridders M.W.O.: Salawono (3e kl.), Pattiasina, Kazen en Pattipulu. Vuurpeleton was een brigade Marechaussee.

Dominee Thenu ligt begraven op Peutjoet, temidden van zovelen, die hij voorbereid had op die laatste gang daarheen en die hij daarbij had begeleid en zijn gebed meegegeven. En op zijn grafzerk is gegrift:

Zie, gij hebt velen onderwezen,

En gij hebt slappe handen gesterkt. (Job 4, vers 3).

Vóór zijn kerkje in Koeta Radja richtte Atjeh voor hem een standbeeld op.

De invloed van Dominee Thenu is niet beperkt gebleven tot de inheemse protestanten op Atjeh. Hij heeft doorgewerkt in het gehele leger. Ook is die invloed niet verdwenen met zijn overlijden, hij werkte door en doet dat thans nog.

THIJS

IN Bakongan hadden we in de dertiger jaren Thijs de Fretes. Er komen nu eenmaal onder de Ambonezen veel Portugese en Nederlandse namen voor uit de zestiende en zeventiende eeuw, zoals: De Fretes, Domingos, De Queljo, Dias of Da Costa en evenzo: Pieters, Adriaansz, Thijssen, Van Dongelen of Pattiwael van Westerloo.

Thijs was commandant van de 1e brigade van de 6e Divisie Marechaussee, sergeant 1e klasse dus, maar de kaderschool had hij nimmer bezocht. Zijn promoties waren gemaakt op grond van zijn voor de vijand gebleken geschiktheid. Hij had dan ook heel wat Atjeh-jaren achter de rug en een geweldig aantal patrouilledagen. Hij was een groot woudloper en jager en een buitengewoon schutter.

Als Marechaussee 1e klas was hij eens commandant achterspits van een patrouille. Nu zal bijna ieder weten te vertellen, dat een tijger nooit een patrouille aanvalt, maar de geschiedenis kent toch ook een paar gevallen van tijgers, die zich niet aan de regel hielden. Zo is er wel eens in een bivak, waar men 's nachts het vuur had laten uitgaan een slapende soldaat aangevallen en Thijs beleefde het, dat hij achter zich een onderdrukte kreet van de laatste man hoorde. Toen hij zich omdraaide, zag hij dat zijn makker door een tijger was besprongen en op de grond lag met het beest boven op hem, klaar om de dodelijke klap te geven. De meesten zouden niet hebben durven schieten uit angst de man te raken, maar Thijs was zo zeker van zijn schot en ook zo weerlichtssnel ermee, dat meteen met het zien van de situatie de karabijn omhoog en de kogel er uit ging, zuiver in de kop van het dier, dat morsdood op zijn prooi neerviel. De man was zwaar gewond, doch gered. En dat schot van de 6,5 millimeter karabijn moest zuiver in de hersens zitten, anders was het niet direct dodelijk. Het kaliber is eigenlijk te licht voor de grote jacht.

Het was een koelbloedig schot, maar koelbloedigheid heeft Thijs ook dikwijls voor de vijand en op de olifantenjacht getoond. Hij sloop rustig alleen midden in een kudde olifanten, zette zijn karabijn achter tegen het oor van het mannetje met de mooiste tanden en drukte af. Want de olifant heeft voor dat wapen maar een paar kwetsbare plekken: achter de oren en in de voorhoofdsholte. Thijs vond deze wijze van jagen niets bijzonders: „De rest van de beesten stuift toch naar buiten uiteen; dan zit je in het midden nog het veiligste”.

Toen in 1933 de kolonel op Bakongan was, had de zelfbestuurder van Troemon het over een solitair, die gevaarlijk was voor de bevolking en schade aanrichtte. Zo'n oude sjaggerijnige olifant, die uit de kudde was

gestoten en alles wat hem in de weg kwam aanviel en vernietigde. Thijs beloofde aan de kolonel de tanden van het beest; de huid was dus verkocht vóór de beer geschoten was.

Hij ging in die streek op patrouille en zocht de sporen. Toen hij in de buurt kwam, liet hij de brigade in het terrein en ging er in zijn eentje op af. Vlak achter het dier maakte hij wat lawaai, de olifant draaide zich nijdig om en kwam woedend op hem af stuiven. Maar rustig liet hij hem naderen tot op vijf meter en toen trof zijn kogel precies in dat driehoekje bij de ogen en de zware kolos ging zonder meer door de knieën.

Eens, toen we op patrouille waren en een kampong naderden, cirkelde daar, zo'n vijftig meter hoog in de lucht, een boerong kleuëng, een soort van kiekendief. Thijs vroeg of hij hem even mocht neerhalen en ik wilde hem dat toch wel graag even zien doen. Het was een flinke hoogte, en voor de kogel is zo'n vogel toch maar een klein trefvlak. Ook was het voorhoudpunt daar in de lucht maar moeilijk te bepalen, temeer waar de vlucht in een boog ging. Maar de karabijn ging aan de schouder, het schot knalde en de vogel stortte neer.

Meteen hoorden we wat Atjehers die, zoals daar steeds gebeurde, vanuit de kampongrand de patrouille in de gaten hielden, naar binnen schreeuwen. Er kwamen er nog enkelen aanhollen en toen gingen allen snel de kampong binnen. We liepen daar juist in die buurt, omdat er weer iemand bezig was onrust te verwekken, maar nu was er toch geen vuiltje aan de lucht. Dat was er uitgeschoten en men ging slechts onze ontvangst voorbereiden, iets waar ze zich anders niet druk om maakten daar. Maar nu kwam men bij de kampongrand naar ons toe en bood twee kippen, een tiental eieren en wat klappers aan. En niet alleen uit bewondering voor het mooie schot, hoewel de Atjehers sportieve zin hebben en zoiets heus op waarde weten te schatten. Maar het was de dank, omdat ze van deze vogel verlost waren, die al enige maanden lang deze kampong ontzaglijk schade had berokkend door het wegroven van kippen- en eendenkuikens.

Toch, vertrouwde Thijs mij toe, had zo'n vogel hem ook wel eens drie schoten gekost . . .

Hij was trouwens altijd een prima schutter. Ook op de schietbaan werd hij door niemand geslagen. En dat is nu iets, wat helemaal niet samen hoeft te gaan met goed jagen.

Heel vaak vonden we de beste en fanatiekste jagers onder de Menadonezen, maar daar in Bakongan was het een Ambonees: de Marechaussee 1e klas Tanamal. Een man met een vervaarlijk gezicht, een stel zeldzaam zware kaken omsloten een ontzagwekkende mond, die hij vooral gebruikte om op feestjes als voorzanger op te treden, waarbij dan dat ongelooflijk

lelijke snuit één en al vrolijkheid uitstraalde, zodat je hem haast knap begon te vinden. Overigens was het een echte figuur voor de rimboe, waar dan ook niets hem ontging. Ook zijn brigade heeft het eens gehad, dat tijdens een rust de gestreepte naderbij sloop. Alle anderen hoorden volkomen onverwacht een schot en de baas wilde al kwaad worden. Tanamal zat nog steeds rustig, maar tien meter verderop lag een dode tijger.

Op een keer gingen we ergens bivak maken en Tanamal kwam op mij af met de mededeling, dat er in die buurt herten zaten. Nu hadden we het in die buurt niet zo best voor de jacht, zodat we direct eens gingen kijken of het menu niet was te verbeteren. We liepen zo met zijn drieën op één lijn, met een vijftien meter tussenruimte. Ik kwam bij de rand van een terras, waar het terrein een paar meter daalde en hoorde dicht voor mij een beest opspringen en wegrennen, maar kon het door die rand niet zien. Het rende naar links maar er kwam een schot van rechts en het hert lag. Het was bosterrein: hoge bomen met struikgewas eronder. Tanamal had daar doorheen niet meer dan een flits kunnen zien van het hert, dat een dertig meter van hem af rende, maar het was voor hem genoeg geweest om de hele patrouille, dwangarbeiders inbegrepen, een paar beste dagen te bezorgen wat de makanan ¹⁾ betrof . . .

Maar als Tanamal op de schietbaan kwam, dan was het huilen met de pet op. Dan lag, knielde of stond hij daar met die eigenste, vertrouwde karabijn van hem te schutteren van je welste. Hij bracht er niets van terecht. Hij kan het maar niet leren, dat schieten op een stilstaand doel, met dat rustige mikken en doordrukken. En als Tanamal dan aan het einde van het schietjaar geen achterlijk schutter was, maar net met de hakken over de sloot aan de eisen van de A-klas had voldaan, dan was er toch voor een enkele maal wel éven afgeweken van de stipte eerlijkheid; in het voordeel van de schutter, die dan toch nog prijkte met de slechtste resultaten van de divisie.

Steeds is hij voor mij het sterkste voorbeeld geweest van de man, die het jagersschot volkomen beheerste en op de baan niets voorstelde. Andersom kwam het zeer algemeen voor. Doch tenslotte zag ik het nog weer eens net zo in 1947, bij een Indische jongen.

We waren in Brastagi en omgeving in actie en ik had net de vorige dag eens gekankerd, dat ik nu bij alle gevechten, die we reeds gehad hadden, nooit had gezien, dat er raak geschoten werd op meer dan twintig meter afstand. We attakeerden door een ravijntje en namen een kampong aan de overzijde, waar direct in de randen een bewaking werd uitgezet. Alles was

¹⁾ Makanan: eterij.

er weer rustig geworden en toen klonken er plotseling nog twee schoten. Ik wilde wel eens weten, wat dat had te betekenen en kwam bij een postje van drie man.

„Wie heeft hier geschoten?”.

„Ik, kapitein”.

„Heb je wat geraakt?”.

„Ik mis niet, kapitein”.

„Nu, dat wil ik dan wel eens zien. Wijs maar eens, waar je op hebt geschoten”.

We gingen door een hoog opstaand maïsveld. Daar was nooit veel doorheen te zien geweest. Ik dacht aan mijn woorden van de vorige dag over de twintig meter en ging de afstand afpassen. Het werd twintig, dertig, veertig, vijftig, zestig meter en ik was al vrijwel overtuigd, dat het niets zou zijn. Maar Taris liep zonder enige aarzeling voort, kennelijk zeker van zijn zaak. Op 85 meter lag er zo waarlijk een pelopor met een kopschot. „Dat is één”, zei Taris, wijzigde zijn richting een weinig en liep verder. Op ruim honderd meter van zijn standplaats lag nummer twee. Beide waren dood, beide hadden een kopschot. Ze waren ook maar met zijn beiden daar langs gekomen, want hun geweren lagen ter plaatse. Toen heb ik Taris maar gezegd, dat ik het best vond als hij een beetje opschepte. En een tijdje later zag ik hem op maar liefst achthonderd meter een hollende tegenstander met één schot neerleggen.

Doch een andere keer werd er vanuit één van onze afdelingen een schot gelost op een vijandelijke post, die zich aan de overzijde van een ravijn boven een dekking vertoonde. Ik riep naar de luitenant:

„Wie heeft er geschoten?”.

„Taris”.

„O, dan zit 't wel goed!”

„Nee, dit keer niet, de vent zat stil”.

Ook Taris kon alleen op een bewegend doel schieten.

Al had Thijs dus nimmer de kaderschool doorlopen en de theoretische opleiding niet gehad, toch was hij goed bij. Hij kon uitstekende rapporten en patrouilleverslagen opstellen en deed dat ook eigenhandig. Dus niet zoals die brigadecommandant, die vandaar in 1931 met pensioen was gegaan en ze ook wel best maakte, maar die lezen noch schrijven kon; dat was voor die man overigens geen bezwaar, want als hij een maand er op uit was geweest, riep hij een soldaat, die wel schrijven kon, met pen en papier bij zich en dicteerde hem het verslag: van dag tot dag haar-nauwkeurig, met gevolgde paden, richtingen, bivakplaatsen en alle bijzonder-

heden, welke zich hadden voorgedaan. Zo héél bijzonder was dat trouwens niet, want héél wat van die oude Ooms hadden vroegere patrouilles op die manier in hun hoofd zitten . . .

Thijs had vroeger echter wel school gegaan en hij had later nog op eigen gelegenheid zijn kennis uitgebreid. Ook had hij Nederlands geleerd. Hij had er de nodige tijd en moeite aan besteed en kende het dan ook heel aardig. Alleen was het toch wel heel duidelijk te merken, dat hij het in de kompanie had opgedaan, d.w.z. in de geijkte volgorde: vloeken, spreken, lezen, schrijven. Zijn woordkeus was geheel ingesteld op de wijze, waarop de brigadecommandanten onder elkaar spraken.

We hadden net een nieuwe dokter aangekregen, betoel ¹⁾ een nieuwe: pas afgestudeerd, getrouwd, een paar maanden Batavia en toen rechtstreeks Bakongan. Diens jeugdige vrouw kwam eens zeer vrolijk bij een paar luitenanten om eens uit te lachen, dat had ze eerst niet kunnen doen; toen had ze zich echt goed moeten houden. Ze had namelijk een gesprek gevoerd met Thijs, die juist van patrouille was teruggekeerd en aan wie ze eens belangstellend had gevraagd, hoe de tocht geweest was. Toen had ze duidelijk kunnen merken, dat Thijs echt moeite had gehad om zijn mooiste Hollands ten beste te geven en het zo goed mogelijk uit te spreken. Zodat er op keurig beleefde toon de schone volzin uitkwam: „O, verdomd best Mevrouw, alleen dat verdomde, stinkende rotwater daar, dat is toch zo beroerd, ziet U!“. Mevrouw had natuurlijk gezegd, dat ze het begreep. Overigens was dat wel uitgesloten, want je moest beslist een paar dagen in het Troemonse in de moerassen bij Ië Itam en Ië Merah, Zwart Water en Rood Water, hebben doorgebracht om te weten, wat dat voorstelde. Je had dan geen ander water om je te wassen dan dat, inderdaad gemeen stinkende, troebele inktwater en daar moest je ook nog je rijst mee koken en je thee van maken. Waarbij dan nog het allervervelendste was, dat het ook nog brak was . . .

En toen we met Dominee Thenu en de officieren op een avond rustig voor het huis van Thijs bijeen zaten, kon je zo horen: „Ja maar Godverdomme Dominee . . .“.

Gelukkig wist de dominee ook wel dat het geen vloek was.

Hoe algemeen Thijs ook werd gewaardeerd en gerespecteerd, er was een tijd van het jaar, dat hij algemeen gehoond en uitgelachen werd. Dat was in het seizoen van de doerians. Nu waren er heel wat mensen, die de lucht van deze heerlijke, zeer smakelijke vrucht gewoon walgelijk vonden, doch Thijs sloeg alles op dat gebied. Hij werd er finaal misselijk van en als

¹⁾ Betoel: ècht.

we dan langs doerians kwamen, die daar in bossen bij alle kampongs stonden, liep hij met een zakdoek voor zijn neus en een vertrokken gezicht, met de grootste moeite om niet te vomeren. En het leukste van de mop was dan nog, dat iedereen wist, dat hij op Ambon de bezitter was van een grote tuin met doerianbomen, welke hem nog altijd een aardig centje opbracht. Zijn vriendelijke vrienden vroegen dan, of hij die tuin later zelf ging verzorgen en zelf de doerians ging verkopen. Waarbij Thijs dan weer groen aanliep bij de gedachte alleen.

Thijs had op Bakongan nog een neef ook: Pietje de Fretes van een generatie jonger. Pietje was een jeugdig fourier, maar niemand gaf hem een lang bestaan in dat vak, al hadden we ook zelden zo'n goede en populaire fourier meegemaakt. Maar ieder zag direct, dat Pietje heel wat meer in zijn mars had. Hij had eind Mulo, toen hij in dienst ging en moest hogerop. Hij heeft vlot aan alle verwachtingen voldaan en bereikte in luttele jaren de onderluitenant-rang. Maar helaas hebben later de Jappen ook deze aardige, vlotte en flinke vent onthoofd.

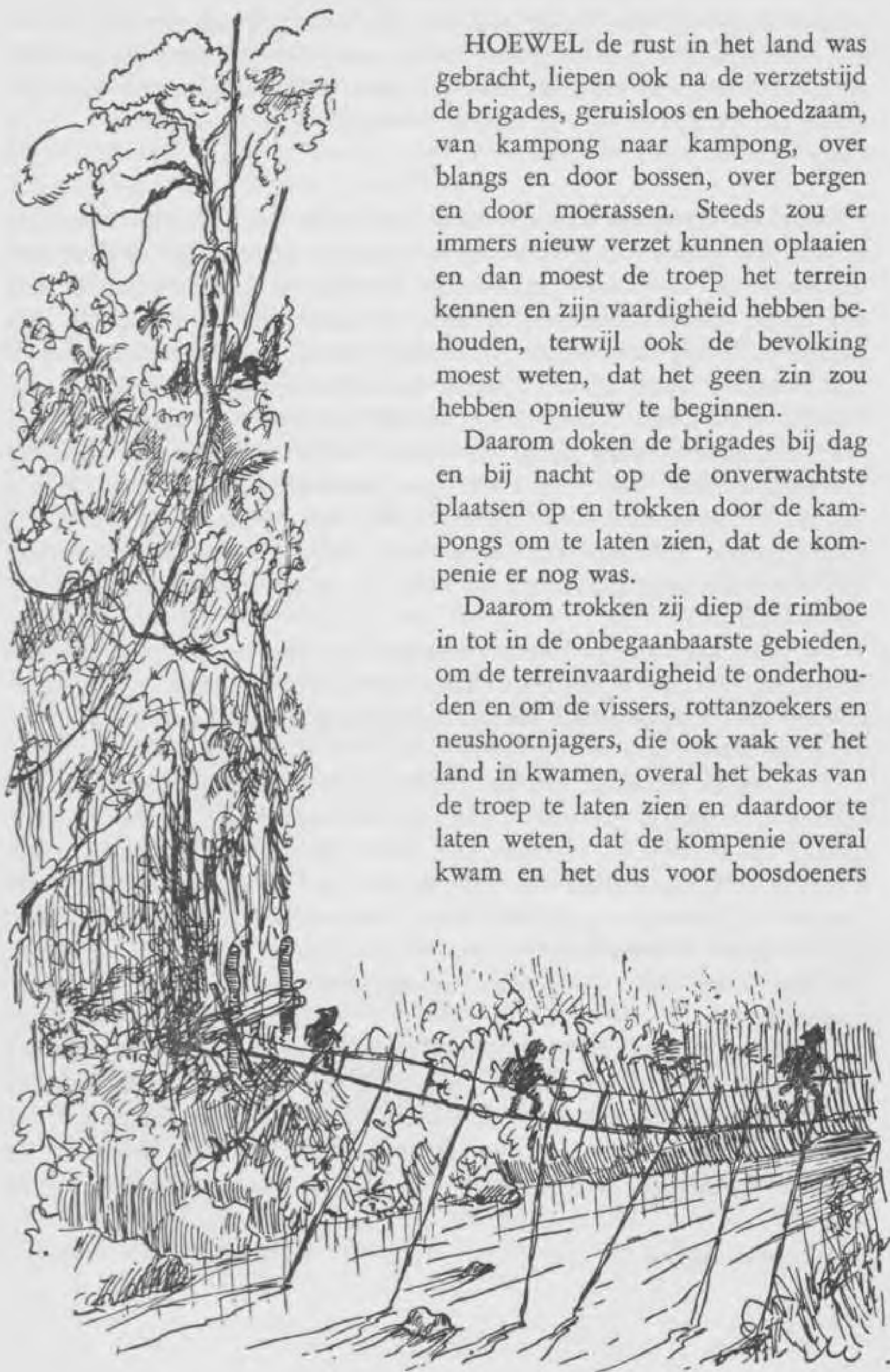
Van Thijs heb ik gehoord, dat hij na zijn pensionering naar Ambon is teruggekeerd en na de oorlog nog leefde. Nu is dus zijn verder lot een groot vraagteken of een grafkruis. . . Want hij was een waardig Marechaussee.

DE PATROUILLE.

HOEWEL de rust in het land was gebracht, liepen ook na de verzetstijd de brigades, geruisloos en behoedzaam, van kampong naar kampong, over blangs en door bossen, over bergen en door moerassen. Steeds zou er immers nieuw verzet kunnen oplaaien en dan moest de troep het terrein kennen en zijn vaardigheid hebben behouden, terwijl ook de bevolking moest weten, dat het geen zin zou hebben opnieuw te beginnen.

Daarom doken de brigades bij dag en bij nacht op de onverwachtste plaatsen op en trokken door de kampongs om te laten zien, dat de kompanie er nog was.

Daarom trokken zij diep de rimboe in tot in de onbegaanbaarste gebieden, om de terreinvaardigheid te onderhouden en om de vissers, rottanzoekers en neushoornjagers, die ook vaak ver het land in kwamen, overal het bekas van de troep te laten zien en daardoor te laten weten, dat de kompanie overal kwam en het dus voor boosdoeners

niet mogelijk was om zich aan de wrekende hand der gerechtigheid te onttrekken, waar zij zich ook zouden verbergen in de wildernis. Anders zou er al spoedig gezegd zijn, dat de kompanie zijn grote tijd had overleefd en het niet meer kon. Dan zou het geloof aan de oude voorspellingen der oelama's uit de verzetstijd des te sterker herleven, namelijk dat de kompanie weer zou verslappen en de tijd voor de mosleumin opnieuw zou aanbreken.

*

Daags na terugkeer van de vorige patrouille was het schoonmaakdag geweest. De gehele patrouille-uitrusting was grondig gereinigd en alles weer klaar gemaakt om binnen het kwartier opnieuw te kunnen uitrukken met drie dagen levensmiddelen bij de man. De tentzeilen waren gedroogd, gereinigd en ingevet, de inhoud van het verbandblik was aangevuld, voor de kaarslantaarns waren nieuwe kaarsen ontvangen en gebroken ruitjes verwisseld, in de obors (fakkels) was nieuwe petroleum gedaan. De blikken van de brigade stonden gepakt en evenzo de veldzakken van de soldaten.

Kwam de order om er op uit te gaan onverwachts, dan kon er ook zo worden afgemarcheerd. Maar prettiger was het, indien er wat meer tijd werd gegeven. Dan kon Tante nog even een paar potjes of blikken met sambalans klaarmaken en werd het eten, dat voor de eerste dag meeding, wat extra's.

Op patrouille werd dan verder zelf gekookt door de kongsies, ook wel droms genoemd. De Ambonezen deden met de Timorezen samen, de Menadonezen alleen en de enkele Soendanees of Madoerees van de brigade kwam bij de Javanen.

Wanneer de patrouille aan het einde van de dag stopte, werd eerst het bivak met de pagger gemaakt en dan ging de kongsie aan het werk. De kok maakte zijn stellage om te koken, een viertal gevorkte takken in de grond, waarover een paar stokken van jong en dus moeilijk brandbaar hout. Daar kwamen de pannetjes op te staan boven het vuurtje, waarvoor de anderen het brandhout verzamelden. Dan werkte de kok direct voort met een helper, die water kon halen en spullen wassen, terwijl de anderen de kleren gingen wassen.

De modelleetketels van het K.N.I.L. waren zeer geschikt om er iets in te koken, maar de kok had toch liefst een grote pan op zijn veldzak gebonden gehad om de hele portie rijst in één keer te kunnen koken. En zo had zijn helper ook een wadjan ¹⁾ mee om in te braden. De andere leden van de kongsie droegen dan wel iets meer van de rest. Doch het eerste, wat er

¹⁾ Wadjajn: braadpan.

gekookt moest worden, was de koffie. Een bakje troost smaakte overheerlijk na een dag sjouwen. Thee werd voor het geheel tegelijk gekookt door de dwangarbeiders, die daarvoor een paar van de patrouilleblikken gebruikten, waarin de brigade-uitrusting was vervoerd. Maar die thee was gewoon om er de veldflessen mee te vullen, zoals er in het gehele K.N.I.L., overal waar geen betrouwbare waterleiding was, slappe thee werd verstrekt, omdat gewoon gekookt water zo akelig smaakt naar helemaal niets. Thee was dan ook geen tractatie; daar had je koffie voor.

De koks hadden het dan even druk als kleine baasjes, want nu kwamen ook de rijst, de sajoer¹⁾ en vlees of vis aan bod. Voor de sajoerd werd altijd veel katjang pandjang meegevoerd, lange slierten, er uitziende als een grof soort slaboon, doch nog een stuk langer dan een snijboon. Ook witte kool was mooi om mee te nemen, die bleef ook lang goed. Dan werd hij ook niet gewoon gesneden, maar iedere dag werden een paar bladeren er afgepeld en die werden dan gebruikt. Voor vlees en vis waren blikjes het meest aangewezen, cornèd was zeer geliefd en als vis sardijntjes, die overigens meer hadden van haringen in tomatensaus. Alles even opgebakken met veel sambal. Want Oom at alles zeer, zeer heet. Ook die sambal goreng, die Tante in de potjes mee had gegeven voor de eerste vijf dagen, bestond al uit stukjes vlees, die ongelooflijk scherp waren gekruid. Dan kwam nog bij alles sambal oelèk en tenslotte kauwde Oom nog bij iedere maaltijd een stelletje tjabé rawits op, die kleine zeer scherpe lombok.

Zo heb ik het eens gehad, dat we na drie dagen van heel weinig eten en op de betrokken dag niets, zo om half vijf 's middags op een verlaten ladang kwamen. Het enige wat daar na een jaar nog groeit, is die tjabé rawit en daar begonnen ze rustig van die dingen te eten, zonder iets erbij. Het bekwam ze nog best ook. Later in krijgsgevangenschap is er altijd verteld, dat tjabé rawit ritselden van de vitaminen; dat zal dan wel zo zijn. Overigens kan je je eigenlijk moeilijk voorstellen, dat die vitamientjes, die toch maar erg klein moeten zijn, niet verbranden.

In ieder geval wist Oom best voor het potje te zorgen en al was de vracht, die hij op zijn rug droeg, dan ook erg zwaar, dan gaf hem dat toch het prettige gevoel, dat het voor de hap-hap was. Een stuk gedroogde vis had hij ook altijd wel bij zich. Want alles moest meegenomen worden. Slechts af en toe leverde het terrein wel eens wat op. Men moet zich vooral niet voorstellen dat het oerwoud de mens wel te eten biedt. Geen sprake van.

*

¹⁾ Sajoer: soort gepeperde groentesoep

Het bivak was heel eenvoudig een afdakje, gemaakt van de brigadezeilen, twee over elkaar heenstekende lappen van 19 meter lang. Iedere man had recht op 75 cm breedte ligplaats, de lengte van een klewang. Het ligmatje op wat gras of blad gespreid was de slaapplaats, behalve in moerasterrein. Daar had ieder een tandoe bij zich, een stuk stof waar twee stokken door werden gestoken en waarmee men een veldbed had, waarvoor geen houtwerk behoefde te worden meegesleept.

Verder was er in het bivak een klein tentje voor de dwangarbeiders, een afdakje voor de wacht en twee kleine afdakjes voor de posten. Het geheel werd omgeven door een pagger, dan wel een verhakking, bestemd om bij een mogelijke overval de eerste aanloop van de vijand te breken. Ver in de wildernis was dat natuurlijk niet nodig, doch op vele plaatsen werd het maken ervan altijd voorgeschreven, omdat men anders wel eens slappe broeders onder de brigadecommandanten kon krijgen, die er al gauw toe zouden komen om een paar honderd meter het terrein in reeds ver genoeg van de bewoonde wereld te vinden, terwijl het daar juist de gevaarlijkste buurt was.

Dat bouwen van bivak en pagger geschiedde altijd volgens vaste regels. De voorste groep deed dit, de middelste dat, de achterste had een andere taak. Die groepen wisselden dagelijks van plaats, het werk wisselde dus ook. Het vereiste nog heel wat vaardigheid om het snel en goed te doen. Het gereedschap was de klewang en verder niet. Stokken die in de grond moesten staan, werden even aangepunt, er stevig ingeplant, even rondgedraaid, uitgetrokken en dan met een stevige zet weer in datzelfde gat geplaatst; dan stonden ze flink vast ook. Voor de tent waren het voor en achter, respectievelijk lange en korte balkjes met een vork aan het boven-einde, daarover kwamen stevige liggers en daarover, dicht bij elkaar dunne takken, die het zeil droegen. Verbindingen werden gemaakt met touwtjes, die ter plaatse even werden vervaardigd van rottan, liaan of gewoon boombast. Een pagger had stevige palen, tiangs, op anderhalve meter en daarlangs waren vijf blandars opgebonden. Voor het kappen van al dat hout en het bewerken was vaardigheid met de klewang wel behoorlijk nodig en met botte dingen zou je ook niet ver komen. Alleen voor het brandhout gaf Oom de voorkeur aan de kleine bijl uit de brigadeuitrusting, niet evenwel omdat hij die handiger vond, maar alleen, omdat het kappen van dood hout zo slecht is voor de klewang.

Het was in een bosbivak een rustig leven, tenslotte was men er om te slapen. Men denke vooral niet aan groepjes zangers, die hun lied bij het kampvuur zachtken deden golven door de zwoele tropennacht. Men denke ook niet, dat overdag bij de rusten de zang weerklonk, of dat de patrouille

zich voortbewoog gelijk de dwergen van Sneeuwwitje. Op patrouille werd er geen lawaai gemaakt. Dat stamde al uit de tijd van het verzet. Waren er mensen in het terrein, dan moest de patrouille hen het eerst bemerken. Bovendien denke men niet, dat het oerwoud nodigt tot uitbundigheid, dat men er zich zo vrij gevoelt, dat het uitgejubeld moet worden. Zoiets kunnen Tirolers misschien hebben als ze lopen op een grote open alpenweide, iemand die in een bos gaat lopen zingen, moet wel erg bang zijn. Overweldigend groot wordt het oerbos aan de hand van foto's genoemd, beklemmend is het als men erin is. Er konden dan ook wel eens mensen zijn, die er niet tegen konden. Het oerwoud zal niet de aanleiding zijn geweest om de mensen te doen spreken van Gods vrije natuur. Want vrijheid vraagt om ruimte, het oerwoud sluit in en benauwt. Nauwelijks lukt het om er op enkele plaatsen een glimpje van het blauw van de hemel op te vangen; urenlang kan men bovenop een smalle bergrug lopen zonder opzij ook maar iets te kunnen zien tussen de kruinen van de bomen door.

Vechten in een bos is dan ook een extra zenuwslopend werk, vanachter iedere boom, vanuit iedere kruin en vanuit ieder struikje kan het gevaar komen. En zo vechten niet alleen de mensen er, maar ook de dieren. Er hangt heus niet aan iedere boomtak een slang, maar aan iedere tak kan er wel een hangen. Vrij geregeld sloeg Oom aan de spits dan ook zo'n beest met de klewang kapot. De dieren op de grond gingen er vandoor, als de brigade in de buurt kwam en aanvallen kreeg je vrijwel alleen van bloedzuigers en muskieten. En de beste brigade van de dapperste Marchaussee sloeg onherroepelijk op de vlucht als de kreet: „Tawon!” weerklonk. Dan had de brigade een bijennest verstoord en vielen deze beesten aan. Meestal achtervolgden ze niet. Dan werd de plaats voorzichtig omgetrokken en daarachter verzameld. Maar soms deden ze dat wel. Mij is een geval bekend, dat een man in het water is gevlucht, telkens slechts even zijn neus eruit stak om adem te halen, doch dan zaten de bijen er weer op. Die is toen haast verdronken, maar wat benedenstrooms werd hij gelukkig nog tijdig opgevist, doch dagenlang is hij zwaar ziek geweest van de bijensteken. En van Borneo is een geval bekend van een soldaat, die door bijen doodgestoken is.

Een ware plaag vormden ook de patjets, de bloedzuigers. Daarvoor mocht er ook maar niet het kleinste gaatje in de kleding zijn, in de schoen mochten ze niet kunnen komen, ook niet tussen schoen en puttee door. En Oom droeg in verband met deze diertjes liefst de jas in de broek. Ze verzamelden zich bij de lies en onder de oksel en daar werd vaak handenvol van dat ongedierte weggeplukt. Oom moest dan later toch wel eens lachen, als er

zo van die Engelse jungle fighters waren, in volle uitrusting met korte broekjes.

Al met al had het bos zo zijn grote bezwaren en na een paar weken patrouille waren allen als regel erg opgelucht, dat het er weer op zat. Maar toch moest er ook wel iets zeer aantrekkelijks in zitten, want tien dagen later wilde men toch wel graag weer uit. En ook zat Oom, die het toch heel zwaar had onderweg, zelfs op Java nog te hunkeren naar buiten, naar de patrouilles en naar de rimboe.

*

In het gebergte liep er over iedere rug een paadje, gemaakt door de wilde dieren. Doch slechts olifanten ruimden de begroeiing voldoende hoog op, dat een mens er ongehinderd langs kan. Anders werd er bijgekapt. Er waren altijd een aantal bekende en vaker gevolgde paden, doch dikwijls werden die verlaten en dan was het klimmen en dalen langs de steile wanden. Kans op grotere of kleinere ongelukken was er altijd.

Eens was ik op patrouille met een infanteriebrigade, die heel weinig gewend was geweest en trok langs een rivier met een steile bedding. Een der jongere Ambonezen, die dacht dat het patrouilleren alleen van belang was voor het bezoeken van afgelegen kampongs, begon te mopperen, dat het waanzin was. Je kon toch ook de bestaande paden volgen. Toen ben ik eens gaan praten en heb voorbeelden verteld van terreinwerk uit de verzets-tijd, hoe nodig het was om deze dingen te kunnen en vaardig te blijven. Het werd algemeen erkend en de patrouille werd fanatiek, vooral die ene Ambonees. Dit werd natuurlijk gevaarlijk en meermalen moest ik tot voorzichtigheid manen en waarschuwen, dat ze zo moesten lopen, dat er geen stenen werden losgetrapt.

Toen kwamen we aan een heel steile wand, waar we beslist niet langs konden. Onze Ambonees bekeek het terrein eens en zei: „Daar boven over gaat het wel en hierlangs kunnen we omhoog komen”. Ik liet hem voorgaan en toen werd hij gewoon wild. Juist riep ik om het kalmaan te doen, toen het al gebeurd was. Hij trapte een steen los, een Timorees kreeg die tegen zijn slaap, ging knock-out en viel vijftien meter omlaag. Allen dachten we, dat het afgelopen was met hem, maar hij bofte nog. Hij viel een paar meter lager op een tak, waardoor hij een zet kreeg die hem een paar meter van de bergwand afzette. Hierdoor viel hij nog verder, maar anders was hij na tien meter op scherpe rots punten gevallen. Nu kwam hij in de kruin van een klein boompje, dat de val heel aardig brak. Hoe gevaarlijk het ook was langs die wand, toch waren we nu heel snel beneden. De man leefde nog, maar was bewusteloos en had ook een stel wonden, vooral op het hoofd.

Omdat een oor vol bloed stond, dacht ik, dat hij een schedelbreuk had en gaf niet veel hoop. Aan opgeven mocht natuurlijk niet gedacht worden en nu ging alles erom hem snel bij een dokter te krijgen.

De plaats was daarvoor nog betrekkelijk gunstig. Veelal werd het bij ziekte of verwonding dagenlang sjouwen met het slachtoffer op een tandoe. Nu kon ik met twee van de vlotste mensen in drie en half uur een kampong bereiken en vandaar een prauw krijgen, waarmee we tot bij de plaats van het ongeval konden komen. Toen was het maar stroomaf varen en 's nachts om één uur lag de patiënt in het ondernemingshospitaal van Koeala Simpang op de snijtafel. Gelukkig was er geen schedelbreuk, het bloed was van buitenaf in het oor gelopen, wel een zeer zware hersenschudding, terwijl mede in verband met de andere verwondingen de hulp van de dokter toch ook niet veel later had moeten komen.

Hier was het ongeval zeer ernstig, de verdere omstandigheden waren gunstig. Maar af en toe konden er toch ook wel dodelijke ongelukken voorkomen. Kleinere kwamen er natuurlijk vaak voor en ook ziekte onderweg. Dan was het met een wond, een verzwikte knie of enkel, dan wel met lichte koorts dagenlang meestrompelen, of anders met beenbreuk of ernstiger ziekte in een tandoe door het terrein worden meegezeuld. Gebeurde er niets op patrouille dan was het kinderspel, maar zo gauw er zich ziekte en dergelijke voordeden, stond ook de brigadecommandant voor de moeilijke vraag of de opdracht nog volledig kon worden uitgevoerd, dan wel het geval zo ernstig was, dat de patiënt zo snel mogelijk bij de dokter moest worden gebracht. Waarbij hij moest beslissen met het idee, dat het altijd wel verkeerd zou zijn.

En Oom verging van de pijn of was naar, akelig en koortsig en wist dat hij ellendige dagen moest doormaken voor hij thuis was en bovendien zijn makkers een ontstellende hoop soesah bezorgde.

*

Patrouillelopen langs bestaande paden vereiste weinig kunst. Doch dan kwam het maken van een doorsteek in het terrein. Dan werd er in het gebergte een bepaalde rug gekozen en het bleek een verkeerde te zijn. Dan werd het klimmen en dalen, dalen en klimmen en het kon langer gaan duren dan verwacht was, waarbij dan het eten opraakte. De beruchtste patrouille op dit gebied is gelopen in 1913. Daarbij is het merendeel der mensen omgekomen, anderen zijn jarenlang ziek geweest. Vier weken was het eten reeds op, toen de overlevenden werden gevonden door een patrouille, uitgerukt om hen op te sporen.

Een, twee of drie dagen zonder eten kwam vaak voor. Was er een post,

waar dit nooit gebeurde, dan wilde dat niet zeggen, dat ze er beter waren in het terrein, maar wel dat ze er niet behoorlijk in durfden te duiken. Maar was een patrouille meer dan vier dagen over tijd, dan werd het ernstiger en werd er aan opsporingswerk begonnen.

Toch wisten de Ooms heel vaak, indien de patrouillecommandant in moeilijkheden geraakte, nog wel raad te geven. Zij kenden het algemene beloop van het terrein ook op hun duimpje en als er een oud bekas van een brigade werd gevonden, wisten zij meestal wel te vertellen, hoe die brigade op die patrouille had gelopen. Want zij hadden met de lui van die brigade er wel over gesproken. De patrouillegang was geregeld onderwerp van gesprek.

Bij het vinden van zo'n brigadespoor wist men direct van wie het was, het nummer van de brigade werd in de bomen aangegeven door het aantal kappen. En bij de rustplaats werd er meer vermeld. Dan werd er een stuk schors weggekapt en met potlood of houtskool de datum en het vanwaar-naarwaar vermeld. Dat bleef een paar jaar leesbaar en als het met de punt van de klewang in de schors werd uitgekerfd nog veel langer. Bij heel zacht hout ook maar een jaar of twee, maar als regel vijf tot zeven jaar en in heel hard hout hebben we het wel meegemaakt, dat we alles nog duidelijk konden lezen na twee en twintig jaar. Toen konden we in 1934 nog lezen wat zo'n oude soldaat van het in 1918 reeds opgeheven detachement Leuhong in 1912 op de 22e Augustus had vermeld. We zaten op bekas Marechaussee.

Eens trokken we een week lang door de moerassen van de Westkust in het gebied van Nieuw-Singkel. Eigenlijk was dat geen Atjeh meer en de bevolking bestond ook niet uit Atjehers. Toen we van de rivieroever af het terrein ingingen, kwam een kampongbewoner in een prauw een eind achter ons aan. Hij wilde zien, hoe dat gebeurde. Het ging dan ook maar net, met de veldzakken en de patrouilleuitrusting op de hoofden en het water tot aan de lippen. Bij de kleinste Ambonees kwam het er zelfs boven, maar dat was een kwestie van een halve centimeter, zijn neus bleef erboven. Zo werd er voortgeploeterd, totdat op een vierhonderd meter van de rivier het bos begon, waar dan verder gelopen werd over de luchtwortels, die precies boven de normale waterstand horizontaal boven het water uitstrekken. Stap voor stap moet dan eerst gevoeld worden of men op een stevige tak staat, anders schiet het heen er doorheen met alle gevaar van breken of verdraaien. We hebben dat op die patrouille zeven dagen achter elkaar gedaan. Als er bivak moest worden gemaakt konden de tiangs voor de tent en voor de tandoes niet in de grond gezet worden, ze haalden geen vaste grond. Overal moesten dwarsstokjes aan gebonden worden, zodat de zaak

ook op die wortels steunde. Ook dat ging weer goed, want Oom was handig met klewang, houtjes en lianen. Ook de kookplaatsjes kwamen wel in orde, het ergste was weer het vieze stinkende water.

In die streek konden zelfs geen gewone viervoetige dieren leven. Hun poten zouden tussen de wortels doorgaan en ze zouden hulpeloos met de buik op de wortels blijven hangen. Er waren slechts vogels en apen. Mensen kwamen er ook nooit en voor een grote orang-oetan heeft het dan ook twee dagen geduurd, voordat hij aan ons uitgekeken was. Zolang heeft hij ons hoog in de bomen gevolgd en op ons neergekeken.

De vierde dag zagen we open terrein voor ons, maar er bleek slechts water te zijn. Er liep een riviertje door het moeras en dat vormde daar een meertje met vele kleine eilandjes van drijfplanten. We troffen er zelfs mensen. Vissers uit dezelfde buurt, als waar wij het terrein in waren gegaan. Zij gingen meermalen voor enige weken met hun prauwtjes daarheen om er vis te vangen en te drogen. Zij waren stomverbaasd ons daar te zien. Zij waren ervan overtuigd, dat niemand er zonder prauw kon komen. Maar nu was het ook in hun gebied bekend, dat de kompanie geen onbegaanbaar terrein erkende.

Na een week werden de eerste bloedzuigers met vreugde begroet. De patjets moesten het hebben van de varkens en van af en toe een patrouille. We hadden nu het bewijs, dat er weer vaste grond onder de voeten kwam. Toen wisten we, dat er die avond, een paar uur later, een uitgebreide maaltijd zou zijn met verse rijst, verse groente en veel kip.

Het oversteken van rivieren kon vaak heel gevaarlijk zijn. Dikwijls was het met bandjir onmogelijk. Maar met wachten tot het water zakte, ging de rijst op. Er werd dan ook nog wel eens wat veel gewaagd en meermalen zijn er soldaten op patrouille verdronken. In oorlogstijd kon het slagen van een onderneming ervan afhangen. Dan behoorde dit risico bij het normale oorlogsgevaar. In vredesdagen behoorde het vaak niet genomen te worden.

En zo zijn verhalen van patrouilles, ook in vredestijd, toch verhalen van bergen en blubber, van moeilijkheden en ontberingen. Doch Oom liep ze met toewijding en was na een zware tocht voldaan over de mooie prestatie.

Hij toonde erbij de goede eigenschappen, die in zulke omstandigheden zo nodig zijn: incasseringvermogen bij tegenslagen, doorzettingsvermogen en bovenal saamhorigheidsgevoel en kameraadschap.

JAPPENTIJD

IN de jaren 1914—1918 hoorden de toenmalige Ooms veel vertellen over de grote oorlog in Europa. Daar bij hen merkten ze alleen, dat er wat meer gedaan werd aan kustverdedigingswerken en er werden wat oefeningen in die richting gehouden, doch verder had die oorlog voor hen geen andere gevolgen dan dat hun borst gesierd werd met het Mobilisatiekruis, de bintang-belaser, een onderscheiding waarvan de reden hen weinig duidelijk was en waar ze dan ook nooit veel waarde aan hebben gehecht.

Na die tijd evenwel zagen ze voortdurend nieuwigheden in het leger verschijnen. Bij de infanterie eerst mitrailleurs en daarna karabijnmitrailleurs, bij de cavalerie de lichte pantserwagens, bij de artillerie de motortractie, in de lucht verschenen de stoomsijsjes, enzovoort, enzovoort. Met de jaren veranderde er op Java heel veel, erbuiten heel weinig, behalve op Tarakan en bij Balikpapan. De oefeningen op Java werden meer en meer gericht op de moderne oorlogvoering.

Natuurlijk stond Oom eerst wat vreemd tegenover al het nieuwe, ook was de zin van veel dingen voor hem moeilijk „aan te voelen”. Maar zijn volle belangstelling had het wel, want hij begreep dat dit alles niet zonder reden gebeurde en hij bemerkte, dat het Gouvernement zich zorgen maakte over een oorlog met Japan.

Nieuwe wapens, motorvoertuigen en alle technische snufjes wekten zijn bewondering op, indeling bij de bediening ervan vervulde hem met trots en deed hem zich extra inspannen.

Natuurlijk was hij, bij het zien van zoveel nieuwe dingen, weldra van mening dat zijn leger al heel wat voorstelde. Doch toen kwamen in 1942 de Jappen. Plotseling waren karabijn en klewang nog maar heel povere, armzalige wapens. En van al dat nieuwe bleek er veel en veel te weinig te zijn.

Van het geringe aantal vliegtuigen viel het merendeel reeds boven Malakka. Ooms makkers van de marine vielen aan en volgden hun Schout-bij-Nacht in de dood. Verder ging het als in Nederland tegen de Duitsers: enige dagen van hevige en hopeloze gevechten, toen capitulatie.

Voor de Nederlanders kan worden gezegd: „Toen volgden jaren van krijgsgevangenschap in de kampen”. Voor de anderen was het heel verschillend, al naar de luim van de bezetter was.

Er zouden dikke boeken vol te schrijven aan alle nood en alle dood, aan alle moed en goed, die door de onzen in die jaren zijn geleden en getoond. Laat mij hier sober zijn en slechts enkele „gevallen” noemen.

De troepen van Atjeh en een deel der overigen op Sumatra capituleerden in de bergplaatsen, waarop was teruggetrokken: Geumpang, Takengon en Blang-Kedjeren. Toen werden de mensen afgevoerd naar Medan en Lawé-Segalagala, het plaatsje in de Alaslanden, waar in 1940 de N.S.B.ers waren ondergebracht. Overal werden de Javanen direct vrijgelaten en in Medan begon dat ook voor Ambonezen, Timorezen en Menadonezen. Maar toen de helft was losgelaten, werden de overigen verder vastgehouden en later met groepen Europeanen tewerkgesteld aan een spoorlijn door Midden-Sumatra, waarvoor ook kameraden uit Java kwamen. Die waren op Sumatra gekomen in een schip, dat zodanig werd volgeladen, dat de mensen in de ruimten met de kolven der geweren op elkaar werden geslagen. Maar voor de kust van Benkoelen werd het schip getorpedeerd en slechts een paar honderd werden gered om de ellende van het werk aan de spoorbaan mee te maken.

Anderen werden vrijgelaten, kregen werk en vestigden zich op ondernemingen, of gingen een stukje braakliggende ondernemingsgrond in de omgeving van Medan bewerken.

In Lawé-Segalagala waren slechts inheemsen en een groep Indische Nederlanders. Zij moesten er aan kleinlandbouw gaan doen en, evenals bij Medan, kwamen Tante en de kinderen zich bij hen voegen. Toen bedacht de Jap weer iets nieuws en gelastte, dat de mannen Heiho moesten worden, een soort arbeidsdienst, die werkzaamheden voor het Japanse leger moest verrichten. Van de Indische Nederlanders was dadelijk bekend, dat zij dit weigerden en zij werden afgevoerd. Eerst naar Koeta-Tjané, waar hun voorman, de sergeant Vos, werd afgemaakt. Toen ging de rest naar Koeala-Simpang, waar alle 48 binnen anderhalf jaar waren doodgehongerd. De mannen van de andere landaarden werden afgevoerd naar Malakka en Siam. Slechts een handvol overleefde het.

In de Zuid-Molukken gaf de bevolking ontelbare blijken van trouw aan Oranje en zijn afkeer van de Japanse bezetter. Ook elders, vooral op Java en Sumatra bewezen verschillende groepen, dat ze zich niet wensten neer te leggen bij een onderwerping door de Jap; vooral Oom Ambon en zijn goede Timorese vrienden behoorden daarbij. In het kamp met Ambonese krijgsgevangenen te Bandoeng werd het zelfs bijna een bloedbad, toen er geweigerd werd om voor de Japanse keizer op zijn verjaardag „Banzai!” te roepen. Totdat de Ambonese luitenant zelf een kreet aangaf en toen schreeuwden allen dan ook vol enthousiaste overtuiging: „Bangsat!”. Hetwelk schurk betekent.

De Indonesiërs, die met de Jap heulden, waarschuwden hem altijd voor de Ambonezen als de trouwe aanhangers en vertegenwoordigers van het

Nederlands gezag. De Ambonezen waren dat geweest en wilden het blijven. Zij bleven dus ook als zodanig optreden. Want huichelen en zich anders voordoen konden zij niet; dat lag niet in de aard van het volk. Zodat de Jap de Ambonezen haatte.

Zij, die nog vrij rondliepen, verkeerden dagelijks in gevaar om door de Kempetei opgepakt te worden, door de Japanse Gestapo, die achter ieder woord complotten zocht van ondergrondse actie en van propaganda voor het Nederlands bewind. Op 23 September 1943 werd toen vrijwel iedereen opgepakt. Vele doodstraffen vielen er en ook langdurige gevangenisstraffen. Op Noord-Sumatra gingen deze veroordeelden naar de gevangenis van Pematang Siantar, waar, zonder gaskamer, toch van 543 mensen er 286 de dood vonden. Door honger en gebrek.

Hoe deze mensen voelden, bleek bij de dood van een Timorees korporaal. De man lag op sterven en ieder op de zaal wist, dat zijn einde nabij was. Toen ging de man op een avond plotseling rechtop zitten, iets waar niemand hem meer toe in staat had geacht. En helder en duidelijk klonk het toen: „Hidoeplah Seri Baginda Maharadja Wilhelmina!”, „Lang leve Hare Majesteit Koningin Wilhelmina”.

Na deze woorden viel de man dood achterover.

Er zijn óók onder de Ambonezen verraders geweest. Maar het waren er héél enkelen, de grote groep was trouw tot in de dood; ook Tante. Toen wij in 1945 terugkwamen, viel het op, dat toch een flink aantal Ambonese kinderen van omstreeks tien jaar het Nederlands sprak. De taal was streng verboden door de bezetter, maar Tante liet haar met veel moeite en gevaar door haar kinderen leren. Daarmee kon zij uiting geven aan haar drang om te doen blijken van haar trouw en haar vertrouwen in de terugkeer van betere tijden.

Toen dan ook de Jap capituleerde en er gedacht werd, dat die betere tijden waren gekomen, kwamen van alle zijden Oom en zijn makkers op en trokken Tante en de kinderen naar de vroegere garnizoensplaatsen om zich weer te melden. Daar waren ook Javanen en Menadonezen bij van het oude K.N.I.L., maar van de Timorezen en Ambonezen bleek toch verreweg het minste aantal overgelopen naar Rood-Wit. Velen werden ook nog vastgehouden in interneringskampen in het binnenland, de gezinnen uit Lawé-Segalagala konden bijvoorbeeld pas in 1947 en 1948 bevrijd worden.

Toen streed Oom al weer enkele jaren voor Orde en Vrede.

ONDER BRITS BEWIND

HET KNIL, dat zich in 1945 terugmeldde, zat met grote moeilijkheden. Zij kwamen uit gevangenkampen, uit gevangenissen, uit de gedwongen Heiho-dienst, of terug van onderduiken. Zeer velen waren ook gescheiden van hun gezinnen, die nog ergens in het binnenland van Java of Sumatra verbleven en daar niet weg konden.

Misschien hadden enkelen zich een voorstelling gemaakt van een feestelijke bevrijding, met daarna een algemeen herstel. Maar algemeen werd er maar aan één ding gedacht: het was een geweldige bende in het land en orde en rust moesten er worden hersteld. Dat kende Oom als zijn taak en het besef van die taak zat er zeer diep in. Dus verwachtte hij in de eerste plaats een geweer en het commando: „Uitrukken”. Hij was weliswaar behoorlijk gammel, doch hij was bereid.

Alleen zij, die uit het krijgsgevangenkamp op Noord-Sumatra kwamen, hadden in het eerst een ander idee aangepraat gekregen. Lady Mountbatten was daar gekomen en had een rede gehouden voor de Britten, die door hooggeplaatste Nederlanders klakkeloos in het Nederlands en in het Maleis was vertaald. Oom zag natuurlijk geen enkele reden om aan die woorden te twijfelen en nam dus aan, dat de Britse troepen orde en rust zouden herstellen, dat hij snel met zijn gezin zou worden herenigd en dan met een half jaar verlof naar huis zou gaan. Met volop eten, volop kleding en volop van alles, wat zo lang was ontbeerd, aangezien iedereen in de wereld ervan overtuigd was, dat hij het zo onmenselijk zwaar had gehad, op een haartje na dood was en nu eens vertroeteld diende te worden. De geallieerde overwinning zou voorlopig een Luilekkerland inleiden. Daarna zou hij zijn oude positie in het K.N.I.L. gewoon weer opnemen. Habis perkara . . .

Na twee weken was het voor een ieder duidelijk, dat Lord Louis Mountbatten door zijn troepen noch voor rust en orde, noch voor de toegezegde gezingshereniging zou doen zorgen. En toen vonden ook deze krijgsgevangenen het wel weer goed, dat ze het zelf maar moesten opknappen.

Ook dat liep echter heel anders uit. Er kwamen geen geweren en er kwam geen gereedmaken voor de dienst. Integendeel, alles werd verboden en de Engelsen bleken veel meer op te hebben met de rood-witten van Boeng Karno dan met de bondgenoten. En ook de Engelsen wisten dadelijk, dat de Ambonezen de trouwste inheemse K.N.I.L.-mensen waren en dat stemde hen fel tegen „the Ambonese”.

Vanuit Australië waren twee Nederlandse Bataljons meegekomen en ten slotte in Batavia terechtgekomen. Op Malakka werden uit vrijwilligers onder de krijgsgevangenen eenheden geformeerd om zo snel mogelijk aan

de werkelijke bevrijding deel te nemen. Eén ploeg ging er naar Sabang en werd 3e Bataljon genoemd, het 4e kwam begin October in Batavia. Verder waren er in Nederland O.V.W. Bataljons gevormd en gingen op weg. De Engelsen zagen, dat het ernst werd met de kans op herstel van rust en orde, mede omdat de aanhang van Soekarno nog niet zo groot was en zich volkomen onzeker van zijn zaak toonde. Dan zou Malakka geen voorsprong krijgen met rubber en tin. Derhalve werden verder alle landingen van Nederlandse eenheden verboden.

Ook hadden de Britten met hun militair gezag de herorganisatie van het K.N.I.L. in Nederlands-Indië in handen. De mensen mochten alleen verzameld worden, maar geen wapens krijgen en vooral niets doen, wat de aanhangers van Soekarno zou kunnen prikkelen.

Zo hokten bijv. in Batavia duizenden mensen samen in het kampement van het vroegere 10e Bataljon. Zij mochten wel de stad in; daar konden zij dan de aanhangers van Soekarno zien in volle glorie, de rood-witte vlag op alle openbare gebouwen. Oom begreep het niet, maar hij was woest en brandde van verlangen om er op los te timmeren. Hij had echter bevel gekregen, dat dat niet mocht en hij gehoorzaamde.

Totdat hij op 18 November hoorde, dat de pelopors het 10e Bataljon wilden overvallen en de Ambonezen met vrouw en kind uitmoorden. Toen wachtte hij niet af, maar trok er op uit met de enkele wapens, die er waren en met alles waarmee geslagen kon worden. Dicht bij het kampement, op het Waterlooplein, ontstond er een ware veldslag, waarbij aan weerszijden doden en gewonden vielen. Na afloop verschenen de Britse bewakingstroepen.

De Engelse commandant was woedend op Oom Ambon. Hij wilde alle Ambonezen van Java en Sumatra wegsturen. Toen heeft de Nederlandse bevelhebber strijdkrachten in het Oosten zich verzet.

Ook in Bandoeng kwamen Britse troepen. Evenmin als elders voelden zij zich geroepen om orde en rust te handhaven. Zij bezetten slechts een deel van de stad, de villawijken in het Noorden, waar voor hen de beste accommodatie was. Verder lieten zij de pelopors vrij spel. Die werden al driester en waar in Batavia moorden op Nederlanders en Ambonezen aan de orde van de dag waren, werd het hier een georganiseerde massamoord.

Toen kwamen de Indische Nederlanders en de Ambonezen in actie; uit noodweer. Zij overvielen groepjes moordende en plunderende pelopors. Zij waren ongewapend en leden verliezen. Maar zij veroverden ook wapens en daarmee gingen zij dan aanvallend optreden en breidden het arsenaal uit. Steeds meerderen sloten zich bij hen aan, zodat zich in Bandoeng en het vlak er bij gelegen Tjimahi de toestand ontwikkelde dat, vlak buiten de

wijken waar de Britten zaten, twee partijen een geregelde oorlog voerden. Een aantal K.N.I.L.-officiëren had de leiding ter hand genomen en een organisatie van de Nederlanders en Ambonezen aangepakt. En het waren heus niet alleen oud-K.N.I.L.-mensen, ook de burgerjongens uit die groepen deden mee. Er waren er bij van vijftien en zestien jaar. Soldaten? Klassiek is geworden dat geval van die 15-jarige jongen, die wacht stond op een post, waar het uitdrukkelijke consigne voor bestond, dat er niet geschoten mocht worden dan alleen in het uiterste noodgeval. Wel, er viel een schot en de commandant rende ziedend van woede naar buiten. „Maar hij begon eerder! . . .!“ hakkelde het jongetje ontdaan en wees in het duister. Daar lag een pelopor met een handgranaat in de hand en een schot door de kop.

De Britse commandant begreep, dat hij er ook zwaar voor zou moeten vechten om te trachten deze mensen te ontwapenen en gelastte toen maar, er een bataljon uit te vormen. En zo werd ons vijfde Bataljon geboren, de beroemde Andjing Nica.

Semarang en omgeving was eveneens een grote bende. Zelfs de transporten vrouwen en kinderen uit de kampen van Midden-Java werden aangevallen. In Soerabaja was het al niet beter, alleen kwam daar even een moment opluchting door Brits optreden, toen de pelopors de Brigadier-Generaal hadden vermoord.

Op Sumatra werd er verzameld in Medan, Padang en Palembang, waar Britse troepen kwamen en door ons zogenaamde Leger-Organisatie-Centra werden gevormd. Maar de Britten wilden niets weten van organisatie van ons leger.

In Medan werd er al direct, toen de eerste groep K.N.I.L. bijeen kwam in een school, hierop door een groep gewapende pelopors een aanval gedaan. In de loop van enkele weken kwamen vele K.N.I.L.-militairen, voorzover mogelijk met hun gezinnen, maar ook Ambonese en Menadonese gepensioneerd en burgers bijeen en werden op enige plaatsen in de stad ondergebracht. Een groep Ambonezen kwam in het kantoorgebouw van de Deli-Maatschappij en daarvan werd er een aantal in dienst genomen bij Force 136 van de Commando's onder leiding van luitenant Westerling, die daar in de omgeving een aantal zuiveringsacties op kleine schaal uitvoerde. Dege-
nen, die bij hem dienden, voelden zich de koning te rijk. Zij waren de enigen van het K.N.I.L. op Sumatra, die een militaire taak hadden.

Doch iedere actie was de Britse commandant een doorn in het oog en alles werd verboden; de reeds aangenomen militairen werden weer ontslagen. Alle inheemsen, die zich gemeld hadden voor dienst, of voor bescherming, dus K.N.I.L.-militairen, gepensioneerd en burgers, met hun gezinnen, werden bijeengebracht en afgevoerd naar de tabaksonderneming

Helvetia, vijf kilometer buiten de stad en buiten de Britse bewaking. Want de Britse commandant voelde zich kennelijk niet geroepen om ook "coloured people" te beschermen. Dat het mensen waren, die in gevaar verkeerden, was blijkbaar niet van belang. Het ging er maar om, of het mensen waren en hij rekende Aziaten eigenlijk nauwelijks tot de mensen, hoewel zijn eigen troepen uit Brits-Indiërs bestonden.

Aziaten moesten maar door Aziaten bewaakt worden; dus gaf hij een groep Jappen opdracht dit kamp te bewaken, waarin 2300 mensen werden gepropt, waarvan een achthonderd mannen en de rest vrouwen en kinderen. Onze militairen mochten geen wapens hebben, alleen wat pistolen voor de twee luitenanten in het kamp en de onderofficieren.

Het zal duidelijk zijn, dat de stemming daar uitermate slecht was. Iedereen wist, dat de onderneming tevoren bezet was geweest door de T.R.I., die er een opleidingsschool had gevestigd en dat de pelopors, toen zij er op Engels bevel uit moesten, hadden gezworen, dat ze hem zouden heroveren en de Ambonezen uitmoorden. Bij een paar beschietingen, die er plaats hadden, bleek ook, dat de Jappen niet van plan waren veel werk van de verdediging te maken en zelfs werd er geconstateerd, dat ze 's avonds wel met houten exercitiegeweertjes op post stonden. Vertrouwen in de beveiliging was er dus niet.

Toen dan ook de Jappen vertrokken en er dus wel een Britse bewaking moest komen, was dat een opluchting. Maar er kwam veel te weinig, slechts veertig man voor het uitgestrekte kamp, dat uit drie gedeelten bestond: de administrateurswoning, fermenteerschuur met assistentenhuizen en de koeliewoningen. Er was een lijn van ongeveer twee kilometer te bewaken.

De aanvallen bleven dan ook niet uit: in Januari 1946 twee kleine, in Februari een wat grotere, in Maart weer twee, waarvan er één nog wat meer werd doorgezet dan vorige keren. Dan werd er wel versterking van de wacht opgeroepen, maar steeds bleef het de vraag of die tijdig zou aankomen en het leven voor de kampbewoners was een zenuwslopend bestaan vol angst.

Zelf deed men, wat er gedaan kon worden. En dat was maar bitter weinig. Bij de ingangen van de gebouwen stonden de mensen met pistolen en anderen met stukken ijzer. Verder waren er buiten de gebouwen opstellingen gemaakt voor alle clandestiene bewapening. Eén van de Engelse kapiteins, die om de beurt bij de bewaking zaten, een zeer behoorlijke en reële vent, vroeg eens wat er precies voorhanden was: hij zou zijn mond wel houden, maar het was wel belangrijk, omdat hij ook maar zo weinig kon doen. Hij kreeg een eerlijk antwoord, en op het eerste gezicht leek het dan nog heel wat, twintig geweren en zeven lichte mitrailleurs. De geweren en één mitrailleur waren zo wel eens in handen van Westerling gevallen; een cadet had eens een opdracht naar Sabang gehad en was toen maar met zes mitrailleurs voor het kamp teruggekomen. Alles van Japans model, maar dat was nog niet zo slecht. Maar het tweede zinnetje moest dan luiden, dat er voor alles bij elkaar maar 280 patronen waren en dat maakte eigenlijk al die mitrailleurs al waardeloos.

Ook de voorziening van het kamp leek naar niets. Men moest maar zelf de zaak in Medan gaan halen. Daarvoor was één, zegge en schrijve één, tweetons vrachtauto toegewezen; verder één personenauto voor het geval de commandant of de verplegingsofficier naar de stad moest. En daar hadden ze steeds van doen, want naar de officiële schriftelijke aanvragen werd niet gekéken, als ze niet persoonlijk door een officier werden gebracht; waarbij die er dan bij moest blijven tot ze door de bevoegde instanties waren getekend en ze persoonlijk naar de magazijnsbeheerder moest brengen. Vanuit Medan kwamen de lui nooit eens naar het kamp, omdat de weg te gevaarlijk was.

Dat was ook de reden van het Engelse aanbod voor beveiliging van de opvoer naar het kamp. Voor die ene vrachtauto eenmaal per dag een pantserwagen mee. Eten, kleding, kookgerei, alles wat er nodig was voor 2300 mensen met één klein en gammel vrachtwagentje per dag. Er werd voor die bewaking bedankt. De Britten zouden anders tè wijs worden. Want men reed op en neer met niet één, maar met twee of drie wagens. Het zouden wel stumperds zijn geweest, als ze in die begindagen niet nog een drietal vrachtauto's en een personenwagen zouden hebben „georganiseerd”. Over herkomst en wijze van verkrijging mocht niet worden gesproken, maar tenslotte had niemand er méér recht op, want niemand had ze méér nodig.

Veel moois was dat evenwel niet en zeker stond steeds minstens de helft van het „wagenpark” doorlopend in de werkplaats. In het eigen kamp en door eigen mensen. Er waren een Indo en enige Ambonezen van de oude voor-oorlogse Militaire Motordienst, de beste vakmensen met de grondigste vakkennis, die er in Azië op dat gebied bestonden. Vooral was die vak-

kennis zo belangrijk, omdat het steeds prutsen was, om een wagen tòch te laten lopen, als een kapot onderdeel niet door een nieuw vervangen kon worden. Zij hadden veel weggesleept van een autokerkhof, hadden op ongeweten plaatsen gereedschappen bijeengescharreld, schooiden hier dit en daar dat en knoeiden een beetje met de lui, die reparaties voor de Engelsen verrichtten. Zodoende wisten zij alles weer op gang te krijgen, maar toch was het altijd weer een gunstig iets, als een wagen behouden weer binnen kwam, want onderweg bleven ze ook wel eens steken. Iets wat niet zo erg was, als de weg maar niet zo onveilig was: er zaten enige T.R.I.-afdelingen langs, die altijd een dreigende houding aannamen.

De chauffeurs hadden dan ook steeds een maat bij zich en beide mannen kregen een pistool mee. Dit gewapend rijden werd herhaaldelijk verboden, een verbod, waaraan eenvoudig geen gevolg werd gegeven. De weigering om dat te doen werd rustig door de officieren van het kamp meegedeeld. Want ze wisten, dat die chauffeurs ook slechts uit noodzaak reden en er heel goed van doordrongen waren, dat ze weinig kans maakten het er levend af te brengen, als de tegenpartij er werkelijk toe zou overgaan hen aan te vallen. Maar ze mochten dan ook niet met het idee gaan, dat ze zich alleen maar lijdelijk zouden kunnen laten afslachten, terwijl het bovendien tegenover de rood-witten zeer belangrijk was, dat die wisten de kans te lopen, dat er van hun kant ook een paar aan zouden kunnen gaan. Ze hielden meer van vechten tegen ongewapenden.

Het is natuurlijk geen wonder, dat er ernstige spanningen gingen ontstaan, niet alleen daar, doch ook elders. Want overal waren de toestanden vrijwel hopeloos. De commandant van zo'n kamp als Helvetia kreeg dan ook heel wat te verduren. De mensen kwamen steeds bij hem, want steeds voelden zij zich bedreigd en bovenal zaten zij in zorg voor de vrouwen en kinderen. Er waren mensen van alle landaarden, maar de Ambonezen waren behoorlijk in de meerderheid. Men zou hun aard in aanmerking genomen, op uitbarstingen hebben moeten rekenen.

Maar in de eerste plaats was daartegen de persoon van de commandant. Het was de Ambonese luitenant, die in Bandoeng „bangsat” had laten schreeuwen voor de Japanse keizer en hij was de gehele krijgsgevangenschap door de leider geweest van een ploeg Ambonezen, waarvan er ook hier heel wat aanwezig waren. De Jappen hadden hem een paar keer met een blinddoek voor een vuurpeloton gezet om hem ertoe te krijgen opdracht te geven tot collaboratie, maar hij was onverzettelijk gebleven. Het doodschieten was niet doorgegaan, omdat de Jappen wisten, dat het het zekerste middel zou zijn om hun doel niet te bereiken.

Het kamp had dan ook volledig vertrouwen in hem en drie maanden lang

wist hij alles te sussen. Maar verbetering en wapens kon hij niet brengen en voor de mensen was de morele klap van maandenlang zo'n soort „bevrijding” te zwaar om te verteren. Het kwam tenslotte zelfs zover, dat er door Ambonezen een klacht over hem werd ingediend naar aanleiding van een niet bepaald voorschriftmatige straf, door hem opgelegd aan een paar jongens, die uit de keuken hadden gegapt.

Door de Nederlandse commandant in Medan, die nog nooit in het kamp was geweest, omdat hij het te druk had zullen we maar zeggen (hijzelf zei dat trouwens ook) werd het geval nogal hoog opgenomen. Bovendien maakte net in die tijd de Engelse commandant zich weer eens boos over de Ambonezen, ook wegens de nog steeds gewapend rijdende chauffeurs en wat heibel met de verplegingsofficier, die de grootste moeite had om een deel van het allernoodzakelijkste los te krijgen. Deze Brigadier-Generaal weet het er natuurlijk aan, dat daar maar een luitenant commandant was en nog wel een niet-blanke. Er hoorde daar een hoofdofficier. Die was er niet en hij nam genoegen met een Nederlandse K.N.I.L.-kapitein. Maar ook de luitenant bleef.

De verwachtingen van de mensen richtten zich nu eenmaal op hun directe commandant, dus gaf de commandowisseling even een betere stemming en hoop, dat er verandering ten goede zou komen. Maar het kon natuurlijk niet anders, of na een maand lag de nieuwe commandant er ook uit. Het gunstige van het tussentijdperk was, dat allen het toen weer best vonden, dat hij het maar weer aan de Ambonese officier overgaf. Voor de Brigadier was dat ook lang zo erg niet meer, want de luitenant was ondertussen kapitein geworden en die Engelsen hechtten ontzettend veel belang aan een rang.

Het was toen eind Februari en er waren eindelijk grote veranderingen op til. De militairen uit het kamp zouden met hun gezinnen naar Billiton gaan en een deel was al onderweg. Op dat volkomen rustige eiland mochten ze dan wapens krijgen, georganiseerd worden en weer militaire opleiding ontvangen. Er moesten voorbereidingen getroffen worden om de zaken over te kunnen nemen als de Britten weggingen. Het is wel weer veranderd, zodat een deel toch op Helvetia is gebleven. Daar kwamen toen nog militairen van Sabang bij en er werd het 6e Bataljon gevormd. Op Billiton en Bankga geschiedde de vorming van Infanterie VII.

Er was echter nog een tweede, en belangrijker reden, waarom er geen openlijk verzet uitbrak, niettegenstaande die wanhopige omstandigheden. We hebben na 1945 nergens meer die mooie vóóroorlogse stunts gezien van „Ambonezen op straat”. De Ambonezen hebben de toestand erkend als een zeer ernstige oorlogstoestand. Zij hebben geoordeeld, dat onwrikbare trouw

en gehoorzaamheid van de militairen een eerste vereiste was om tot een goed einde te komen. Een enkeling heeft hier en daar het opgekropt gemoed wel eens niet volledig kunnen bedwingen, maar verder hebben zij gedacht, dat ze wel langs de normale hiërarchieke weg konden herinneren aan de Lady en haar Engelse beloften. Alles gebeurde echter model en langs hiërarchieke weg. Zij voelden, dat ze onder deze omstandigheden niet mochten trachten iets af te dwingen met min of meer revolutionaire middelen. Er werd toch al veel te veel revolutie gemaakt, boekan? ¹⁾

Zo hebben we in Februari 1946 in Menado een opstand gehad van de Menadonese militairen. Zij hadden zeer gerechtvaardigde redenen en de Ambonezen hadden dezelfde bezwaren. Maar Oom Ambon deed niet mee.

Eén van de belangrijkste redenen voor die opstand was, dat de normaal door de nederige inheemse mindere te bereiken eindrang werd teruggebracht van sergeant 1e klas tot sergeant 2e klas. De Menadonezen hebben toen bereikt, dat de terugstelling van de oude brigadecommandanten tenminste weer ongedaan werd gemaakt. Maar voor alle anderen heeft de Adjudant-Generaal, met een fanatisme, een goede zaak waardig, ervoor gevochten dat, in de tijd waarin de inheemsen in burgerkleding, vaak zelfs tegen hun eigen wil in, maar omhoog getrapt werden, de militairen, die de Nederlandse taal niet machtig waren, niet hoger konden komen dan sergeant tweede klas. Dan zei de Adjudant-Generaal wel, dat de oude rang sergeant tweede klas niet meer bestond en dat de nieuwe sergeant tweede klas beschouwd moest worden als gelijk te staan met de oude sergeant eerste klas, doch dit schone geklets kon moeilijk anders zijn dan het aangeven van de weigering om een grove psychologische fout te erkennen en Oom en zijn makkers hebben deze regeling dan ook gedurende de paar jaren, die hem nog in het K.N.I.L. restten, steeds als een grievend onrecht aangevoerd. En volkomen begrijpelijk.

Doch de Ambonezen hebben hun woede en verontwaardiging bedwongen, alles aanvaard en getrouw de hun gegeven bevelen opgevolgd.

Tegen het vertrek van de Britten werden overal de Nederlandse troepen toegelaten en ingeschakeld. Maar zij bleven aan handen en voeten gebonden, zowel op Java als op Sumatra. Doch de O.V.W.-bataljons kwamen binnen, na maandenlang op Malakka, met de dood in het hart, hun tijd te hebben zitten verdoen. De oud-krijgsgevangenen werden, voorzover lichamelijk daartoe in staat, behoorlijk in militaire eenheden ondergebracht en later kwam de Zeven December Divisie ook aan.

*

¹⁾ Boekan? = niet dan?

Zo stond Oom dan weer onder de geliefde vlag en hij brandde van verlangen om, schouder aan schouder met de mannen van de K.L., de van ouds bekende taak te gaan vervullen: het brengen van orde en rust in het land, het bevrijden van de bevolking van de voortdurende angst voor geweld, het strijden voor een werkelijke vrede.

Oom had een jaar van Britse beproeving doorstaan.

Maar hij stond. Als altijd bereid en getrouw.

ONZEKERHEID

ER is in de jaren 1946—1949 op Java veel gevochten, op Sumatra veel gevochten, er is gevochten op Celebes en dan praten we nog niet eens over alle acties op Borneo, Bangka, Bali en elders.

Het verhaal van de Ambonees in het K.N.I.L. gaat over dat alles, het verhaal van het geheel is de samenvatting van de verhalen over de onderdelen, maar overal was er zeer veel gelijk, terwijl toch ook overal alles weer zo veel anders was. Het verhaal van een onderdeel geeft dan ook veel dingen, die overal golden. ¹⁾ Het vertelt practisch altijd van vele gevechten, van de vele offers, die geëist werden en van staaltjes van uitstekend soldatenwerk.

Maar alvorens daarvan te vertellen zal het goed zijn even te wijzen op enkele punten, die in deze jaren van zeer grote invloed geweest zijn. Anders zouden we de soldaat gaan zien als een vechtinstrument zonder meer en gaan vergeten dat hij in de eerste plaats mens is. Want ieder, die de soldaat niet kende en zich eens wat nader met hem ging bemoeien, zou zeer spoedig niet anders kunnen dan de stomme verbazing delen van zovelen, die interviews hielden met militairen en dan met de mededeling kwamen, dat betrokkene toch „zo echt menselijk” was. Die interviews waren meest met generaals. Dat maakt met Oom Ambon groot verschil in rang, maar minder menselijk was hij daarom zeker niet.

Oom stond tegenover T.N.I. en verschillende, min of meer loslopende benden. Dat werk begreep hij en daar wilde hij wel aan. Maar er werd tegelijkertijd een geweldige aanval uitgevoerd op zijn moreel, iets wat veel moeilijker was te verduren. Want tenslotte begreep hij niet meer, waarvoor hij vocht.

Wel werden hem steeds weer de oude, bekende klanken voorgehouden van orde, rust en vrede, maar steeds ontving hij ook weer de orders, dat hij lijdelijk moest toezien hoe er wanorde heerste, onrust werd gezaaid en geroofd werd en gemoord. Eerst vond hij het alleen maar onbegrijpelijk en beschouwde het als nawerking van het Britse bewind, doch al spoedig groeide ook de onrust in zijn hart. Onrust over de vraag, of men alles weer teniet zou doen, wat er bereikt werd, over de vraag wat men ging doen met hem zelf en of er nog een toekomst zou zijn voor zijn kinderen.

Oom werd betrokken in de politiek. Hij kreeg ook een soldatenkrant, de „Saudara Seperdjoeangan”, Wapenbroeders. Steeds weer richtte men zich tot

¹⁾ Moge dit verantwoorden, dat in het volgende hoofdstuk vrijwel uitsluitend over één bataljon, t.w. Inf. IV, wordt verteld.

hem met verhalen over politieke besprekingen en overeenkomsten met de tegenstander, tegen welke hij in het veld stond. Steeds weer stonden er stukken in, hoe het Indonesië van straks zou worden en wat zijn plaats erin zou zijn. En telkens was dat weer anders.

Steeds stonden er ook beloften in. Al maar beloften. Ministers beloofden en Generaals beloofden. Oom vroeg niet om beloften: hij vroeg om de gezinnen uit het binnenland, hij vroeg om verlof en hij vroeg om iets te mogen doen tegen hen, die dagelijks op hem schoten.

Maar als hem dan op de nadrukkelijkste wijze werd verklaard, dat de K.N.I.L.-mensen eerst allen een verlof naar huis zouden krijgen, voordat er K.L.-Bataljons zouden repatriëren, dan deed het hem heel wat, als hij op een dag uit een gevecht terugkwam in het bivak en daar een nieuwe Saudara Seperdjoeagang vond met foto's en reportage van het vertrek van K.L.-troepen. Dan dacht hij aan die beloften en dan kreeg zijn vertrouwen in de Regering en zijn chefs weer een gevoelige knauw.

Hij kon aanvaarden, dat hij nog niet met verlof mocht, want hij zag rondom zich, dat er nog zoveel te doen viel voor de soldaat. Maar dan kon hij er moeilijk bij, dat die anderen wegmochten en de verbreking van de beloften was wel heel zwaar te verstouwen.

Oom deed zijn plicht, hij zag er de noodzaak van in. Men is er veelal zo naast door de Ambonezen te beschouwen als gewone huursoldaten, die slechts vchten voor een soldij. Dan zouden ze ook wel soldij van de Jap hebben aanvaard, gelijk de huurtroepen van de zestiende en zeventiende eeuw naar de tegenpartij overliepen, indien die meer betaalde.

Oom diende een ideaal, dat hij belichaamd zag in de persoon van zijn Koningin. Hij streed voor orde en rust in het land, voor de handhaving van een gezag, dat hij rechtvaardig achtte. Hij had een diep gevoel voor recht en was een onverzettelijk wreker van onrecht. Toen in 1910 Marechaussees van de colonne Schmidt stonden bij de lijken van drie kampong mensen, die op afschuwelijke wijze door een bende waren vermoord, zeiden zij niet: „Nou, een paar Atjehers minder”, — zij zwoeren wraak voor die moord en zij hebben gewroken.

Ook als er in de jaren 1945—1949 weer onder de bevolking, en vooral onder de Chinezen, gemoord werd, vonden zij niet, dat het hun niet raakte, werden heet van woede en wensten te wreken. Gek op die Chinezen waren ze zeker niet, maar zij waren „Kompenie” en de Kompenie beschermde een ieder.

Oom kon hard zijn tegen de boosdoeners, doch nimmer vocht hij tegen de bevolking. Die kon op zijn steun rekenen. Hij kon als Ambonees wel eens een beetje poeha maken en stoer doen, maar in zijn hart en zijn wer-

kelijke daden was hij zachtmoedig en gemene streken kende hij niet. Men moest hem maar eens met kinderen zien.

Toen maar steeds weer zijn actiegebied beperkt werd, steeds weer de moordende en plunderende benden de hand boven het hoofd werd gehouden en Oom maar achter een lijn werd vastgehouden, ging dat kwalijk op hem werken. Hij zag zijn zaak teniet doen. Hij kwam in een plaats, waar de Chinese winkelwijk in brand stond; hij vond er de lijken van vrouwen en kinderen. En enige tijd later kwam de baas van de ploeg, die deze en vele daden op zijn geweten had, bij zijn eigen commandant. Er werden handjes geschud en ze zaten heel vriendelijk te praten. Dan stond voor Oom de wereld op zijn kop. Dan drong het tot hem door, dat het ergens in hoge regionen de wil was, dat zijn taak niet zou worden volbracht.

Dan voelde hij zich machteloos, onzeker en bedroefd. Dan kwamen 's avonds niet de gitaar, de fluiten en de Marechausseeliedjes. Dan zat hij met zijn makkers ernstig te redeneren over de vraag, waar dit alles heen moest. Een vraag, die zij niet konden beantwoorden, daarom de commandant voorlegden en die, als deze uitgesproken was, nog even onbeantwoord was.

Slechts een paar maal zijn die commandanten gekomen met duidelijke mededelingen hierover. Toen vertelden zij, dat de Regering tenslotte had ingezien, dat pogingen tot samenwerken mislukken moest bij deze tegenpartij en dat de troepen nu een eind aan het gedoe zouden maken en de rust herstellen door deze vijand te vernietigen. Toen dat gezegd werd leefde Oom geheel op, want hij hervond zijn zekerheid. Slechts voor heel kort!

Maar niettegenstaande dat alles heeft hij tot het einde toe trouw gedaan wat hem bevolen werd. Want heel beslist voelde hij aan, dat het anders zéker mis zou gaan.

TEGEN DE ROODWITTEN

OM te vertellen van de oude K.N.I.L.-soldaten in de jaren 1946 en 1947 zou je het over Infanterie VI in het Medanse moeten hebben. In dat bataljon was de meerderheid inheems militair van voor de oorlog, zeer velen waren van het vroegere Korps Marechaussee.

Het was dan ook een prima bataljon. Half 1946 kwam het in de Westrand van Medan te zitten en het zat daar in de tijd, dat de Atjehers van zins waren om de stad te veroveren. Zelf noemden zij het „heroveren”, omdat Atjeh in vroeger eeuwen wel eens gezag had uitgeoefend op Sumatra's Oostkust en zij zich niettegenstaande de erkenning van de Republiek Indonesië, toch meer Atjehers dan Indonesiërs voelden.

Meermalen waren er daar dan ook grote aanvallen te verduren, steeds opnieuw werd het bataljon belaagd en geregeld waren er gevechten; vrij geregeld dus ook verliezen. Maar ook het bataljon zelf bleef actief en de smalle strook, waarin maar opgetreden mocht worden, werd voortdurend weer gezuiverd van de vijand, die bleef opdringen en zich niet hield aan de overeenkomsten.

Het bataljon verloor onder meer zijn ondercommandant en het was bijna nog een kapitein kwijt geweest. Toen echter het schot werd afgegeven sprong een Ambonees soldaat vóór die kapitein en dekte hem met zijn lichaam. Het was niet de kapitein, maar Lokollo, die sneuvelde; hij gaf zijn leven voor zijn commandant.

Bij Infanterie IV, het andere Medan-bataljon, zag je maar enkele ouderen. Het was geheel anders samengesteld, half K.N.I.L. en half K.L. En bij het K.N.I.L. was heel wat vervanging nodig geweest van de mensen, die

afknaptten omdat ze toch eigenlijk te snel in actie waren gekomen na die vreselijke ontberingen uit de kampen. Die aanvulling was in hoofdzaak gekomen van Ambon en Menado, allemaal jonge recruten.

We zagen hier dus de nieuwe generatie in actie komen en in het begin was daar niet zo veel goeds van te zeggen. Maar toch mocht dat de jongens niet verweten worden, ook niet de instructeurs van de depôtbataljons: het soldatenvak is er een dat behóórlijk geleerd moet worden, een beetje exercitie alleen maakt nog geen „vakman” al hoort die exercitie er ook wel degelijk bij. Een Brits officier zei mij eens over hun beroemde Gurkha-troepen: „Het zijn pracht soldaten, maar het duurt vier jaar voor ze werkelijk goed zijn.” Bij onze mensen was het precies zo, al gaat het in oorlogstijd wel heel wat sneller; bij de opleiding beseft ieder de noodzaak van het tempo en in het gevecht maakt men direct de harde practijk mee, die de beste leermeester is.

Voor deze broekjes had de opleiding hoogstens vier maanden geduurd, vaak nog korter. Bovendien was er een tekort aan goede instructeurs. Dan zocht men na twee maanden maar een stuk of wat van de pientersten uit en die werden zo voor een klas nieuwelingen gezet om hen het vak te leren. Zo kon het niet goed zijn; tenminste over het geheel genomen. Slechts een enkeling is als soldaat geboren, voor hem zijn vier maanden basisopleiding voldoende; van de anderen — de meesten — moeten soldaten gemaakt worden. En dat duurt langer.

Een mooi voorbeeld van het eerste zagen we eens op de post Mabar, op een onderneming langs de Belawanweg. Deze weg, waarlangs alle aan- en afvoer plaats moest hebben, moest beveiligd worden tegen de onophoudelijke aanvallen op de convooien. Daarvoor werden ook steeds weer hinderlagen gelegd in de buurt van de demarcatielijn, de lijn, die zo plechtig was overeengekomen en uitgezet, waar *wij* ons angstvallig aan hielden en door „die anderen” dagelijks geschonden werd.

Ze gingen er weer eens 's nachts uit en het was wel weer zover: er kwam een bende aan over een klein vlondertje. Achter de karabijnmitrailleur lag een Ambonese jongen, achttien of negentien jaar oud en nog maar een paar weken van het depôt af. De sergeant stootte hem aan en gaf fluisterend bevel om te schieten. De man fluisterde even kalm terug: „Toenggoe Baas, Nippon datang”, „Wachten sergeant, er komen Jappen”. Even later vond hij zelf het ogenblik gekomen en gaf een paar vuurstoten af. De bende stoof uiteen, maar er bleven drie doden liggen, twee daarvan waren Jappen. Ons soldaatje had aan het praten gehoord, dat die er bij waren en hij wist voldoende van de zaken af om te weten, dat ze dan ook veel belangrijker waren dan de rest. Het waren van die Jappen, die na de capitulatie naar de

republikeinen waren gedrost en daar nu instructie en leiding gaven. Alle verhalen over hun vaardigheid in de rimboe ten spijt, wisten ze vrijwel nooit hun mond te houden, de grote schreeuwlelijkers. Ze brachten er altijd afschuwelijke, schelle en bijtende klanken uit.

Dingen als hinderlagen konden trouwens altijd maar het beste aan de inheemse soldaten worden toevertrouwd. Men mocht gerust de erepalm aan de Hollandse jongens geven, als het er op aan kwam om een stormaanval uit te voeren. Bij het zich opbergen en verplaatsen in het terrein waren zij veruit de minderen, zij waren er nooit zo goed in thuis.

Daardoor kwam het ook, dat zij voor de verdediging van hun posten altijd in de eerste plaats een aantal stellingen gingen graven, terwijl het K.N.I.L. er veel meer voor voelde om in het voorterrein de vijand op te wachten. Deze laatste methode is ook veel effectiever, maar het was nu eenmaal zo, dat je een hinderlaag van Hollanders als regel reeds op enige afstand in de gaten kreeg en bij de inheemsen moest uitkijken om niet over ze te struikelen.

Bij het zich verplaatsen was het al hetzelfde. Kort na onze komst in Brastagi, de oude luthof van het gebied rond Medan, het bergoord op de Karo-hoogvlakte tegen de hellingen van de Sibajak, woedde weer eens een zwaar gevecht langs de weg, waar we bij een hevige convooibeschietsing nogal wat verliezen kregen: twee doden en elf gewonden. Op de plaats konden we maar twintig man vrijmaken, tien O.V.W.'ers en tien man K.N.I.L. Daarmee trok ik er op uit en we gingen het terrein in, een eindje bezijden de weg. Dat was daar in de bergen wel beestachtig zwaar werk, maar het was de beste kans om enige van die lui te pakken te krijgen.

Eerst liep de Timorese prachtsoldaat Kopong Raja met zijn groep, bestaande uit allemaal jonge soldaten, voorop. We hadden er nog een vlak stuk bosterrein en Kopong stak een paadje over met één snelle sprong. Als een flits was hij erover, maar daarbij had hij het toch meteen afgezien: hij dook neer en gaf ons het teken om te dekken. Wij gingen ook neer en ik kroop iets vooruit om te zien wat er aan de hand was. Op een tachtig meter afstand kwamen twee gewapenden aan en die hadden kennelijk niets in de gaten. Op slechts vijf meter afstand, juist toen wij wilden sommeren, zagen ze mijn gezicht en ze waren zo onverstandig te willen gaan schieten. Maar bij ons waren de geweren al in de aanslag.

Later liet ik de K.L. voorop. Voor mij uit de korporaal en één man. Ook zij zagen twee man, maar zij bleven staan en wezen er naar met heftige gebaren. Ik kon ze nog net met hun geweren een ravijn in zien duiken, maar ben altijd van mening geweest dat Kopong Raja ze ook wel te pakken zou hebben gekregen, als hij voorop had gelopen.

Een maandje later moesten we een stelling nemen, die achter een ravijn van een honderd meter diepte lag. Er was een pad doorheen geweest met een bruggetje, maar dat was vernield en onder, bij de rivier, waren de wanden een vijftien meter werkelijk loodrecht en we konden er niet door. Dus zochten we een eindje verderop en vonden na enige tijd een plaats, waar je af kon dalen, even door de rivier lopen en dan de andere oever beklimmen.

De vijand zat helemaal aan de bovenrand en had niet in de gaten, dat we daarlangs kwamen. Er was nog een deel van de troep boven en hij meende, dat wij geen kans zagen over het ravijn te komen. Maar we gingen er door met een O.V.W.-peloton en klommen zo snel mogelijk omhoog, teneinde hem te verrassen, iets wat heel belangrijk is, omdat je bij zo'n klim langs een smal ruggetje toch maar met een paar man tegelijk boven komt. Alles ging prachtig, totdat er plotseling in onvervalst Amsterdams een heel verhaal naar boven werd geschreeuwd: een vent achteraan was op een steen in de kali uitgegleden en wilde nu wel eens van die pelopors weten, wat zij wel dachten, dat zijn meisje zou zeggen, indien ze wist, dat hij zo in de vuiligheid zat . . .

In de eerste plaats was dit al volslagen onredelijk, omdat het prachtig helder water was. Verder was het natuurlijk militair helemaal fout en het had bijna nog zeer ernstige gevolgen. Wij vooraan waren nog maar een twintig meter van de bovenrand van het ravijn af en de vijand zat daar niet. Die had zich samengetrokken op de punten, waar ze onze pelotons nog aan de overkant konden zien. Maar nu kwam er een stel aanhollen om ter plaatse de stelling te betrekken en direct daarop ontplofte op een meter vóór de vaandrig pelotonscommandant een handgranaat. Deze had gelukkig net zijn ene been op een hoog terrasje om dat te beklimmen, in die stand was zijn lichaam gedekt en het bleef bij lichte wondjes aan dij, schouders en wang.

Daarna was het machtig mooi zoals deze O.V.W.'ers verder naar boven stormden en de zaak klaarden, — maar de verrassing was mislukt en daardoor ontkwam de tegenstander ook bijna volledig. Eén zo'n stommiteit had even de zaak verknoeid. Zo'n soldaat begreep anders bij de theorie ook wel heel goed, dat hij zich in het terrein stil moest houden, maar als dan zo plotseling de billetjes nat werden, was alle theorie vervlogen.

Met K.N.I.L. zouden we daar nu vrijwel zeker een verrassing gehad hebben, maar, speciaal van al die jongeren, zouden we niet zoveel élan in die laatste stormaanval hebben mogen verwachten.

Zo was er altijd een duidelijk verschil, maar allen leerden van het nauwe

samengaan in dat bataljon. De K.L. stak heel wat op van terreinvaardigheid en onze jonge inheemse soldaten leerden een aanval goed door te zetten.

Dit laatste was in het begin heel droevig geweest met die recruten. De beide compagniescommandanten klaagden erover. Omdat dat ook nog maar jeugdige tweede luitenants waren, nam de bataljonscommandant een peloton van de ene, de ondercommandant een van de andere compagnie en zij, ervarenen, rukten er mee uit. Beiden kregen, toen het er op aan kwam, de jongelui niet mee. Die hadden de geestelijke instelling nog niet om tegen het vijandelijke vuur in te lopen en ieder drong naar achteren in de hoop, dat de anderen het wel zouden doen. Een zwaar gewonde inlichtingen-officier was het droeve resultaat van die actie.

Toen was Leiden in last. Maar de oplossing werd gevonden: die lag bij „Oom”. Altijd is het alleen maar nodig, dat er een klein groepje gangmakers is; dan gaat de rest wel mee. En in de Britse tijd was er een staf-wacht als eerste Nederlandse onderdeel gevormd, daar liep nog een stel prima soldaten wachtjes te kloppen. Daaruit werden nu achttien man, meest oud-Marachaussees, naar Infanterie IV geplaatst.

Toen toonde Oom zijn waarde in de compagnie.

De jongelui werden eerst moreel onderhanden genomen. Zij kregen de verhalen zoals slechts Oom die kon doen, verhalen die de militaire geest er nog heel wat beter in brachten dan alle officiële theorie. Zij kregen het voorbeeld in het terrein en wisten dra, dat het heel wat veiliger was om snel op de plaats van de vijand te komen, dan maar te blijven hannesen en schieten in de buurt, waar hij zijn kogels rondstrooide. Zo was het voor een belangrijk deel de invloed van Oom, die bewerkstelligde, dat deze compagnieën al snel niet alleen bruikbaar, maar zelfs goëd werden. Als het alleen de taak had moeten zijn van de weinige officieren en onder-officieren, zou het nodig zijn geweest deze troep uit de actie te nemen en de opleiding te geven, die hij op het depôt tekort was gekomen. Maar Oom leidde op, iedere minuut dat er niet geslapen werd, en hij deed het zodanig, dat er nog van gedroomd werd ook. Toen ik zelf korte tijd later bij het bataljon kwam, was er al best met de jongelui te werken.

Van deze achttien ouderen was een jaar later één gesneuveld, de zeventien anderen waren korporaal. Verdiend ook. Eveneens verdiend was het, dat onze Timorees Kopong Raja en een paar Ambonezen het tot sergeant brachten.

Onder deze achttien waren heel wat Ambonezen en ook onder de jongeren kwamen de Ambonezen het eerst op behoorlijk peil. Het goede bloed zat er in.

Een half jaar nadat gebleken was, dat ze niet vooruit durfden, was er

een actie in de Karolanden. De derde compagnie ging voorop en kwam voor de vijandelijke stelling. Een zware en een paar lichte mitrailleurs begonnen op een tweehonderd meter te ratelen, een minuut later had een vaandrig met zijn jongens de zware in handen en was de vijand op de vlucht. De compagnie stormde er verspreid achter heen. Tot vier keer toe probeerde de vijand meer achterwaarts weer stelling te nemen, maar dan zaten ook onze jongens er reeds in. Zij joegen daar als duivels door het terrein van de hoogvlakte, onhoudbaar en onweerstaanbaar; achter hen volgde een compagnie O.V.W.'ers over de weg, kankerend dat het veel te hard ging, dat konden zij niet bijhouden, — maar als ze zèlf de vijand op zijn huid hadden mogen zitten, zou er ook wel dezelfde gang in hebben gezeten . . .

Dit Infanterie IV en Infanterie VI hebben bestaan tot 1948. Toen gingen de oudere K.N.I.L.-mensen eindelijk met het zozeer verdiende verlof en er werd een hele serie bataljons opgeheven, om later elders opnieuw gevormd te worden. Wat geen recht op verlof had, werd ook overgeplaatst.

Maar vóór het zover was, hebben die bataljons heel wat acties gevoerd.

Voor Infanterie IV was de eerste tijd op Medan al heel kwalijk. Ze zaten er in de stadsrand, op de kaart mooi als „veilig gebied” aangegeven. Dat betekende alleen, dat ze er geen excursiegeld kregen. Met de veiligheid was het er niet zo bijzonder overdreven gesteld. In de keuken werd één en dezelfde koelie driemaal gewond door mortiervuur. Op nog geen honderd meter van de eigen posten stonden die van de vijand, die van het verbod om te schieten meermalen gebruik maakten om de broek neer te laten en door het tonen van het ontblote achterwerk de mate van hun achting voor de kompanie aan te geven.

Natuurlijk kon de kolonel zoiets niet nemen en bij de besprekingen met de tegenpartij eiste zeer beslist, dat deze stellingen zouden worden ont-ruimd. Dit werd nadrukkelijk toegezegd, maar toen onze troep ging con-troleren, was het niet gebeurd en er ontstond een zeer ernstig gevecht, dat ons negen doden en zes en twintig gewonden kostte. Bovendien kreeg de compagnie van het bataljon, die belast was met de convooien naar Belawan, op diezelfde dag ook nog twee doden. Bij volgende besprekingen verklaarde de republikeinse kolonel, dat hij wel stellingen moest laten maken uit gods-dienstige overwegingen. Hij was Batakse Christen en had in de Bijbel de zin gevonden: „De volkeren zullen zich versterken” . . .

De orders van Java waren zeer streng en de soldaat moest alles, wat er die dag gebeurd was, maar weer als een vergissing beschouwen. Zo gaven de republikeinen het ook op, en er moest maar weer gepraat worden. Dus: vooral niet schieten. Nu, Oom en zijn makkers toonden hun discipline: niettegenstaandg uitdagend optreden van de vijand wèrd er niet geschoten.

En twee dagen na dat zware gevecht lag het bataljon des avonds in stelling. Het werd zwaar beschoten en er vielen al weer enige gewonden door mitrailleurvuur. Met ijzeren zelfbeheersing beantwoordde men het vuur niet; dat was verboden: Men bemerkte dat de vijand in het voorterrein naderbij sloop. Het werd op een gegeven ogenblik duidelijk, dat hier één van de zwaarste en meest doorgezette aanvallen op Medan plaats ging vinden. Toen kwam tenslotte van hogerhand het bevel tot vuuropening en daarop maaiden alle mitrailleurs tegelijkertijd door het nachtelijk duister. Toen jammerden meteen de kreten van gewonden over het terrein en was de aanval in bloed gesmoord. Het bataljon had zich gewroken. De vijand sleepte later weg aan doden en gewonden zoveel hij kon, maar de volgende dag moest er nog speciaal gelegenheid gegeven worden om gevallenen weg te halen. Het waren er toen nog vele tientallen. Ze lagen tot vijftien meter voor onze versperringen.

Nog een week lang bleven de gevechten aanhouden, ook al werd er weer met elkaar gesproken. Nu onder leiding van uit Java gekomen Generaals. Terwijl zij onderhandelden, gierden de Mustangs in hun aanvalsvluchten over het stafkwartier en drong daar het geluid door van mitrailleurs, inslaande raketten en dreunende artillerie. Een krachtige aanmaning tot overeenstemming. Die er dan ook kwam. De onderhandelingen slaagden volkomen en Oom kreeg een nieuwe demarcatielijn, waar hij achter moest blijven. Had hij gezeten in „schiettent stad”, hij kwam in „schiettent demarcatielijn”.

En leed er verder zijn verliezen.

Maar eindelijk kwam de eerste politionele actie. Eerst ging het naar het Westen met Infanterie VI de eerste dag voorop. Het kostte het bataljon enige doden in gevechten en door landmijnen. De derde compagnie van Infanterie IV trok die dag alleen door het terrein, zonder mogelijkheid van hulp en zonder verbindings. Hij bereikte zijn doel ten koste van één Ambonees. Na die dag kreeg de hele compagnie heilig respect voor vliegtuigen. Hij trok met enen achter elkaar langs een smal paadje tussen de overwoekerde tabaksvelden en toen gingen onze jagers er een aanval op uitvoeren. Dat kwam omdat de vijand in dezelfde kleding liep en de jagers de order was gegeven buiten een bepaalde strook alles aan te vallen, waarbij echter de begrenzing van die strook verkeerd was overgeseind. Allen doken in de greppel naast het pad en drukten zich tegen de wand. Vlak naast hun sloegen de kogels van de vliegtuigmitrailleurs in en vanuit de takken van de bomen vielen een paar dode apen op hen, maar zelf sloften ze er door. Het moreel kreeg echter een klap. Pas later, toen een paar keer de samen-

werking goed was geweest, keken ze minder angstig, als de jagers weer in de lucht waren.

De tweede dag was Infanterie IV vooraan en nadat dat nog een flinke weerstand had opgeruimd, waren we pas door de verdedigingsgordel heen en zwermde de colonne uit elkaar. Toen ging het snel. De Atjehers stelden vast, dat de verovering van Medan voorlopig wel van de baan was en trokken terug op het eigen land. Toch is die verovering in die dagen nog van het Oosten uit geprobeerd, maar de achtergebleven bewakingstroepen wisten de in de stad binnengedrongen vijand er weer uit te gooien.

De stootbataljons werden vervangen door zojuist uit Nederland aangekomen dienstplichtigen en de tweede week ging het naar het Oosten. Daar moest weer worden opgerukt langs een weg met zware verdedigingswerken. Wij voelden er weinig voor om daar recht op te tornen, ook al had de vijand, begrijpende dat wij er toch door zouden komen, zijn hoofdmacht teruggetrokken. Infanterie VI ging over zee en voerde een landing uit, ver achter de vijand, de O.V.W.'ers van I-I R.I. maakten een grote omtrekking, maar Infanterie IV moest toch de hoofdweg vrijmaken.

Met de twee K.N.I.L.-compagnieën zouden we een paar honderd meter Zuid van een zwaarversterkte brug door de rivier. Daar was de verdediging niet zo sterk en konden we wel een overgang forceren. En dan de brug maar nemen van de achterzijde. Snelheid was van groot belang, hoe vlugger we vooruit kwamen, hoe meer kans er was om vernielingen in het achterland te voorkomen.

Toen dan ook tot onze verbazing bleek, dat de rivier op dat punt zelfs niet meer bewaakt werd en we er dus ongemerkt over kwamen, was het niet nodig om te wachten tot allen er waren en dan het geheel te ordenen voor de aanval op de grote brug, die wel werd verdedigd, zoals we uit het vuren op de hoofdcolume konden horen. Verrassing is heel veel waard en met hoe minder mensen je bent, hoe meer kans je hebt om de verrassing volledig door te voeren. Het is heel mooi om het alleen met uitgezochte mensen te doen, het is nog mooier om tegenover de eigen troep gewoon te doen of het eigenlijk niets bijzonders is, wat er gaat gebeuren. Ik had twee dardanellen en nam verder gewoon de voorste groep van tien man en we trokken er op af. Vlak achter de brug was een viersprong en daar zat de vijandelijke ploeg van een dertig man. Op een vijftien meter van hen af waren we net bezig om de hele groep op één lijn in een greppel klaar te leggen voor de verrassende stormaanval, toen er van de brug af drie man aankwamen met twee lichte mortieren bij zich. Daarmee hadden ze net onze hoofdcolume beschoten, hetgeen ons, naar we later vernamen, op een gewonde O.V.W.'er te staan was gekomen. Het werd duidelijk, dat we dit

drietal niet mochten laten vertrekken: het werd nu vuren en stormen. De vijand was volkomen overdonderd. Het werd maar een kort handgemeen, wat weg kon komen vluchtte. Vijftien man bleven er liggen. Op het tumult kwam van achteren nog een officier met twee man polshoogte nemen en het werd nog even gevaarlijk, toen de sten van de sergeant weigerde en ze bijna gelegenheid hadden hun lichte mitrailleur in werking te stellen, maar twee soldaten namen ieder met één schot een man voor hun rekening en toen deed de sten het ook al weer.

En daarmee dachten we, dat we de brug hadden ten koste van slechts die ene gewonde O.V.W.'er en dat we met deze kleine groep een flinke tijd-winst hadden behaald. Want nu kon de genie zonder meer aan het werk gaan en dat deed hij dan ook met de geweldige voortvarendheid, waarmee dat wapen in die tijd het tempo van de opmarsen zo machtig hoog deed zijn. Want het was de genie, die dat tempo aangaf door de snelheid van opruimen van mijnen en versperringen.

Hier werd natuurlijk ook begonnen met mijnenruimen. Er zaten er vele. Maar of men nu een hoekje had vergeten of dat het, in verband met de slechte batterijenvoorziening, steeds onbetrouwbare opsporingsapparaat ons weer eens in de steek had gelaten: toen de bulldozer aan het werk ging bracht hij midden tussen de werkers nog een zware mijn tot ontploffing en het peloton had negentien gewonden, waarvan er één naderhand is overleden. De enige bulldozer ter plaatse, de beste van Noord-Sumatra, was voor een jaar buiten actie. Ook onze opmars werd ruim twee uur vertraagd en toen wij het einddoel van de dag, het stadje Tandjong Morawa, bereikten was een uur tevoren de Chinese wijk in brand gestoken en waren er enige Chinezen vermoord . . .

De volgende dag deed de vijand nog een zware aanval op Tandjong Morawa, maar ondertussen stootte verderop Infanterie VI verrassend door naar Pematang Siantar en zelfs tot Prapat aan het Toba-meer, terwijl I-I R.I. verder langs de kust optrok en Tandjoeng Balai bereikte, 186 kilometer van Medan.

Zo waren de grootste ondernemingsgebieden weer in onze handen en de eerste planters trokken onmiddellijk achter de troepen aan.

Infanterie IV hield nog een dag zuiveringsacties in het gebied en toen werd midden in de nacht de colonne weer geformeerd en begon de tocht naar de Karolanden. Niet langs de kortste weg, dat zou over Medan zijn geweest, maar over Pematang Siantar en dan benoorden het Tobameer langs. Twee dagen tevoren was daarlangs nog de republikeinse Gouverneur ont-komen en het was bewonderenswaardig, hoeveel versperringen er in die korte tijd waren aangebracht. Maar daarvoor waren dan ook hele vestingen

van ondernemingskoelies geprest. Ontelbaar was het aantal bommen over de weg en er waren een paar lelijke afgravingen. De genie had handen vol werk, maar stond behoorlijk voor zijn taak. Het was verwonderlijk, hoe vlot er eigenlijk nog werd opgeschoten. Gewapende weerstand was er maar op een paar plaatsen. Die werd snel en zonder veel moeilijkheden gebroken. Daaraan lag het heus niet, dat er de eerste dag niet verder kon worden gekomen dan Seriboe Dolok; overigens toch nog een goede tachtig kilometer voorbij Siantar. En de tweede dag ging het weer voort. 's Morgens lagen er langs een berghelling grote rotsblokken op de weg en werd er vrij vuur uit het zijterrein ontvangen. De vijand werd verdreven, de keien opgeruimd en verder ging het maar. Bij Kaban Djahé was een grote brug gedeeltelijk vernield; hij werd zo goed en zo kwaad het ging weer bruikbaar gemaakt. Bijna de hele plaats stond in brand. Handenwringend liepen de Chinezen rond bij de vernietiging van al, wat zij bezaten. In de verte dreven er rookwolken boven Brastagi.

Kaban Djahé werd bezet. Twee compagnieën trokken direct door. Uit Brastagi was al door vliegtuigen gemeld, dat er een groep van een dertig lijken was waargenomen: vermoorde politieke tegenstanders. Onderweg werd er gelukkig nog een grotere groep daarvan levend in een concentratiekamp aangetroffen.

Verder bleek het, dat de verwoesting in Brastagi nogal meeviel. Het grote hotel, de grote plantersschool met internaat voor de planterskinderen en de elektrische centrale waren in brand gestoken.

Een compagnie trok met de huzaren en de genie verder op Sibaulangit aan, de plaats waar de drinkwaterbronnen voor Medan waren. Het ging langs de beruchte bergweg met zijn ontelbare bochten, een weg langs steile hellingen en diepe ravijnen, een weg waarvan het direct duidelijk was, dat hij zeer gevaarlijk zou zijn voor convooirijden, en die dan ook de komende weken verscheidene slachtoffers zou eisen. Nu kwamen we er nog volkomen onverwacht. De pantserwagen schoot nog een tegemoetkomende vijandelijke auto in elkaar, waarbij twee man werden gedood en de rest hals over kop het ravijn in dook, met achterlating van een mitrailleur en een mortier. In Sibaulangit vluchtte de vijand overhaast. Hij had zijn vertrek al voorbereid. Alle zwaardere wapens stonden keurig klaar langs de weg. We hadden het maar even voor het inladen. Waar de bronnen precies lagen, wisten we niet en het bleek dat er geen mens in de omgeving was achtergelaten: de gehele bevolking was gedwongen het gebied te verlaten. Dan maar eerst door naar Medan.

Het werd echter al donker en we verwachten nog versperringen met landmijnen. Dus werd er gewoon langs de weg gebivakkeerd, in en onder

de auto's. Een paar posten van vijf man langs de weg. Dat bleek weer goed te zijn, want er kwam wel een vijandelijke patrouille langs. De bedoeling was hem geluidloos in te rekenen, maar daarvoor liepen ze te ver uit elkaar. Toen werden eerst de voorste twee met de klewang aangegrepen en doorgezet naar de volgende drie. Maar daarvan kregen ze er nog maar één te pakken en die wist nog gewond in het ravijn te ontkomen. De volgende dag merkten we echter toch, dat Oom hard had geslagen, want de man was nog wel verderop gebracht, doch was overleden.

Ja!, we hadden nog enkele klewangs, al waren die ook niet meer officieel in de bewapening. Maar bij het nemen van een paar rood-witte-politieposten waren ze in onze handen gevallen en de Ooms waren er zeldzaam verguld mee. Ze wisten er nog behoorlijk mee om te gaan. Maar veel herrie is er over geweest met de politie. De orders waren, dat alle klewangs naar de politie moesten. Die zat er fel achterheen. Wij wilden ze niet kwijt. Tenslotte hebben we er toch een aantal moeten afstaan, maar een klein jaartje is het wel gesaboteerd.

De volgende dag was de verbinding met Medan tot stand gebracht. Twee dagen later werd de politionele actie beëindigd.

De vijand was èn op Java èn op Sumatra overal in wilde vlucht gebracht. Zijn moreel was tot bij het nulpunt gekomen. Nu steeg dat meteen weer tot grote hoogte: Amerika, Engeland, heel de Verenigde Naties stonden immers duidelijk achter de republiek en Nederland wist al, dat het moest inbinden. De Nederlandse troepen waren ver gegaan. Het was nu de tijd om ze klappen te geven. Ze zouden geen munitie meer krijgen en geen auto's. De toestand moest voor hen onhoudbaar worden gemaakt. Bovendien moest blijken, dat het niet waar was, dat de Nederlanders al dat gebied bezet hadden. Overal moest getoond worden, dat rood-wit er ook nog zat.

Uit de ondernemingsgebieden was de tegenstander in wilde haast gevlucht. De bevolking was er gebleven en direct kwamen de planters en werd het werk met kracht aangepakt. In dat gebied was er met de dag vooruitgang te zien en het volk zag met vreugde, dat er betere tijden waren aangebroken. De ploegen van het Rode Kruis deden hun zegenrijk werk, er kwam voedsel en er kwam kleding.

De bataljons in die buurten hadden aan de buitenranden van hun gebied nog wel te doen met binnendringende benden, maar zij kregen daar inlichtingen over en hadden vooral voldoening van het werk. Zij zagen de resultaten van week tot week, welhaast van dag tot dag was de vooruitgang te zien.

Bij Infanterie IV was alles totaal anders. De Karo-landen waren slechts

dun bevolkt geweest, ondernemingen had men er niet. Ze waren wat later bezet en van die tijd had de vijand gebruik gemaakt om de hele bevolking te dwingen huis en haard te verlaten. Ze was geëvacueerd en leefde onder schamele afdakjes in dat toch behoorlijk koude land. Bevolking was er dus niet en om het bataljon en zijn posten heen zwierven voortdurend benden, begunstigd door het terrein, met zijn grote open vlakten, waarover nadering onzer troepen altijd van ver was waar te nemen en waardoor talloze ravijnen liepen, tot tweehonderd meter diep en met zeer steile wanden. Daar maakten hun troepen dan stellingen, die haast alleen frontaal waren aan te vallen, hetgeen altijd vrij grote acties nodig maakte. Zelf kon de tegenstander dan 's nachts langs de ravijnen naderen en ons bestoken. De Karolanden waren dan ook in de tweede helft van 1947 voortdurend in het legerbericht en onze soldaten hadden het er zwaar te verduren. Daartegenover stond niets opwekkends, want daar zag je in de kampongs — ze waren somber en verlaten — alleen achteruitgang en verval, terwijl de één na de ander in brand werd gestoken. Waar Oom de ene keer nog die mooie karakteristieke Batakhuizen had getroffen, vond hij volgende maal een verschroeide plek. Nergens is wel de politiek der verschroeide aarde zo doorgevoerd als daar.

Er is nog verder opgerukt om het weerstandsnest van de vijand op te ruimen. Hij kon terugtrekken en had weer een lijn: de Van Mooklijn. Daarachter was hij weer veilig. Vandaar drong hij 's nachts ons gebied binnen om de posten te belagen en weer terug te gaan. Pas na de Renville-overeenkomst is er een tijdlang een betere verstandhouding geweest en is de bevolking teruggekeerd, zodat er weer vooruitgang kon komen in het land. Maar toen was Infanterie IV net weg. Het heeft daar alleen zijn mannen zien vallen en het land achteruit zien gaan.

Infanterie IV .. . steeds en steeds weer trok het er op uit, want het initiatief moest zoveel mogelijk in eigen hand blijven. Als en waar er gevochten moest worden, moesten wij dat bepalen. Wordt dat aan de tegenstander overgelaten, dan pas wordt het met recht een schiettent en is het aantal verliezen niet te overzien. Hier was wat ruimte en die moest worden benut.

Dit betekende, dat Oom bij dag en bij nacht op stap was, meermalen enige dagen en nachten aanéén. En in zwaar terrein. Zag het er mooi vlak uit, steeds weer stond je voor ravijnen en die waren oer-gemeen. Waar de vijand zou zitten was nooit bekend. Hij verplaatste zich voortdurend en een bevolking, die berichten zou kunnen brengen, was er niet. Eens trokken we met twee K.L.-pelotons en de derde compagnie door een terrein, op een dag van Brastagi af. Alles was rustig en verlaten. Toen zouden de K.L.-pelotons, ieder op zich, naar huis, de derde compagnie zou nog een dagje

uitblijven. Beide pelotons liepen tegen een zware stelling op, een paar duizend man, een aantal zware en veel lichte mitrailleurs en wat mortieren. Beide moesten ze terug en kwamen met een gewonde thuis. Toen kreeg de derde compagnie nog een heftige aanval op zijn bivak. Maar ze hadden het in de gaten gekregen en waren er uit gegaan. En op een punt, waar de vijand het nog niet verwachtte, deden onze inheemse soldaten een onverwachte aanval met klewang en bajonet en de tegenstander droop met bebloede kop af. Maar de compagnie moest ook nog een dag met een gewonde door de ravijnen zeulen om thuis te komen.

Het zou nonsens en onwaarheid zijn om te zeggen dat dit alles maar even blijmoedig werd gedragen. Er werd gemopperd en gevraagd: waarom?, vooral als dan steeds weer de krantjes kwamen met verhalen over onderhandelingen, met foto's van bijeenkomsten van regeringspersonen met de tegenpartij en zulke onbegrijpelijke zaken meer. Dan drukte de gedachte, dat al deze inspanning, al de verliezen, al het gevaar, voor niets zouden zijn.

Maar als er weer uitgerukt moest worden, waren de mensen aanwezig. Dan werd er niet „gedrukt” en als er aangevallen moest worden, werd er aangevallen. En onze Ambonezen mochten er dan zeker zijn; bij de derde compagnie mochten ze echter bij het uitrukken niet voorop gaan. De commandant zei: „Ik zet de man, die het meest beangst is, voorop; die ziet alles en als er wat is, duikt hij weg, precies wat ik hebben moet!”

Er zat wel wat in . . .

TAMAELA

TAMAELA was in 1928 of daaromtrent in dienst gekomen. Zijn dienstitijd had hem naar Atjeh gevoerd en daar was hij bij het Korps Marechaussee terechtgekomen, hetgeen geen wonder was, want hij was een prima soldaat. Hij was één van die mensen, die het maar niet op de kaderschool gooiden. Overigens zou hij het daar heus best hebben kunnen boeren, want hij was verre van dom en ook zeer geschikt voor een kaderfunctie. Hij had overwicht op zijn kameraden. Maar er waren er nu eenmaal velen voor de oorlog, die ruimschoots tevreden waren met de rang van Marechaussee 1e klasse. Niet dat ze er te beroerd voor waren om zich in te spannen voor de kaderschool, want eerezucht zat er wel in, ze wilden behoren tot de werkelijk goede soldaten en daar spanden ze zich dan ook terdege voor in. Ze waren betrouwbaar en je had er altijd wat aan, onder alle omstandigheden.

In 1946 had Oom Tamaela er dus een achttien dienstjaren opzitten en hij klopte zijn wachtjes bij de brigadestaf in Medan. Totdat Infanterie IV schreeuwde om een goede kern voor zijn beide K.N.I.L.-compagnieën en hij daarheen werd geplaatst.

Meer dan wie ook had hij invloed in de compagnie en als het voor de vijand ging, kon de klewang van Oom Tamaela vervaarlijk zwaaien en dan kon de anders zo rustige Oom, die de jongelui alles zo heel bedaard en duidelijk uitlegde, echt tonen hoeveel actie er nog in hem zat. Met het grote gebrek aan kader dat het bataljon had, was het dan ook logisch, dat hij practisch van de eerste dag af een sergeantsfunctie te vervullen kreeg en dat hij bij de eerste gelegenheid, dat het mogelijk was, tot korporaal werd bevorderd.

Het was toen, vergeleken bij vóór de oorlog, heel anders geworden met de rangen. Toen bleef de man soldaat, hij kon wel eens voor korte tijd de plaats van een korporaal vervullen, maar dat was meest toch niet van zo lange duur. Maar nu werd men ingedeeld in de kaderfunctie en ieder wist, dat er geen opgeleid kader was om deze plaatsen te vervullen. Terecht vonden de Ooms dan ook, dat ze nu wel recht hadden op de rang. En de officieren bij de troep waren het daar roerend mee eens.

In die eerste tijd van de wederopbouw van het leger kon de troep zijn kader aanvullen door die mensen, die een hogere functie vervulden, voor te dragen voor bevordering. En dat gebeurde ook. Maar twee rangen tegelijk omhoog mocht niet. Eerst moest een rang een jaar bekleed zijn voor de volgende kon worden verkregen. Dat was een bepaling, die op zichzelf wel juist was, temeer omdat er bij het ene onderdeel een onstellend gebrek

heerste en bij het andere vele geschikten aanwezig waren. Dan zouden verschillenden veel beteren hebben gepasseerd, vooral ook omdat juist daar, waar het grote gebrek was, het meest behoefte werd gevoeld aan het geven van de rang. Moest men het met mensen van iets minder gehalte doen, dan hadden die juist ook het meest behoefte aan het gezag dat van de strepen afstraalt. En elders kregen geschikten de kans niet, omdat de formatie bezet was.

Bij de stafwacht was het kader compleet. Ook Tamaela bleef er soldaat 1e klas. Toen hij bij het bataljon een jaar korporaal was, kwamen er nieuwe bepalingen af. Die waren weer geheel gericht op vreedstijd, die draaiden er weer om, dat allen de kaderschool moesten doorlopen. En die stelden weer vast dat zij, die reeds een zeker aantal dienstjaren hadden, niet meer in aanmerking kwamen.

Korporaal Tamaela deed sergeantsdienst. Maar de troep moest maar steeds kader afstaan voor inlichtingendienst, welzijnsverzorging, legervoorlichting, verpleging, enzovoort en bovenal voor de nieuwe onderdelen, die overal verrezen: nieuwe bataljons, kaderschool, depôts, bewakingstroepen. Het kader werd maar weggehaald. Vervanging kwam er niet.

Zo verdween er weer een pelotonscommandant en het bataljon had nog maar drie K.N.I.L.-sergeanten, die niet in hogere functies dienden. Die drie waren dan ook de minsten. Je mocht heus niet zeggen, dat ze ongeschikt waren, maar een pelotonscommando was toch te hoog voor hen. En als er dan geen sergeanten waren, dan werd er naar de korporaals gekeken.

Korporaal Tamaela werd commandant van een peloton, de functie van een sergeant-majoor, adjudant-onderofficier of luitenant. Er werd over hem geschreven en er werd verzocht hem sergeant te maken. Het antwoord kwam in de algemeen bekende, magistraal literaire stijl, doorspekt met de fantasie der bureauromantiek: Betrokkene komt, ingevolge punt zus, artikel zo van Algemene Order, d.d. toen, nummer zoveel, niet voor bevordering in aanmerking. Om der gevolgen wille kunnen hierop geen uitzonderingen worden toegelaten.

Bepalingen zijn nodig. Ze zijn goed in vreedstijd, als er op redelijke wijze voorzien is in de behoefte en op redelijke wijze wordt gezorgd voor de verdeling. Maar ze kunnen zo onrechtvaardig zijn in tijd van oorlog, als er schromelijk tekort is en de verdeling zeer ongelijk. Als het bureau slechts weigert om te bevorderen, maar tevens volledig faalt in de voorziening in de behoefte op andere wijze. Als men dus maar gewoon het werk laat doen, zonder bijpassende rang en zonder bijbehorende betaling. Dan is de redelijkheid ver weg.

Er waren er dan ook verschillenden, die zich weer eens behoorlijk nijdig maakten op dat veel vervloekte bureau. Niet zo de korporaal Tamaela!

Voor hem was vanouds de bepaling een wet van Meden en Perzen. Hij had zich alleen in de laatste jaren dikwijls verbaasd, dat er zovele afwijkingen voorkwamen. Maar waar deze bevordering werd afgewezen van hogere hand, kon hij niet anders dan de beslissing zonder meer aanvaarden, ook al voelde hij het als een onrecht aan.

De korporaal voerde zijn peloton in actie en leidde het voor de vijand. En als de troep in bivak was, dan kwamen korporaals en soldaten van de hele compagnie juist naar hem toe. Dan werd er bij hem alles besproken, wat er niet begrepen werd. Dan werd daar uiting gegeven aan de angst over al het onbegrijpelijke in het gebeuren en aan de verontwaardiging over de wijze van optreden in hogere regionen tegen de vijand, een wijze zo in strijd met de beginselen van herstel van orde en rust en met de waardigheid van Regering en leger.

Dan had Tamaela heus niet het hoogste woord. Hij luisterde en liet maar eens uitspreken. Dan kwamen daarna van hem enige kalmerende, rustige woorden, die echter aller aandacht hadden. Hij wees er op, dat het nu eenmaal duidelijk was, dat heel veel anders ging worden dan vroeger en dat dit dus aanvaard moest worden. Maar dat ieder ook moest meewerken om hetgeen, dat in wording was, zo goed mogelijk te helpen maken; dat er om iets behoorlijks in het land op te zetten, altijd een goed leger nodig zou zijn om orde en rust te verzekeren, de enige basis waarop men zou kunnen bouwen. Hij wees zijn makkers keer op keer er weer op, dat daar hun taak lag: dat zij te allen tijde hun dienst behoorlijk moesten vervullen.

Die anderen zagen daardoor in hem steeds een voorbeeld en zij gingen dan gesterkt en van hun plicht overtuigd weer verder; wie weet van de twijfel over al dat gebeuren in Tamaela's eigen hart?

In 1949 ontmoette ik Tamaela weer, nu bij de veiligheidsbataljons op West-Java, de Pasoendan Bataljons. Het gebrek aan kader was er ontstellend groot. Men had zelfs de beste korporaal pelotoncommandant moeten maken: korporaal Tamaela. Men had gevraagd om hem sergeant te maken; de bepalingen lieten dat weer niet toe. De korporaal leidde zijn peloton in actie en voerde het voor de vijand.

Die Veiligheidsbataljons waren voor de nieuwe federale legers. Indonesië zou opgebouwd worden uit deelstaten met grote zelfstandigheid. Zij zouden eigen troepen krijgen voor de handhaving van binnenlandse orde en rust. Daarnaast zou er voor optreden tegen een eventuele buitenlandse vijand het centrale leger komen, het leger waarin ook de K.N.I.L.-militairen zouden moeten overgaan. En nu was er reeds begonnen met de opleiding voor de

troepen van enige deelstaten: van Sumatra Timur, van Pasundan en van Madura. Generaal Spoor had nog veel meer gewild: zes en dertig bataljons, in plaats van zeven. Maar de Generale Staf, de Adjudant-Generaal en de Kwartiermeester-Generaal hadden het onmogelijk verklaard: er kon niet voldoende personeel voor de opleiding worden vrijgemaakt en er was niet genoeg materiaal.

Ook nu nog werd er absoluut onvoldoende beschikbaar gesteld. Inderdaad zat men erg krap, maar bovendien waren er altijd nog de nodige mensen, vooral op de bureaux, die het eigenlijk beter vonden, als zoiets mislukte. Dan zou er blijken, dat men het zelf nog niet kon en dat er van een soevereiniteitsoverdracht dus nog niets kon komen. Heilige onnozelheid belieft men zulks te noemen. Maar er waren lieden, die op de ochtend van 27 December 1949 nog niet konden geloven, dat de overdracht door zou gaan. Er zijn er onder geweest, die later zelfs nog dachten aan een ongedaan maken, als men maar zou inzien, dat het land nog niet rijp was voor het eigen bestuur.

Onder mensen van de troep kwam dit gebrek aan inzicht veel minder voor. Daar zat men veel te diep in de harde werkelijkheid. Daar zag men veel te goed, hoe alles en alle beginselen werden losgelaten in het drijven naar de soevereiniteitsoverdracht. Maar zaten ook de mensen, die het nauwst met land en volk verbonden waren, die ervan hielden en nu dan ook maar op het standpunt stonden dat, als het dan moest, het zo goed mogelijk moest worden gedaan. Van troepenmensen werd dan ook vrijwel steeds medewerking ondervonden: „Leer ze snel hun eigen boontjes doppen, ze zullen het moeilijk genoeg krijgen”.

Maar het resultaat was toch maar, dat zeer weinigen voor een welhaast hopeloze taak werden gesteld. Eén onderofficier-administrateur nam tweeduizend recruten in en legde de gehele administratie voor hen aan. Er werd om hulp voor hem gevraagd, het antwoord luidde: „We hebben al niet genoeg voor het eigen leger”. Dat was dan het K.N.I.L. en uit solidariteit met dat eigen leger liet men dan deze K.N.I.L.-man, die er toevallig voor gecommandeerd was, zich een jaar lang zodanig overwerken, dat hij volledig afknapte en met spoed naar Nederland moest. Zenuwinstorting, bloeddruk op het hoogterecord en dergelijke dingen meer.

Zo was het met administratief personeel, zo was het met het instructiekader. En daar zat natuurlijk ook weer een ploeg Ambonezen onder, meest afkomstig van de opgeheven bataljons. Zij waren dan bij herindeling, al dan niet na verlof, daar geplaatst. Er was niet gevraagd, of ze wilden.

En onze Ambonezen voelden niet voor al dit gedoe. Zij wisten, dat er in deze Negaratroepen, de legers van de deelstaten, straks voor hen geen plaats

zou zijn en dat deze legers hen zouden uitstoten uit de oude taak van handhaving van rust en orde in de gehele Archipel. Doch zij begrepen óók, dat die taak slechts mocht worden overgegeven aan bekwame handen. En daarom zetten zij zich volledig in om die handen te bekwamen.

Diegenen, die hadden gehoopt dat de veiligheidsbataljons op een mislukking zouden uitdraaien, kwamen bedrogen uit. Zij hadden de K.N.I.L.-mensen onderschat. Zij verloren het tegen de geweldige plichtsbetrachting en het doorzettingsvermogen van enkelen, van korporaal Tamaela en zijn makkers. De Regering van de Negara Sumatra Timur zag met dankbaarheid de bataljons, waarop zij haar hoop gevestigd hield voor een zelfstandig bestaan en die zij vereerde als haar oogappels, tegen alle verdrukking uitgroeien tot behoorlijke betrouwbare troepen, berekend voor hun taak. De Regering van de Negara Pasundan zag zich flinke troepen toegemeten, hoezeer zij aanvankelijk ook toonde er geen belangstelling voor te hebben.

Al spoedig werden de, pas kort tevoren geworven, Maleise en Batakse, dan wel Soendanese jongelingen ook ingezet en stonden tegenover vijandelijke troepen, die zeer gebeten waren op de negara's. En zij toonden wat mans te zijn; aanvankelijk alleen onder commando van de K.N.I.L.-aanvoerders, al spoedig ook op patrouilles onder leiding van eigen kader.

De opleiding ging er snel, de kaderopleiding nog sneller. Tamaela en zijn makkers kregen de recruten aan en wijdden hen in in het leven van de soldaat. Dan wezen zij de besten aan en die gingen naar Tjimahi, waar een K.L.-luitenant met wat K.N.I.L.-kader met geweldige toewijding de toegemeten korte tijd benutten om hen op te leiden tot korporaal, sergeant en sergeant-majoor. In Bandoeng werden een aantal in een jaar tijds vaandrig op een officierscursus.

Tamaela en zijn makkers zagen de jonge recruten komen, een jaar later spraken zij hen aan: „Sergeant”, of met: „Majoor”. En dat waren dan geen mensen met meer schoolopleiding, voorbestemd voor hogere functies; het waren jongens uit de kampong, zoals zij zelf indertijd. En nog niet eens Ambonezen!

Het moest wel steken, maar het werd aanvaard. En als zo'n sergeantje dan raad nodig had, ging hij met een gerust hart naar zo'n oude korporaal toe: hij werd niet genomen, Oom was loyaal.

De Tweede Politionele Actie kwam. Hij bracht een opleving na de lange tijd van moedeloos makende gebondenheid en vernedering. Hij bracht weldra nog groter teleurstelling. Voor de veiligheidsbataljons bracht hij een sneller inzetten in de actieve beveiliging van de gebieden.

Daarop ging het onweerhoudbaar bergaf: in Den Haag scheen iedereen te begrijpen, dat het mis liep in Indonesië en men zond de Ambassadeur

uit Canada. De datum van de soevereiniteitsoverdracht werd bepaald, Soekarno was de grote baas. Als zijn vijanden beschouwde hij Nederlanders en Ambonezen.

Men zette zich aan de Ronde Tafel. Weg met de veiligheidsbataljons: Soekarno wilde de deelstaten opheffen; zij mochten geen troepen hebben. Slechts één leger mocht er zijn. Dat zou worden gevormd uit T.N.I., K.N.I.L. en veiligheidsbataljons. Dit betekende, dat de anderen moesten overgaan naar de T.N.I.

In dat laatste jaar hebben troepenofficieren geijverd om royaler te zijn met bevordering. Als de mensen in ieder geval maar de rang kregen van de functie, die zij vervulden, zou dat hen al gunstiger plaatsen bij de overgang. Maar het bureau hield de poot stijf: ingevolge punt zus, artikel zo...

Oom Ambon en zijn makkers werden welhaast wanhopig. Steeds meer voelden zij zich in de verdrukking komen. Zij zouden moeten overgaan naar een leger, waarin zij als vijanden werden beschouwd.

Toch hebben zij maar niet zonder meer „Neen!” gezegd. Ook nog toen de oude vlag was neergehaald, bleef Oom Ambon in beginsel bereid de nieuwe heren te dienen. Mits de overeenkomsten getrouw zouden worden nagekomen en orde en rust zouden worden hersteld. Dan zou Oom Ambon ook zijn krachten gaan wijden aan de opbouw van de nieuwe staat.

Alleen de oudjes, zoals korporaal Tamaela, achtten hier het moment gekomen om naar huis te gaan, met pensioen, na een veelbewogen, plichtsgetrouwe militaire loopbaan te hebben vervuld. Toen bleek echter al dadelijk, dat van alle toezeggingen niets werd nagekomen en dat men van alle gebieden slechts Javaanse kolonies wilde maken.

Toen hebben de Zuid-Molukken hun zelfbeschikkingsrecht opgeëist en hun zelfstandigheid genomen. En hebben de Ambonese K.N.I.L.-militairen, die niet reeds met al eerder overgegeven onderdelen waren overgegaan, hun voorwaardelijke bereidheid teruggenomen.

Maar toen was er ook geen K.N.I.L. meer. Alleen nog maar bureaux..... Het leger was reeds dood. Het gaf zijn laatste snik op 27 December 1949 bij het neerhalen van de driekleur, waar het zo lang en zo roemrijk voor had gestreden. Een land zonder leger is denkbaar, een leger zonder land niet en de vlag van de staat is de ziel van het leger.

We hebben uit de eeuw van voor de oorlog staaltjes gezien van moed, beleid en trouw in het gevecht, van zelfopoffering en doorzettingsvermogen. Deze zijn er „in de oorlog en na de oorlog” evenzeer betoond. Maar toen gebeurde het onder grote druk, grote morele druk.

Oom Ambon heeft in die jaren veel gedaan, wat eigenlijk weinig met zijn opvliegende aard en zijn trots strookte. Hij viel niet aan, als hij van achter

de lijn bestookt werd, hij schoot niet als hij vandaar met het ontblote achterwerk gehoond werd. Hij trad rustig en beleefd op tegenover allerlei nieuwbakken gezagsdragers, ook al beschouwde hij ze eigenlijk als minder dan zichzelf. Hij gaf zich volledig voor de opleiding van Negaratroepen, ook al vond hij deze nieuwlichterij naast *zijn* Kompenie maar uit de boze. Hij aanvaardde zonder morren, dat de Ambonees geen bevoorrechte positie meer had in het leger; dat hij zelf in zijn bescheiden hoekje gedrukt bleef en alle mogelijke mensen aan de haren de maatschappelijke ladder op werden gesleurd of erlangs naar boven werden geschopt.

De Ambonees, vermaard als opgewonden standje, aanvaardde alles en hij deed meer dan men redelijkerwijs mocht verwachten. Hij deed alles, wat er maar van hem gevraagd kon worden.

Dit is toch te verklaren. De ongewondenheid kwam alleen maar tot uiting in het garnizoen in rustige tijden. Doch zodra er moeilijkheden waren, bleek altijd weer, dat de Ambonees zichzelf en zijn eigen belang wegcijferde en dat plichtsbesef en trouw de wezenlijkste kenmerken waren van Oom Ambon van het K.N.I.L.

Laat ons Oom Ambon danken.

NAWOORD.

Enige hoofdstukken van dit boek berusten geheel of ten dele op eigen ervaringen. Overigens werd gebruik gemaakt van de volgende bronnen:

Registers der Militaire Willems Orde.

De Militaire Willemsorde 1815—1940, samengesteld in opdracht van het Ministerie van Algemene Zaken bij gelegenheid van het 125-jarig jubileum van de Militaire Willemsorde, door G. C. E. Köffler, Secretaris ter Kanselarij van de Nederlandsche Oorden.

Gedenkboek van het Korps Marechaussee 1890—1940.

Neerlands Krijgsroem in Insulinde door A. S. H. Booms.

Beknopt geschiedkundig overzicht van den Atjeh-oorlog door G. D. E. J. Hotz.

Marechaussee in Atjeh door H. J. Schmidt en M. H. du Croo.

General Swart — Pacificator van Atjeh door M. H. du Croo en H. J. Schmidt.

Atjeh door H. C. Zentgraaf.

Sumatraantjes door H. C. Zentgraaf.

Een woord van bijzondere dank wil ik hierbij richten tot de Kanselier der Nederlandse Orden, Generaal-Majoor H. Koot, voor de verkregen toestemming om de Registers van de Militaire Willemsorde te raadplegen en aan hem en de Secretaris der Kanselarij, de heer J. A. van Zelm van Eldik, voor de vriendelijke ontvangst bij mijn bezoeken aan de Kanselarij en de van hen ondervonden hulp en medewerking.

Verder gaat mijn erkentelijkheid naar Ton Schilling, die tijdens mijn verblijf in Suriname de zorg voor de uitgave van het boek op zich heeft genomen en de gehele gang van zaken heeft geregeld van manuscript tot boek.

De Schrijver.

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

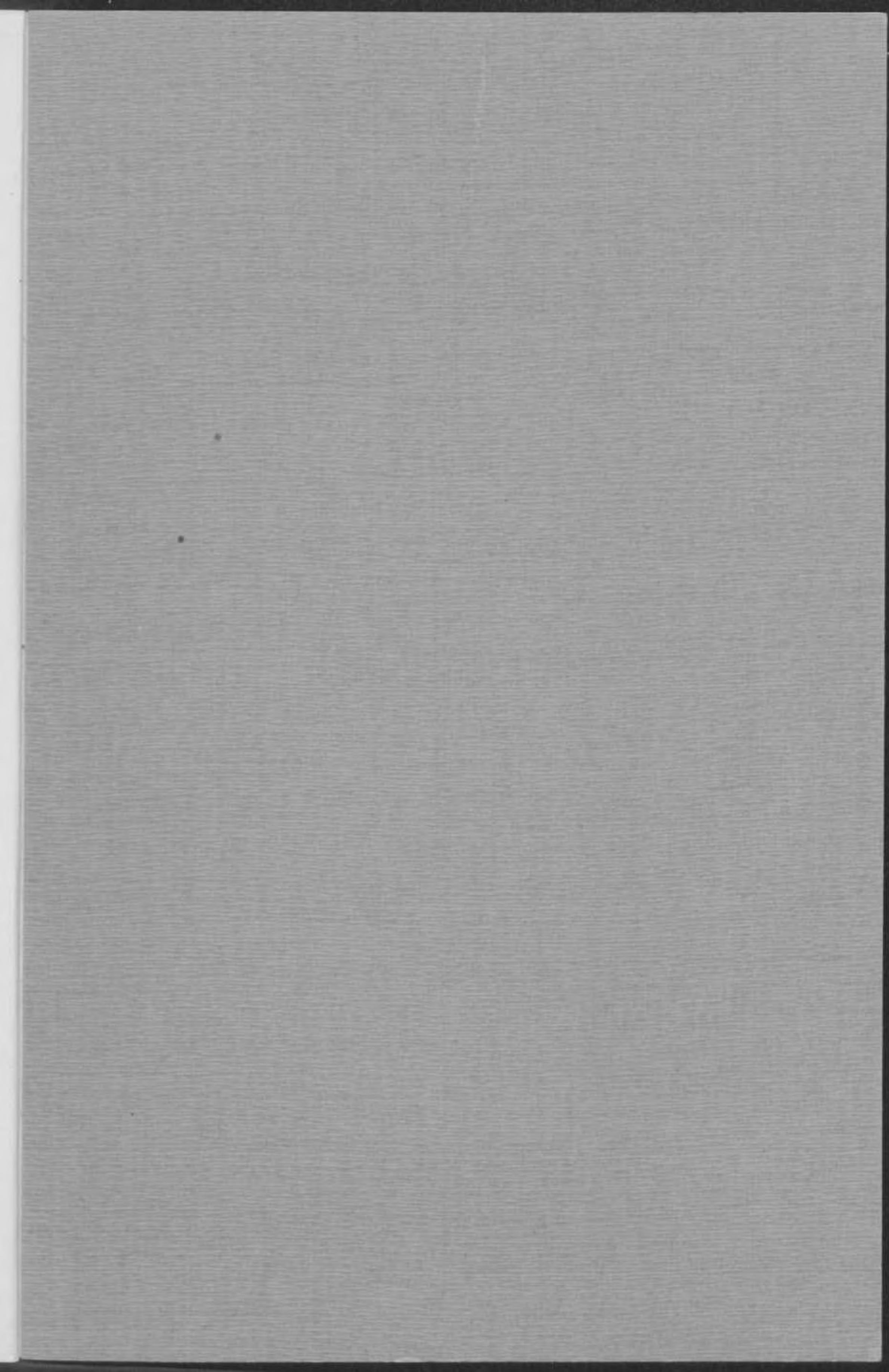
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

The ...

INHOUD

	Blz.
Bij ons	7
Van Recruit tot Pensioen	10
Moeilijkheden op de weg	17
Tangsi en Tante	23
De Buitenpost	40
Ooms Leger	45
Oom en de Bintang	48
Toontje en Oom	52
Atjeh „Tah-Perdoeli"!	55
Van Bajonet naar Klewang"	60
Waren het geen braven?	64
Oom en zijn wapens	71
De Dardanel	76
Nussy	80
Leve het Zesde Bataljon!	97
Dominee Thenu	101
Thijs	107
De Patrouille	113
Jappentijd	122
Onder Brits bewind	125
Onzekerheid	134
Tegen de Rood-Witten	137
Tamaela	150

DRUKKERIJ „HUMANITAS“ - DEN HAAG

